

अगममहासद्धम्मजोतिकघज, धम्माचरिय
भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरया

मु
ना

मुंम्हः

अनागरिका उप्पलवण्णा (उत्पलवर्णा)

Downloaded from <http://dhamma.digital/>

अग्गमहासद्धम्मजोतिकधज, धम्माचरिय
मिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरया

मुंम्हः

अनागरिका उप्पलवण्णा (उत्पलवर्णा)

पिकाक :

सन्ति सुखावास प्रकाशन समिति

चाकुपाट - २२, ललितपुर

[© सर्वाधिकार रचनाकारया ल्हातिइ]

बुद्ध सम्बत् : २५४८

नेपाल सम्बत् : १९२४

बिक्रम सम्बत् : २०६१

इस्वी सम्बत् : २००४

न्हापांगु : १००० पाः

मू : ३०१-

Dhamma.Digital

कम्प्युटर लेआउट :

गोविन्द ट्युमत, रामकृष्ण लामिछाने व सुरेन्द्रकुमार राजथला

थाकू :

न्यू नेपाल प्रेस

प्रधान कार्यालय :

१४२ मनकामना मार्ग, नागपोखरी, काठमाडौं ।

फोन: ४४३४८१०, ४४३४७५३; फ्याक्स: ४४३३९२९

व्यापारिक कार्यालय :

शुक्रपथ, न्यूरोड, काठमाडौं । फोन: ४२५९०३२, ४२५९४५०; फ्याक्स: ४२५८६७८

छुं छत्वाः खँ

बुद्धधर्म भौतिक विलासिताया विपरीत खः, तर भौतिकताय् दुनाः थःत बौद्ध धाइगु खनाः जि थःत हे नं छु याये, छु धाये ज्वीगु । श्रद्धेय भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरजुया भिपु च्वखँ च्वनीगु थुगु सफू न्ह्यःने तयाः बौद्धज्वीत माःगु हलं ज्वलं वालाःक्यने दुबल्य् छुं यायेथाय् व छुं धायेथाय् दत धैथें ताः । भावुकपिंगु लागी बुद्धधर्मया छता छता खँपतिं नुगः हे काइँया मिनीगु भाव खनीगु खःसा बुद्धधर्मयात साधारण खंकीपिंगु लागी बुद्धया खँ गनं बकंपवास, गनं अब्यावहारिक व गनं शोषित ज्वीगुया मूल आदि धकाः खंकीगु खः । धाथें ला बुद्धधर्मया खँ चेतनाया मूल जूगुलिं उकीया छता छता खँपतिं मनूत थारा थारा न्ह्वीगु । मनू पूर्ण ज्ञानी जुल धाःसा थारान्ह्वीगुया सद्दा उकीयात पालन यायां जीवनय् इमिसं शान्ति काइगु खः ।

श्रद्धाविना गुगुं नं सद्व्यवहार चलय् ज्वीमखुधाःसा बुद्धधर्मया व्यवहारय् च्वनेगु ला भन् तापाःगु हे खँ जुल । थुकी न्हापांगु च्वसु श्रद्धाया विषयय् दु । थुकी श्रद्धाया परिभाषा थुकथं बियातल-“न्हापां भिनाः आः भन् भिं जुल, आःभिंसा ध्वयां लिपा नं भिनी ।” थुज्वःगु ज्ञानं युक्तगु विश्वासयात श्रद्धावान्पिं छुं नं आचरणशीलया खँय् भयभीत मजुसे, त्रास मचासे, थारामन्हुसे, कमजोर मजुसे, शिथिल मजुसे, चंचल मजुसे च्वनीगु खः । विश्वास हे श्रद्धा जूगुलिं श्रद्धाधर्म

छगू कुशलकर्म बुयावैगु पुसाथें खः । श्रद्धा मदुपिंके न समर्पितभाव
 दै, न पराक्रमीपन हे दै । श्रद्धाविहीन साधारणधर्मीपिं गुगुं नं वस्तुइ
 आसक्त ज्वीगु, नुगःस्याइगु, नुगःम्वीगु ज्वी धकाः श्रद्धादुपिं व
 मदुपिंगु बिचय् तुलनाया थ्व छपू च्वसु खः । श्रद्धा धैगु गुगुं
 प्रमाणधारी ज्वीवं न ध्वीगु खः, न छयलीगु हे ज्वी । थुगु खँयात
 कयाः श्रद्धाया खँ ध्माथ्वीकेत गाथा न्ह्यब्वयाः उदाहरण प्रस्तुत जूगु
 दु । थुकी श्रद्धाया थी थी गुण न्ह्यब्वयाः श्रद्धां हे भिभिंगु ज्या ज्वीगु
 धासे श्रद्धायात छगू न्ह्यलुवाःकथं कयाः श्रद्धायात नं प्यथीकथं
 ब्वथलाः क्यनातःगु दु । श्रद्धा धायेवं न्ह्यागु खँय् नं न्ह्याथासं उति
 हे ज्वीमखुगु खँयात उलाः तीर्थंकरतय् शिष्यपिसं थः आचार्यपिंत
 धाथेंयागु श्रद्धां फूःगु मजुसे मोहचैतसिककथं “मूढप्रसन्नश्रद्धा”
 धैगु खँ क्यनातःगु दु ।

धर्म खयां नं, धर्म धकाः हनाः नं धर्मया मुख्यविषययात
 कःघायेगु तःसकं थाकुगु धर्म धैगु बुद्धधर्म खः । शान्तिधकाः नां
 काःसां ज्या शान्तिकथं मजुयाचवनीगु खँयात बौद्ध धाःपिसं याकनं
 सकारय् याये थाकुगु हे थुगु धर्मया गहनता खः । थुज्वःगु परिप्रेक्षय्
 बुद्धधर्मय् धर्मया परिभाषा विषयया च्वसु न्ह्यथनाः धर्मध्वाथ्वीकेगु
 बिचाः जूगु दु । साधारणकथं धर्म खँवः परमात्मा ईश्वर धैतःगुया
 भक्तिलिसे स्वानाचवंगु खनेदु । स्वां सिन्हः धुं छायाः द्यःया मूर्तिया
 न्ह्यःने पाठ, पूजा, मन्त्र, तन्त्र, धारणी आदि ब्वनेगु, द्यःया गुनगान
 व स्तुति भजन यायेगुली तक्यनाचवंगुयात धर्म धैगु धारण जुयाचवंगु
 खनेदु । बुद्धधर्मय् धर्म खँवःया थःगु हे मू व मान्यता दुगुलिं धर्म
 धकाः ईश्वर, परमात्मा व द्यःलिसे स्वापू तैचवने माःगु आवश्यकता
 खन धासे धर्म खँवः थःगु हे लिधंसा व भरोसाया रूपय् धस्वायेफुगु

गुण दुगु खँग्वः खः धकाः गुगुं नं मेगु धर्मलिसे तुलना यानाच्चने
म्वाःकथं न्वखंक धैव्यूगु दु ।

धर्म खँग्वः परियत्ति, हेतुगुण व निःसत्त्व निर्जीवता आदि अर्थय्
दुगु खँयात कयाः प्रमाणकथं पालिया गाथा बाय् सूत्रत न्त्यथनाः नं
ध्वाध्वीकेगु यानातःगु दु । धर्म धैगु धारण यायेगु धैगु खः धकाः
धाःसां नं गुगुं नं अपाय गतिइ लाःमवनीकथं धारण यायेगुयात कयाः
धारण यायेवं जक धाथेंया धर्म ज्वीगु मखु धकाः क्यनातःगु दु ।
दुश्चरित्रकथं आचरण यानाः धर्म ज्वीमखुगु खँ ध्वाध्वीकाच्चने माःगु
मखुसां थौकन्हय् धर्मधकाः कर्क्यागु विरोध यायेगुली अप्वः अर्थ
छ्याइपिं दुगु ईयात ल्वयेक न्त्यथनाव्यूगु ध्व खँ खः । मार्ग धकाः
धर्मकथं लिनावनेगु लँ जुया नं बुद्धधर्मय् हे जक नं श्रोतापत्ति आदि
प्यंगु मार्ग क्यनाव्यूगु दु । थुगु मार्गय् वनेगु लँपु मस्यूपिंत क्लेशं
त्वःती मखुगु खँ न्यनातये बहःगु खँ खः ।

मनूया न्त्यलं चायेक नं गुगुं खँ मखनीगु ज्वीथें जीवनयागु
यथार्थता खंके मफयेक अविद्या व तृष्णाया कारणं वैचवनीगु
न्त्यःवःसु पहःगु अनुक्लेशत मार्गज्ञानधर्म लुयामवयेकं अथें तनीगु
मखु । मार्गज्ञानधर्मया फलकथं क्लेशत नाश जुयाः शान्तावस्थाया
प्रत्यक्ष दर्शन ज्वीगुयात निर्वाण खः धकाः सीकाःजक स्वर्ग खंकीपिं
दुगुथें म्वाकं निर्वाणप्राप्त ज्वी मखु धकाः धारणा कैतःपिंत म्वाकं हे
नं निर्वाण प्राप्त ज्वीगु खँ कनाः धर्मया प्रबलतायात मन हे
सिचुइकथं न्त्यथनाव्यूगु दु ।

धर्मजक हालाच्चनेगु साधारण जनया खँ ज्वीगुलिं
उज्वःपिंततकं ध्वाधीकेत “कल्याणकारी धर्म छु” धैगु च्वसु दुथ्याकाः

कर्पिगु लिधंसाय् म्म्वायेगु, जाति, कुल, गोत्र, सम्पत्ति, शिक्षा, मान, पदवीया धांक रवाफं स्वीतं निक्ति खंकाः अपमान याये मज्यूगुः व थःथम्हं तुं थःगु गुन अवगुन वाःचायेकेगु आदि खँ न्ह्यथनाः मनुष्यजीवनया मू धैगु हे मैत्री, करुणा, सद्भावना आदि कल्याणकारी धर्म खः धकाः स्पष्ट यानाब्यूगु दु, गुगु व्यवहारं दुःख बाय् सुख सियाच्वंपिसं अनुभव याइगु खँ खः ।

धर्म प्राप्तिया छगू उद्देश्य “विपश्यनाध्यान” खः धकाः थुकीयात दुग्ययेक व्याख्या यानाः “विपश्यना-भावना” धैगु च्वसु थन दुध्याकातःगु दु । समथ व विपश्यना यानाः निताकथंया ध्यान दु धकाः अशान्त चित्तयात शमन याइगुयात शमथ ध्यान व गुगु वस्तु छु खः धकाः विशेषरूपं स्वैगु व दर्शन याइगु प्रज्ञायात विपश्यनां स्वयाः अनित्य, दुःख व अनात्म ध्वीकेगुयात विपश्यना ध्यानधाइगु खः धकाः अःपुक ध्यानया गुन थन कनाब्यूगु दु ।

च्वमि भिक्षु ज्ञानपूर्णिकजुं बुद्धधर्मयात उजागर यानाः थःम्हं खंथें लोककल्याण ज्वीगु बुद्धया उपदेशयात कयाः तांन्वःचाःपिं फय्वःगु सिमाक्वय् छभाः च्वनेला धाइथें बुद्धया शरणय् वनेला धकाः धाइपिंत मन क्वसालीकथं खँ कनाः नं थःगु बडप्पनयात त्वःताः थीथी बौद्धग्रन्थय् उल्लेख जुयाच्वंगु धकाः बुद्धधर्मप्रतिया अनुग्रह प्वंकाबिज्याःगु बुद्धधर्मया च्वसु च्वैपिके दयेमाःगु गुन खः । मनूत भौतिकजक जुलकि अतिभौतिक जुयावनेत बेरमदु । थुज्वःगु हे भविष्यया खँ ध्वीकाः बुद्धं गृहत्यागी भिक्षुपिंगु शासन स्वनाः संघया नीस्वनाबिज्याःगु खँ सीदु । भिक्षुपिं स्यनकि संघ स्यनी, संघ स्यनकि बुद्धशासन स्यनी धकाः भगवान् बुद्धं भिक्षुपिंत विपश्यनाया खँय्

लिपालाके मते धकाः संघया महत्त्व कनाबिज्याःगु खँ थन उल्लेख दु ।
थुज्वःगु खँ दुथ्यानाच्वंगु थ्व सफू चनें चनें जक बुद्धधर्मया शिक्षा कायेगु
कथंया सफू मखु, उकिं थ्व आडम्बर मखु, अष्टलोकधर्म मखु अले
मनूया लागी वास्तविक धर्म खः । धर्मया खँयात कयाः शब्दया
विग्रहतकं यानाः क्यनातःगुलिं बुद्धधर्म अध्ययन याइपिंगु लागी
शब्दज्ञान बरय् ज्वीगुली तिबः नं दैगु थ्व सफू खः । धार्थेला थुकी
व्यावहारिक खँ वाःचायेकाबीगु तथागतया धर्मयात न्ह्यथनाब्यूगु गुगुं
खँय् हेलचक्र्याइँ याइपिंत तिक्क मिनीकथं जुयाब्यूगु दु । तथागत धैपिं
म्हुतुइ छता मनय् छता यानाः निताजि खँल्हाइपिं मखु । मनुखं नं
बुद्धज्वीगु खःसा मछीनीबलय् छता, छिनीबलय् छता खँल्हानाः चलाख
जुया धाइपिं व थुज्वःगु ध्वांबुद्धिगु खँ स्यनाः काय्यात चलाख याना
धाइपिंत न्यंके माःकथंयागु खँ थन स्वयेदु ।

न्यापुगु च्वसुकथं “कल्प व बोधिसत्त्व” शीर्षकय् च्वसु प्रस्तुत
जूगु दु । शीर्षकनाप स्वापू हे मदुथें च्वंगु खँ निं न्हापालाक छुमां
छुनाः थुगु च्वसु सुरु जूगु दु । समाजय् ब्वलनाच्वंगु विकारत क्यनेत
दुःखं जाःम्हसिया मिखाय् मचायेक हे सलललं ख्वबि वैथें समाजया
विकृतित फटाफटकथं पिदनाच्वंगु छगू तःसकं संवेदनशीलगु खँ
जुयाब्यूगु दु । थुगु खँ न्ह्यथनेबलय् “खँया तुति त्वाःल्हा” धायेवं तुति
ल्ह्वनीथें याःपिंत मिमदुगु ह्यंग्वालं थारान्हुइकीथें ज्वीकथं
न्ह्यथनाब्यूगु खँ समाजया लागी गुन खः, अत्युक्ति मखु । गथे, थःके
मदुगु गुनयात दुथें च्वंक पहः कैच्वनीगु अले थःत तःधं
तायेकाच्वनीगु, थःथम्हं फुफुरय् जुयाच्वनीगु, श्रद्धा मदुसां दुथें च्वंक,
शील मदुसां दुथें च्वंक, मस्युसां स्यूम्हथें च्वंक पहः क्यनाज्वीगु
धाइबलय् खःगु खँया न्ह्यःने थःथम्हं ग्लानि ज्वीगु खः ।

जीवनयात स्वच्छता, शान्त्वना व पवित्रतां ग्यसुलाकीगु
जूगुलिं थुकथंया ग्यसुग्यंगु जीवन हनेगु अःपुगु खँ मखु । छन्हुनिन्हुया
कुतलं थुज्वःगु जीवन दैवैगु मखु । बुद्धधर्मय् पारमिता पुरय् यायेगु
धैगु हे थुज्वःगु खँतपाखें पार ज्वीगु खः । थुज्वःगु अःपु मजूगु खँया
अभ्यास यायां यंकेगुयात हे कल्प छ्वयेगु धाइगु खः । ज्ञिगू
पारमिताया खँ कल्पनाप सम्बन्ध दु । कल्प धैगु ल्याःचाः यानाः अथे
निने फैगु मखु, अनुमानं जक सीके माःगु विषय खः । थुज्वःगु कल्प
धकाः खुगु कल्प न्ह्यथनातःगु दु । अनुमान यायेमाःगु जुया नं
कल्पया परिभाषा व्यावहारिककथं न्ह्यथनातःगु दु । न्हयाथेयाःगु
कल्प धाःसां विनाशया ई त्यल धायेव घनघोर वर्षा ज्वीथें ज्वीगु
स्वाभाविक खः धकाः धैतःगु दु, थ्व उल्लेख अनित्यतायात
ध्वीकाबीकथं जूगु दु । थी थी कल्पया दुने शून्यकल्प व अशून्यकल्प
धकाः नं छुतय् यानातःगु जुयाच्वन । थुकिं गुगुं कल्पय् तथागत धैम्ह
छम्ह हे मदुगु नं दु धैगु सीदुगु जुल । बुद्ध व सम्यक्संबुद्ध धायेबलय्
पाः धैगु खँ अप्वःसिनं ध्वीके थाकुगु खँ खः । प्रत्येकबुद्धपिं
सम्यक्संबुद्ध मखु । अथे हे सम्यक्संबुद्ध धायेबलय् सर्वार्थसिद्ध गौतम
बुद्धयात हे जक धाइगु मखु, थुज्वःपिं सम्यक्संबुद्ध धायेकाच्वपिं
न्हापा नं दुगु जुल धैगु खँ सीकेदुगु थ्व च्वसु तःसकं महत्त्वपूर्णकथं
व्वने दुगु जुल ।

भीथाय् पूजा याइबलय् गुरुमण्डलया पाठ यानाः “भद्रकल्पे
जम्बुद्वीपे वासुकिक्षेत्रे” धकाः संकल्पयाइगुया मतलब नं स्पष्टथें जूगु
दु, गुकिं स्वयम्भूया न्याम्ह भगवान्धाःपिं मात्र कल्पनायापिं च्वःपिं
मखुलाथें खने दु । छायाकि भद्रकल्प धैगु न्याम्ह तथागत उत्पन्न
ज्वीगु कल्पयात धाइगु जुयाच्वन । छम्हजक तथागत उत्पन्न

ज्वीगुनिसें प्यम्ह तथागतपिं उत्पन्न ज्वीगु कल्प नं दु धैगु खँ
 त्रिपिटकय् दुगु जुयाच्चन । ग्वःथीयापिं बोधिसत्त्वपिं दुगु खः, वःथीया
 ज्ञान दैगु खँ नं सीके दुगु थुगु सफूया विशेषता हे जुल ।
 सम्यक्संबोधिसत्त्व, प्रत्येकबोधिसत्त्व व श्रावकबोधिसत्त्वपिं दु धैगु
 उल्लेख जूगु दःसां उज्वःपिं बोधिसत्त्वपिं सु सु जुयावन धैगु
 सीकेदःसाः ज्यूगु खँया उत्सुकता ब्वलनावः । तर थौतक मस्यूनि ।
 थुज्वःगु खँय् नं आः सफूत पिदनी ला धैगु आशाकुटि स्वभाव नं थुकिं
 ब्वलंकाब्यू । पुलापिं न्हापायापिं बुद्धपिंगु जीवनया लिसें
 चतुरार्यसत्यया खँ नं गनं गनं वःगु च्वसुत ब्वनेदु, थुकथंया च्वसुइ
 लेखकपिनि ल्हाः चुलुब्यूगु खः ला बाय् थुकथं जूगु खः धैगु जि थःत
 हे नं गथेथें लगय्जू । छाय्कि अथे न्हापा हे नं चतुरार्यसत्यया खँ
 वःगु खःसा गौतम बुद्ध स्वयं चतुरार्यसत्यया प्रतिपादक मखुत धैगु खँ
 जूवै । थुज्वःगु विरोधाभास नं बुद्धधर्मया पुराणय् खनेदु ।

हानं बुद्धधर्मया अर्थ थ्वीकःवनेबलय् सर्वज्ञताज्ञान लाभ
 ज्वीगुयात हे बुद्धत्व धाइगु नं धाइगु अले बुद्ध ज्वी दयेमा धकाः
 प्रार्थना यात कि नं बुद्ध ज्वीगु धैगु च्वइतःगु गनं गनं खनेदु । थन
 छता पिंदगु खँ दु कि तथागतपाखें प्यंगू पाद दुगु धर्मगाथा न्यनीबलय्
 प्यंगू पाद अन्तज्वी न्हयवः हे खुगू अभिज्ञा प्यंगू प्रतिसंभिदासहित
 अर्हत्फलय् थ्यंकःवनेगु खँय् लाभ यायेगु क्षमता उपनिश्रय कारण
 दुम्ह ज्वी । थ्व खं उकथंया गुन दुपिं दत ज्वी धैगु सीदत । तर
 उज्वःपिं सु सु दत, उज्वःम्ह धैम्ह गौतम बुद्ध हे ला बाय् न्हापायापिं
 बुद्धपिं ला धकाः न्यने ब्वने दै धैगु आशा नं थुगु च्वसुपाखें काये छिंगु
 जुल ।

ध्व विश्वब्रह्माण्डय् मनुखं दुःखसीत ज्वनीगु वस्तु छता
 "लोभ" खः । "लोभ" शीर्षकया च्वसु च्वयाः आसक्तिमात्रयात हे
 "लोभ" धकाः उकीया लक्षण नं कनाः माकःया लोभीपन व चञ्चल
 स्वभावयात उदाहरण बियाः न्ह्याइपुक न्ह्यथनातःगु दु । माकः
 निपां च्याः नं ज्वीगु, प्यपां च्याः नं ज्वीगु । म्हुतुं तप्यंक बँय्
 क्वछुनाः नं नैगु ल्हातिं कयाः नं नैगु अले निपाल्हाःतिं छक्वलं नयाः
 गलखयनिं ल्यंकाः पकापक नैगु खँ लोभया ज्वःमदुगु उदाहरण खः ।
 लोभ दतकि त्याग याइमखुगु स्वभावधर्म कनाः लोभ धैगु चीके
 थाकुगु उदारहण बियातःगु धाथें हे न्यनेयैपुसे न्ह्याइपु जू । गथेकि
 पूगु भाजनय् ला सीबलय् लापाँय् भाजनय् तुं प्यपुनीगु अथेहे चिकनय्
 बुलातःगु अजः हुयां हुइ मफैगु । लोभ त्वःतेकेत ध्वाध्वीकातःगु थुगु
 खँ गुलि न्ह्याइपुसे च्वं धकाः बिचाः वैकथं खँ न्ह्यब्वैतल । ताकि
 लोभ तःधं जुलकि दुःख नं तःधनिगु, लोभ चीधं जुलकि दुःख नं
 चीधनीगु, अफ् लोभ मन्तकि दुःख नं मदैगु । थुगु च्वसुइ उदाहरण
 व व्याख्या भचा अण्वः खनेदुगलिं च्वसु नं ताहाःगु धाःसा धाये हे
 माः । लोभं हे निम्हतिपू सदां नापं च्वनेदैकथंया व्यवहार यानाच्वंगु
 सीदुथें लोभया खँय् नं थन द्वेषया वर्णन जूवंगु दु । चेतना थनेत
 ताहाकय्क कनाच्वनेमाःगु खँ द्वालुथें च्वंसां द्वेषया घटनां कलाः व
 मचा निम्हं सीगु स्वथेमाःगु घटना न्ह्यथनातःगु तसकं मार्मिक जू ।
 ध्व थौकन्हय्या सिनेमाथें च्वंसां घटना मनोवैज्ञानिक जू । ध्व खँ
 बाखंदुनेया बाखंथें जुयाः लेखदुनेया लेख जुयाब्यूगु दु । धाथेंला
 बुद्धवचनयात न्ह्यथनेगुया लागी बाखंया लिधंसा काःगु जुल । ध्व
 च्वमिया धर्मया खँ ध्वीक कनेगुली कुशलता खः ।

मानसिक अकुशल स्वभावयात मनूया दोष धकाः धैतःगुयात

कुला: “दोष” नांगु च्वसुई दोषया उत्पत्तिया कारण, लक्षण, स्वभाव व उदाहरणतकं बिया: दोषं मेपितं स्यंकेन्त्यव: थ:तनिं स्यंकीगु खँ चेतावनीकथं न्ह्यब्वयात:गु दु । बुद्धशासनय् च्वनीपिं बुद्धश्रावकपिं दोषं विमुक्त जुया: च्वनीगु खँ कँसे बुद्धशासनय् च्वनीपिं दोषं मुक्त जुया: च्वनेमा:, गुगु जीवनया लागी उन्नतिया खँ ज्वी धका: ध्वीकाब्युगु दु ।

“छु छं नं नुग: मुइ य:ला ?” ध्व नं छपु च्वसु ख: । थुगु च्वसुया शीर्षकय् हे न्हूपह: दु । ध्व छगू ईर्ष्याविषयया खँ ख: । थुकी ईर्ष्या याना: जीवनया लागी सुविधानजकगु युग हे स्यनावनाच्वंगु खँ दु । निम्हं छम्हथें जुया: जीवन हने मा:गु तिपूया दथुइ हे प्रतिस्पर्धा ज्वीगु व छग्व:भ्वरिया दाजुकिजाया बिचय् नं प्रतिस्पर्धा ज्वीगु खनिसें कया: देसं देसय् तकं प्रतिस्पर्धा ज्वीगु धैगु छगू ईर्ष्या ख: । मनूत बकंफुस्लुगु शब्दरचनाय् दंग जुयाच्वनीगुयात ईर्ष्या बीगु जीवनया बर्बादीया खँ न्यंकात:गु ध्व च्वसु थौया युगया लागी त:सकं समसामयिक जू । विद्यार्थी विद्यार्थीनाप धैथें थ:समानपिंनाप हे आपा:याना: ईर्ष्या ज्वीगुथें या:गु छगूथे छगूया स्वापू थुकी ब्वनेदु । थुकिं मनूतय्त जीवनीया खँय् तिक्कमिकेगु याइ । च्वसु च्वया: ध्वीके बीमा:गु वास्तविक खँ धैगु थुज्व:गु हे खँ ख: । ध्व अत्युक्ति मखु । ध्वैत साधारणगु खँ धका: नं तायेके ज्युगु मखु । मनूयात ध्वीके बीमा:गु खँय् जोड बीगु धैगु हे थुज्व:गु हे खँ ख: अले विद्वान्पिसं सया: थुया: नं पालन मयाइगु धैगु नं थुज्व:गु हे खँ ख: ।

ईर्ष्याया प्रतिपक्षीकथं मुदिताया बयान नं थुकी दु । मुदिता धैगु कर्पिगु भिंगु स्वयेगुली लय्तायेगु ख: । थुज्व:गु मुदिताया खँ कना:

कुशलधर्मयात कनाब्बुगु ध्व लेखयात धार्थे बांलाःगु लेख धायेमाः ।
 थुकी पाण्डित्यया गन्ध मद्दु, उकिं थुकी यथार्थता दु धायेमाः । बरु
 पाण्डिततय्गु लागी ध्व खँ गन्धनथे च्वनेफु, तर धार्थेया
 विद्वान्पिंगुलागी समर्थनया बस्तु थुज्वःगु हे ज्वीगु खः । मुदिता
 दुम्हसिया शरीर व मन नितां सुखी जुयाच्चनीगु खः ।

त्रिपिटकया छ्गू मूगु विषय अभिधर्म खः । “अभिधर्म
 म्हसीका” धकाः शीर्षक वियाः च्वैतःगु च्वसुइ धर्मगम्भीरताया मर्म
 ध्वीकेगु खँ न्हयथनातःगु दु । मनूतसें सुख मालाच्चनी अले सुखसिया
 च्वना धकाः भ्रमय् लानाच्चनीगु खँ ल्वयेक स्वयेदु थुकी । भगवानं
 ल्वीकाबिज्याःगु विमुक्तिसुख खः । थुगुकथंया सुखयागु खँया दुने
 ल्वीगु खँयात अनुभव यानाःलि दोहारय् तेहोरय् यानाः, उकीयात
 निरीक्षण, परीक्षण, विभाजन, विश्लेषण, परिचालन, परिशीलन व
 परिमार्जनतकं यानाः भोगय् याःगु खँ कनेत दक्व उपयुक्तगु शब्द
 प्रयोग याःगु लेखकया गहन विचार खः । थन उल्लेख यानातःगु प्यंगू
 असंख्य व छ्गू लाख कल्पतक ३० गू पारमिता बोधिसत्त्वया रूपय्
 च्वनाः पार याःगु खँ पुनर्जन्मवादया चरमसीमा खः । ध्व छ्गूवलं
 ध्वीगु खँ मखु । थुगु अभिधर्मयात गम्भीरातिगम्भीरगु खँ ध्वैतःगु दु ।
 ध्व छ्गू परमार्थदर्शनया चिन्तन मनन खः । अभिधर्मया प्रत्यक्षीकरण
 यात मानसिक देशना धाइ धकाः थनथाय्लाक बुद्धयात मेमेपिं
 शक्तिशालीपिं चःपिंनाप तुलना यानातःगु खँ धाःसा सामान्य विचारं
 खंकीपिंगु लागी मल्लवःला ध्वैथे ताः । मेपिं चःपिं स्वभावतः
 सर्वशक्तिमान्म्ह व सर्वनियामक ज्वीगु धाइ धाःसा बुद्ध उकथं
 स्वभावतः सर्वशक्तिमान् मखुसे आपालं गुन ब्यहोरय् यानाःतिनि
 विश्वब्रह्माण्डया पूर्ण खँ ध्वीकूम्ह खः । थुज्वःगु व्यवहारं तापाःगु

खँयात कयाः बुद्धया पालय् देवलोक व देवब्रह्मापित स्वलातक
 अभिधर्मया खँ भगवानं कनाबिज्यात धैगु खँ पिटकग्रन्थय् दु धकाः
 उकीया पत्यारया खँय् च्वमि थः पन्छय् जूगुलिं थुकीयात अध्ययनया
 विषय खः धकाः त्वःताब्युथें ताः ।

अरहन्त व क्षीणाश्रवपित शिक्षित धाइ धकाः न्ह्यथनाः
 मखुनं छुं नं खँ लानाकाइबलय् स्वीत आवश्यकजू उज्वःपिसं धर्म
 नं धारणायागु खः धैतःगु तःसकं पाय्छिगु खँ यात लुमंका
 तयेबहःजू । न्यँजक न्यनाः, बिचाःजक यानाः, तर्कना व कल्पनाया
 भरय् ध्वीके फैगु उपदेश अभिधम्मया उपदेश मखु । अनुभूति व
 साक्षात्कारद्वारा प्रत्यक्ष खनेदयेकाकायेफुसाजक अभिधर्म धैगु
 धात्थेंयागु बुद्धोपदेश खः खनी धकाः स्वीकार यायेफै अन्यथा
 तर्कवितर्क व वादविवादयात हे गम्भीर दर्शन भाःपीपिनिनिंतिं
 अभिधर्म उपयोगी सिद्ध ज्वीमखु धैगु खँ छंनें छंनेया कर्मकाण्डी व
 परंपरावादी बौद्धतय्त मिखाय् प्याचःव्हीथें व्हीकाः क्यने माःगु खँ
 गौरवसाथ धायेमाःकथं धैतःगु खः ।

दकसिबय् क्वय्यागु भिपुगु च्वसुकथं न्ह्यथनातःगु च्वसु मनु
 जुयाः मनूया व्यवहार मदुपिंगु लागी न्वायेभनं च्वैतःगु खनेदु ।
 न्ह्यःवःछु पहःयापित ध्वाथीके थाकुयाः लागिमिगि चायाः शीर्षक
 तःगु खनेदु “अय् मनु” । थःत थम्हं म्हमस्यूपिं, थःत थम्हं
 वाःमचायेकूपिं मनूतय्त न्ह्यसः तथाः जीवन छ्युंगु, ख्वातुसेच्वंगु
 सुपाचं भुनाच्वंगु खँ स्वीकार याकेया लागी मतजः माःवनेत
 न्वानातःगु दु । मनूया अस्तित्वया मापदण्ड सुनानं कायेफुगु मरु धैगु
 ध्वाथीके माःगु खँ ब्वयाः छःज्वीपिं नं मनूत, ज्यः ज्वीपिं नं मनूत,

च्यः ज्वीपिं नं मनूत धैगु वास्तविकता न्ह्यथनातःगु विवेक ज्ञानया
निडरगु अनुभवं जाःगुच्वसु खः थ्व । नरपशु जुयाः जीवनसित्तिकं
छ्वैच्वंगु मचाःपितं थःगु अस्तित्व तयाः जीवन सदुपयोग याकेगु
कल्याणकारी बिचाःथा देयूगःसमानगु थ्व च्वसुं मनूयात उत्तर
दायीत्व वहन याकाः थःकतः उत्थं खंकेबियाः जीवन सुधार ज्वीकेत
यानाच्वंगु तःधंगु कुतः खः धकाः धायेफु थ्व च्वसुयात । सच्चाम्ह
धर्मानुयायी जुयाः मनू हे च्चःज्वीगु, महाच्चःज्वीगु, न्हिला हे धाथेंगु
न्हिला ज्वीगु खँत न्ह्यथनाः पलाःपतिं होश तयाः जीवन हनेमाःगु
खँय् होश तयेगु खँयात पचिनं सुयाः क्यनाः, न्हायपनय् गसुलिंगवया
तायेकाः धर्मया ल्यू ल्यू वनेत “होश ति” धकाः तप्यंक धैब्यूगु खँ
सायद अत्युक्ति ज्वीमखु ज्वी ।

थुगु सफुतिई दुथ्याःगु च्वसुत अप्वःसिनं गन मेथाय् स्वैतःगु
खैमखु धकाः धैच्वनेम्बाः । त्रिपिटकया दुने निहितगु खँ खः थ्व,
अय्सां त्रिपिटकय् ब्वनेथें स्वयेथें ब्वनां स्वयां नं उकीया मर्म
काचाक्क थ्वीके थाक्कुगु खँ साधारण धर्मावलम्बीपिसं वाःचाः ज्वी ।
थुगु सफू स्वयेबलय् बुरा ज्वीकाः मचा व ल्याय्महबलय् थम्हं
यानागु, थः जुयागु खँत लुमंकाः अनुभूतियात पासाथ्वय्थें यानाः गथे
जीवन हनीगु खः अथे हे थुकीया च्वसुं परिपक्वपिं मनूतय् तकं
सन्तोषया सासः ल्हाकीगु थुकीया लेखत जू । थुज्वःगु सफू छँय् छँ
दैगु छ्छ्गू शिक्षाजगत्या लागी तःधंगु लाभ खः । बांलाक थ्वीकेत
धात्थेंयाम्ह श्रद्धावान् खःसा उज्वःपिसं लिसालिसा कयाः थुगु च्वसुत
ब्वनी धैगु जिं तायेका ।

बु.सं. २५४८

ने.सं. ११२४, यँयाःपुन्हि

सुवर्ण शाक्य

ॐबाहाः, यँ ।

नित्वाः खँ

नेपाल सुपुत्र नेपाल विभूति भगवान् सम्यक्सम्बुद्ध खः । वसपोलयागु गौरव गाथां याना भीसं नं थःत थःपिसं गौरवान्वित भाःपाः च्वना । लोक अग्र, लोक जेष्ठ, लोक श्रेष्ठ भगवान् अरहत् सम्यक्सम्बुद्ध देवादि मनुष्य दक्वदिक्वं लोकया शास्ता गुरु जुया बिज्यात । थः स्वयं नं मनुष्यया रूप्य् खने दयेक बिज्याःम्ह वसपोलं देवब्रह्मादिपिन्त स्वया नं मनूयात अप्वलं अप्वः प्रोत्साहन बिया बिज्याइगु जुयाच्वन । मानव जीवनयात दकसिबे च्वन्त्यागु महान्गु जीवन धका भाःपिया बिज्याइगु, मान्यता बिया बिज्याइगु खः । मानव जीवन गुलि च्वन्हयायेफु च्वजायेफु उलि गुगुं नं जीवन वसपोलं खंका बिमज्याः । सर्वज्ञ स्वयम्भू ज्ञानधारी वसपोलं “मनुष्यत्वयात अतिकं दुर्लभ” तायेका बिज्याःगु दु । अथे हे धका सीका नं बिज्याःगु दु ।

देव ब्रह्मादि अवस्थाय् थ्यंका इमिसं थ्व विश्व जगतयात छुं नं ठोस सार तत्त्व बी फयाच्वंगु खने मदु । तर गबले सुं छम्ह प्राणी मनुष्य रूप्य् च्वंवइगु खः, मानवोचित गुण नं वयाके दत धाःसा, वया पाखें थ्व विश्व जगतयात गुलि नं कल्याण जुइगु खः, सुख जुइगु खः, आनन्द फलदायी जुइगु खः, उकिया ल्याः चाः सुनां नं याये फइ मखु । मानवगुणं मानवतां वयात सर्वोच्च शिखरय् थ्यंका बीगु खः । सदांया नितिं दक्वदिक्व दुःखं मुक्ति बीके फइगु अवस्थाय्

तकं व थ्यंके वनेफु । गथे भगवान् बुद्ध स्वयं थ्यंक विज्यात ।
 वसपोलया सलंसः द्दलंदः लखंखल, कोटान्कोटी आर्यश्रावक
 शिष्यपिसं नं उजोगु अवस्था मानव जीवनय् च्वना हे प्राप्त याना
 धन्य धायेका विज्याःगु खः । धायेका च्वना विज्याना च्वन अले
 धायेका विज्यानानं च्वनीतिनि ।

गबले तकक थ्व धरती बुद्धवचन, बुद्धोपदेश बुद्धशासन शुद्ध
 स्वच्छ व परिशुद्ध रूपं गथे खः अथे विद्यमान जुयावं च्वनीतिनि,
 अबले तक उकिया अनुगामीपिं उगु दिशापाखे उन्मुख जुया लँ
 मद्रकुसे गतिशील जुया निरन्तर रूपं दिपा मदयेक अनुगमन
 अनुशीलन अनुपालन यानावं वना च्वनीतिनि सत्यनिष्ठ जुया । उकिं
 याना इपिं सुपरिणाम शुभ प्रतिफलं सुं नं छखे चिला च्वने मालीमखु ।
 मुख्य खँ ला मनुखं मानवतायात रक्षा याना बचे याना तयेमाःगु
 अतिकं जरूरी खः ।

तर गबले मनुखं मानवतायात पाचिना जुइगु तोता दानव
 प्रवृत्तियात थः नाला उकीयात च्वछाया जुइयाइ, अबले उगु दानवतां
 मानवयागु दक्वदिव्वां अस्तित्व हे म्हुना छ्वयेगु याइ, नष्ट भ्रष्ट व
 ध्वस्त हे याना छ्वयेगु याइ । थ्व विश्व जगतयात खरानीस
 ल्वाकछ्याना छ्वइ ।

थौयागु थ्व विश्व जगत गुगु लँपु न्ह्या वनाच्वन, उकियात
 क्वथिक स्वयेबले ला बुलुहुँ बुलुहुँ मानवता हाश जुजुं दानवतां थाय्
 काकां वयाच्वंगु स्पष्ट खनेदयाच्वंगु दु । गुकियागु प्रतिफल कथं
 मानवं मानवयात म्हासिकेगु तोतावं वनाच्वंगु दु । मानवयागु मूल्य व
 मान्यता यात धुलय् ल्वाकाछ्याना छ्वयेगु कुतः जारि जुजुं वनाच्वंगु

दु । ध्व विश्व थौ धर्म, न्याय, शान्ति, सत्य, प्रेम, करुणा, मैत्री आदि मानवीय गुणं तापानावं वना उकिया पलेसा अधर्म, अन्याय, अशान्ति, असत्य, घृणा, द्वेष, व्यापाद, आघात, कोप, क्रोध, ईर्ष्या, जलन, प्रतिशोध, अदला बदला, आदि दानवीय दुर्गुणतयसं थाय् काकां वनाच्वंगु छर्लंग खनेदया वयाचवने धुंकल । सिच्चुसे न्ह्याइपुसे, न्यने यइपुसे च्वंगु खुसीचिगु कलकल सःया थासय् ह्याउँसे च्वंगु हियागु धःचाः न्ह्याना दक्वसिगु नुगः हे पम्हुया छ्वम्हुया वइथें चवने धुंकल । खलबल मचे जुइधुंकल । धलमलय् जुइधुंकल । उकिं मानवीय मूल्य व मान्यतायात कदर याना बिज्याइम्ह बुद्धयात आत्म विश्वास ब्वलथना च्यो बुद्धि व ज्यो प्रवृत्ति त्याग याना आत्मद्वीप बःकया आत्म प्रदीप च्याका जः ह्वलेगु नितिं प्रेरित याना बिज्याइम्ह सम्यक्सम्बुद्धयात भी सकलसिनं सही रूपं यथार्थ रूपं म्हसीके माल, आत्मसात् याये फयेके माल । थः नाले माल, वसपोलयागु अमृत सन्देशयात बुलन्द यायेमाल । मानवतायात म्वाका तयेत अभियान चले यायेमाल । मखु धयागु जूसा भीपिं सकलें दानवतायागु मिया रापय् ताप फफं स्वाहा जूवने माली जुल । हे मानव ! सचेतजू न्ह्यलं चायेकी ! जागृत जू, दँ ! दानवतायात अन्त या ! फुका छ्व !!

थौ ध्व थुगु धरती मानवताया आवश्यकता दु । मानवयाके मानवता सुरक्षित जुयाच्वंसा हे जक थुगु विश्व चवनेल्वःगु थाय् जुइ, विश्वय् शान्ति न्यनावनी, सच्चिदानन्दया अनुभूति कया न्हयाइपुका चवनेदइ, मखु धयागु जूसा मखु धयागु हे जू वनी । भिं जुइ फइमखु । थुजोगु मानवीय भावना ब्वलथना प्रेरित व प्रोत्साहित यायां थुगु “चवसु मुना” या नितिं विवेचनात्मक व समालोचनात्मक “छुं छत्वाः खँ” चवया थुगु सफूचिगु मान मर्यादा व प्रतिष्ठा

च्वजायेका बिज्याःगुलिं वसपोल प्राध्यापक सुवर्णशाक्यजु प्रति साधुवाद व सुभाय् मब्बुसे च्वनेमफु ।

दनं दं न्ह्यवः निसैं उखें थुखें चिलाय् दनाच्वंगु च्वसुत माला माला मुंका स्वाँमाः हनेथें हना सफूचिगु रूप बिया “च्वसु मुना” सम्पादन याना प्रकाशय् हःम्ह धर्मया केहें अनागारिका उप्पलवण्णा गुलि तक प्रशंसा याये बहःम्ह खः धका कुला च्वनेमाःगु आवश्यकता दइमताः । वसपोलयागु थुगु दूरदर्शी ज्या-खँ प्रति तःसकं तःसकं आभारी व कृतज्ञ जुयाच्वना । धात्थें साधुवाद देछ्वाये बहःम्ह वसपोल खः । ब्वमि महानुभावपिसं थुक्रियात अवश्यं कदर याना बिज्याइ दी अले थुगु चिकिधंगु सफुतिं भतिचा जक जूसां लाभान्वित जुया बिज्याये व दी फत धाःसा अन केहें मय्जु अनागारि काया कुतः सफल जुल भाःपी दइ ।

अथे हे थुगु सफू प्रकाशनया प्रकाशकीय आर्थिक बोध फया गुन याये नितिं श्रद्धा व्यक्त याना च्वंगु “सन्ति सुखावास प्रकाशन समिति” यात ला न्ह्याको साधुवाद व कृतज्ञता प्वंकुसानं गात धयागु ला दइ हे मखुगु जुल ।

अन्तस थुगु सफू पिथनेगु ज्याय् काय, वाक् मन बिया ग्वाहालि बिया बिज्याःपिं “न्यू नेपाल प्रेस” या थुगु ज्या लिसे स्वापु दुपिं सकलें प्रेस परिवारपिन्त आभार व कृतज्ञता ज्ञापन यासे थ्व थुगु “नित्वाः खँ” कीगुलिं बिदा काये त्यनागु जुल ।

सकसियां भिं जुयेमाः !!!

सकलसित शान्ति दयेमाः !!!

भिक्षु ज्ञानपूर्णिक् ‘धम्माचरिय’

विश्व शान्ति विहार, मीन भवन

दिं : २०६१।६।१९।३

त

प्रकाशकीय

यक्व दँ न्ह्यवः निसैं इलय् ब्यलय् भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरं च्वया बिज्याना तःगु च्वसुत मुंका थुगु “च्वसु मुना” पिथने खना “सन्ति सुखावास प्रकाशन समिति” यात तच्चवतं लय्ता वइगु स्वाभाविकगु हे खँ जुल ।

श्रद्धेय महास्थविरं थःगु विचाः धाः प्वंका च्वया बिज्याना तःगु सफूत म्हो हे जक खनेदु । थुगु विषयया बारे वसपोललिसे खँ पिमदंगु ला मखु, गबलें गबलें चर्चा परिचर्चा खँल्हा बल्हा नं जुइगु याः । थ्व विषयय् वसपोलयागु भावना खः- “बुद्धशासनय् अत्यन्त दक्षता दुपिं अनुभवी विद्वान विद्वान महास्थविरपिसं सारा त्रिपिटक दुने थःपिं स्वयं लुकु बिना उकीयात मन्थन याना अमृतयागु सार पिकायेथें पिकया प्रामाणिक रूपं च्वया बिज्याना तःगु सफूत एवं ग्रन्थत हे थुगु धरती तयां तयेथाय् मदयेक दयाच्वंगु दु, इपिं ग्रन्थ तय्गु सही अध्ययन तकं भीसं गबले याये फइगु खः ? उकीयात तोता त्रिपिटक दुनेया छगू जक ग्रन्थ तकं मन्थन याये मफूपिं भीपिंथें जाःपिं व्यक्तिपिसं थुखें छकूचा उखें छकूचा न्यना ब्वना मनं ह्यःगु ल्यया कयाः विद्वान पहः लसिवयेका गुकथं सफूत च्वयेगु यानाच्वन, उकथंयागु कतः बुद्धिया भरय् तःक्यना थःगु बुद्धिं मचाःगु बुद्धवचनयात घाःपाः लाकीगु कतःपिन्त सही दिशाबोध याके मफया दंगु लँपु क्यनी कथंयागु भ्रम ब्वलंके बीगु अपरिपक्व बुद्धि व अनुभवहीन विचाः धाःत न्ह्यव्वाका छुं च्वयेगु मती जिके मदु । छगः

आखः छ्गू शब्द च्वय् क्वय् जुइबले ला गपाय्धुंगु द्वंविद्वं गपाय्धंगु
 भ्रम व गपाय्च्वतं हानी जूवने यः धाःसा बुद्धवचनयात ब्यक्वय्कीगु
 कपोलकल्पित विचाः धाःत ल्वाका जि छुं च्वये मंमदु” धका वसपोलं
 धया बिज्याइगु खः । अथे जुया वसपोलयाके प्रमाणिक रूपं च्वया
 तःगु अनुभवं जाःगु धात्थेंगु विद्वत्तां परिपूर्णगु धुरन्धर व्यक्तिपिसं
 च्वया तःगु ग्रन्थतयत् थःगु बुद्धि विवेकं चाक्व भाय् हिला
 नेपाःमिपिन्त बुद्धधर्मलिसे स्वानाच्वंगु सही ज्ञान बीका मिखा चायेका
 बीगु ज्या जक याथे मास्ति वः । वसपोलपाखें अमूल्य अमूल्य सफूत
 ४-गू दर्जनं मयाक भाय् हिला पिदने नापं धुंकूगु दु ।

आः वया थ्व वसपोलयागु बाध्यतावश च्वया बिज्याना तःगु
 मौलिक च्वसु मुना पिथने दयाच्वंगु जिमिगु थःपिनि सौभाग्य
 भाःपिया च्वना । छ्वाय् धाःसा थ्व हे वसपोलयागु मौलिक च्वसु
 जुयाच्वंगुलिं खः । इलय् ब्यलय् च्वसुया रूपय् वसपोलं छुं च्वया
 बिज्याइगु खः, मेपिनि अनुरोध कथं । स्वयं थःमं ला वसपोल छुं नं
 सफू च्वयेत तयार मजूगु खँ च्वय् व्यक्त याना बिज्याःगु वसपोलयागु
 धापुतिं स्पष्ट याना बिज्याये धुंकल । उकिं अःमु मजुइक दयाच्वंगु
 थुगु “च्वसु मुना” पाखें ब्वमिं महानुभावपिसं जीवनयात ज्या ख्यले
 दुगु छुं छुं खँत दयेका कया थःथःपिनिगु जीवनयात मानवोचित कथं
 न्ह्यगवाका कतःपिनि निंतिं नं छुं छुं उपकार जुइफत धाःसा जिपिं
 अतिकं खुशी जुइ दइगु जुल । थ्व हे सफू पिथनेगुया उपादेयता खः
 धका नं भाःपिया च्वनागु जुल ।

सकलसित कल्याण जुइमाः ! सकलयात शान्ति दयेमा !!

सन्ति सुखावास प्रकाशन समिति

२०६१।६।१९।३

चाकुपाट-२२, ललितपुर ।

धल-पौ

<u>ल्या</u>	<u>धल</u>	<u>पौल्या:</u>
१.	छुं छत्वा: खँ	क-ठ
२.	नित्वा: खँ	ड-त
३.	प्रकाशकीय	थ-द
४.	श्रद्धा छु ख ?	१
५.	बुद्धधर्मय् धर्मया परिभाषा	६
६.	कल्याणकारी धर्म छु ?	१३
७.	विपश्यना भावना ?	२१
८.	कल्प व बोधिसत्त्व	३०
९.	लोभ	४२
१०.	द्वेष	५१
११.	दोष	५७
१२.	छु, छं नं नुग: मुइ य:ला ?	६१
१३.	मनूया धर्म ?	६७
१४.	अभिधर्म म्हसीका	७३
१५.	अय् मन् ।	८०

Dhamma.Digital

श्रद्धा छु खः ?

बुद्ध, धर्म व संघ त्रिरत्न, कर्म व कर्मफलया स्वभाव ध्वाथूपिं स्यूपिं बुद्ध-शासनानुयायीपिनि पुचलय् “न्हापा भिना आः भिं जुल; आः भिसा लिपा भिनितिनि” धयागु प्राथमिक-विश्वास दयाच्चंगु दु । थथे ज्ञानं सम्प्रयुक्तगु विश्वासयात “श्रद्धा-धर्म” धाइ । प्रायःयाना श्रद्धाधर्मय् विश्वासयागु रूपरेखात अप्वः सीदया च्वं ।

वास्तवय् श्रद्धा-धर्मय् त्रिरत्नप्रति विश्वास तयेगु, यथाभूत रूपं विभाजनयाना सीकेखंकेगु, दृढ स्थिररूपं निर्णय बीगु, शान्त स्वच्छ निर्मल जुइगु आदि अभिप्रायत दुथ्यानाच्चंगु दु । अथे जुया धात्थेंगु श्रद्धा-धर्म दुपिं व्यक्तिपिं भयभीत जुइगु, त्राश चायेगु, थारा न्हुइगु, कमजोर, सिथिल व चंचल जुइगु आदि क्वह्यंगु, निरर्थकगु हीनगु मनोवृत्तितय्पाखें अलग्ग जुया शूरवीर पराक्रमी स्थिर शान्तजुया क्वातुसे दुग्यःगु अकम्प्य विश्वासदुपिं जुयाच्चनी ।

बुद्धवचन दु “सद्धा बीजं” धका । उकिं श्रद्धाधर्म पुसाथें खः । श्रद्धाधर्म रूपी पुसा मदयेकं छुं नं कुशलकर्म सिमात बुयावये फइमखु । वास्तवय् श्रद्धाधर्म धयागु विश्वास मन्त धाःसा यथिंजाःगु ज्या-खँय् थजु, पराक्रम यायेगु समर्पित स्वभाव, परित्याग स्वभाव उत्सर्ग स्वभाव दये फइमखु । थःगु अधीनस्थ सजीव निर्जीव चीजवस्तुइ आशक्त जुइगु, नुगः स्याइगु, नुगः मुइगु आदि इत्यादित सर्वसाधारण जनतापिनिगु स्वाभाविक चरित्र धर्मता खः; नियामधर्म खः । तर श्रद्धाधर्म प्रबल जुया वइबले उगु धर्मतातय्त हाचां गाया

थःगु अधीनस्थ सजीव निर्जीव वस्तुतयत् वीरतापूर्वक उत्सर्ग व परि त्यागयाये फयावइगु जुयाच्चन । आखिरय् वना थःगु ज्यान प्राण तकं अपेक्षा मतःसे समर्पित यायेफइगु जुयाच्चन । उकिं उगु श्रद्धाधर्मयागु महत्व व सामर्थ्ययात ध्वाथुइका तयेगु तच्चवंतं आवश्यक ताया ।

“श्रद्धा” निगःत्याः आखःग्वःया संयुक्त शब्द खः । आखःग्वः व शब्द कथं चिधंचागु जूसां प्राणी जगतया भविष्य निर्धारण यायेगु क्षेत्रय् धाःसा थुपिं निगःत्याः आखःयागु प्रभाव अपरम्पार जुयाच्चन । थुपिं निगःत्याः आखःग्वःयागु शब्दं व्यक्त यानातःगु आन्तरिक शक्ति सामर्थ्य मनूतय्के मन्त धाःसा इमिगु जीवन थुलि तकं थाःगाः मदया नारकीय दुःखं जाःगु जू वने यः, बयान यानां साध्य जुइ मताः । उकिं थुपिं निगःत्याः आखःग्वःयागु वास्तविक अर्थ थुइका थःथःपिंके उगु गुणात्मक शक्ति निरन्तर वृद्धियाना वनाच्चनेगु थःथःपिनि जीवनयात सुथंलाका च्वन्त्याकावं यंकेया नितिं महोपकारक हे जुइ ताया । आः उगु “श्रद्धा” धयागुयात थुइका वनेगु कुतः याये ।

सद्दहनलब्धणा सद्धा; पसादनरसा तथा ।

अकालुस्सियुपद्धाना; सद्धेय्यवत्थुपदद्धाना ॥

“सद्दहतीति सद्धा” धयागु विग्रह वचनार्थ अनुसार गुगु धर्म विश्वास उत्पन्न जुइका बीगु खः, अथवा गुकिंयाना श्रद्धेय विषयवस्तु त्रिरत्न, आर्यसत्य, कर्म, कर्मफल आदिलय् विश्वास तइगु खः; अथवा विश्वास तयेगु मात्र खः, व श्रद्धा खः । अथवा त्रिरत्न, कर्म, कर्मफल धर्मय् प्रसन्न चित्तं विश्वास यायेसःगु स्वभावधर्म श्रद्धा खः । मेकथं-त्रिरत्न, कर्म व कर्मफल धर्मय् उत्पन्न जुइगु सम्प्रयुक्त धर्मतयत् निर्मल जुइका बीसःगु प्रसन्नता, सम्प्रयुक्त धर्मत निर्मल व प्रसन्न जुइगुया कारण जुयाच्चंगु प्रसादयात वा प्रसन्नतायात श्रद्धा धाइ धयागु मतलब खः ।

“सद्दहनलक्षणा” विश्वास उत्पन्न जुइकीगु थुकिया लक्षण खः । बुद्धोत्पाद आदि श्रद्धेय वस्तुइ शंका मयाःसे उकी उकीयागु सत्यताय् विश्वास दइगु श्रद्धा खः ।

बुद्धादि भिंगु आलम्बनय् सम्प्रयुक्त धर्मतय् प्रसन्नपूर्वक विश्वास यायेगुया कारण जुया च्वंगुलिं, स्वयं थःमं प्रसन्नपूर्वक विश्वास याये सःगुलिं वा विश्वास मात्र याइगु चैतसिक धर्म श्रद्धा खः । मनयात निर्मल व प्रसन्न जुइकीगु लक्षण दयाच्वन ।

अथवा “ओकप्पनलक्षणा” बुद्धादि आलम्बनतय् त ह्वखना प्वाःखना छिरेयाना उकी दुथ्यंक दुहाँवनीगु लक्षण श्रद्धा खः ।

“पसादन रसा” चित्तयात निर्मल प्रसन्न यायेगु श्रद्धाया कृत्य (ज्या) खः । गुकीयात अभिधर्मया भाषं ‘रस” धका धाइ । गथे लः यचुकीगु मणियात बुलुसेच्वंगु लखय् तया बीबले उगु लःया दक्व मलत तुरुन्त क्वय् क्वसिना वना उगु लखय् चन्द्र सूर्य आदिया किपात स्पष्ट स्पष्ट रूपं अवभासित जू वइगु खः; अथे हे चित्त सन्तानय् श्रद्धा सम्प्रयुक्त जुइवं चित्त नीवरण (बाधक) धर्मतय्पाखें अलग्ग जुया परिशुद्ध, निर्मल प्रसन्न जुइगु खः; अले उगु (चित्त) बुद्ध-आदिया गुणतय् थःके बाँलाक धारण याये निंतिं सक्षम नं जुइगु खः ।

उगु श्रद्धायुक्त यचुगु चित्तं योगावचर व्यक्तिपिसं दान बीगु, शील पालन याइगु, उपोसथ व्रत धारण याइगु, भावनाधर्म अभिवृद्धि याइगु आदि क्रिया कलापत न्ह्यज्यां वनिगु जुल । अले हानं श्रद्धायाके सम्प्रयुक्त धर्मतय् न्ह्यलुवा, पूर्वगामी, अगुवा, नायः जुइगु लक्षण दु । श्रद्धा चैतसिकं दानादि कुशलधर्म याइपिनि न्ह्यलुवा, अगुवा जुया सकसियां नेतृत्व यानाच्वनी । अथवा श्रद्धायाके बुद्धादि रत्नतय्

विश्वास यायेगु लक्षण दयाच्वन । वा बुद्धादि रत्नतयुगु कामना यायेगु लक्षण दयाच्वन । थुगु श्रद्धायाके तछ्छाना ह्वखना दुने दुहाँवथें च्वंक बुद्धादि गुणय् अन्तरनिहित जुइगु लक्षण दयाच्वन ।

अथवा “पक्खन्दनरसा” बाढीयात पार यायेगुथें हाचांगाया वनेगु वा उकी मग्याःसे प्रवेश जुयावनेगु श्रद्धाया ज्या खः । थ्व दान बीगु, शील रक्षा यायेगु, उपोसथ व्रत धारण यायेगु व भावना अभ्यास यायेगु आदि ज्या-खँय् पूर्वगामी जुइगु जुयाच्वन । न्हचलुवा जुइगु जुयाच्वन । अथवा खुसी पार तरेयाना बियाच्वनीम्ह शूरवीर व्यक्तित्थें नेतृत्व बीगु कृत्यरस दु ध्वया ।

चित्तयागु हाक्कु चीका छ्वइगु धर्मया रूपय् थ्व योगीया ज्ञानय् अवभासित जुइगु जुल । नकतिनि म्हिचां पिकाःगु न्हूतिनिगु न्हाय्कथें बुलू मजूगु, निर्मलधर्म खनि धका योगीया ज्ञानय् प्रकट जूवइगु थ्व धर्म खः । वा निर्णय बीसःगु, चिन्तन मनन यायेसःगु धर्म धका ज्ञानय् प्रकट जूवइगु खः । चित्तयागु स्वच्छता थुकियात सीकेगुया आकार खः । अथवा अधिमुक्ति (दृढभक्ति) थुकिया प्रत्युप्रस्थान खः ।

श्रद्धेय वस्तुत थुकिया सःतिगु कारण पदस्थान खः । त्रिरत्न, कर्म, कर्मफल,, थुगुलोक, परलोक आदि श्रद्धेय वस्तुत खः । वा-श्रोतापत्तिमार्ग प्राप्त कारण अंग सद्वर्म श्रवण आदि हे सःतिगु कारण दयाच्वन । अथवा श्रद्धा चैतसिक सद्वर्म-श्रवण आदि श्रोतापत्तिमार्ग प्राप्तिया अंगत हे पदस्थान दुगु धर्म खः । थुकीयात ल्हा, धन, पुसाथें धका सीकेमाः । पुण्यकर्मत संचय यायेगुली ल्हाथें, दक्व प्रकारया सम्पत्तित बीगुलिं धनथें, अथे हे अमृतरूपी फलत सयेकेगुली पुसाथें खः ।

धुगु श्रद्धायात प्यथी ब्वःथला तःगु दु । गथे कि-

१. आगमश्रद्धा - धुगु श्रद्धा बोधिसत्त्वपिनिगुथें जाःगु श्रद्धा जुया आपालं आपालं जन्म तक स्थायी जुयाच्चने फु ।
२. अधिगमश्रद्धा - धुगु श्रद्धा आर्यश्रावकपिनिगुथें जाःगु श्रद्धा जुया निर्वाण प्राप्ति थ्यंकं स्थिर जुयाच्चनेफु ।
३. ओकप्पनश्रद्धा - धुगु श्रद्धा ज्ञानसम्प्रयुक्त श्रद्धाथें जाःगु जुया जीवनकाछिं दृढ स्थिरजुया च्वनेफु ।
४. प्रसन्नश्रद्धा - धुगु श्रद्धा ज्ञानविप्रयुक्त श्रद्धाथें जाःगुजुया स्थिर व दृढता मदु स्यंके अःपु ।

मूढ प्रसन्न श्रद्धा धयागु नं दनि । ध्व श्रद्धा तीर्थकरतय् शिष्यपिसं थःपिनि आचार्य तीर्थकरतयत् तइगु श्रद्धा खः । धुगु श्रद्धाया स्वरूप मोह चैतसिक जुयाच्चन । उकिं पूरणकस्सपादि तीर्थकराचार्यतयत् श्रद्धा तयेगु धात्थेंगु श्रद्धा मखु । मिथ्याधिमोक्ष जक जुल । मिथ्याधिमोक्ष धयागु दृष्टि, मोहत लिसे सम्प्रयुक्तगु अकुशल मोहचित्तोत्पाद खः ।

सही त्रिरत्न, कर्म व कर्मफलादिप्रति प्रसन्न तायेगु, विश्वास तयेगु, सन्तोष तायेगु जक धात्थेंगु श्रद्धा जुल ।

बुद्धधर्मय् धर्मया परिभाषा

धर्म शब्द दकसिबे अप्वः प्रयोगय् वइगु शब्द खः । थुकिया परिभाषा व अर्थ नं थीथीकथं हे द्रयाच्चन । सर्वसाधारणकथं स्वयेगुखःसा अप्वःयाना धर्म शब्द परमात्मा ईश्वर भक्तिलिसे स्वानाच्चंगु खने दु । द्योदिपिनिगु न्ह्योने विभिन्न पूजा सामाग्रीत तथा स्वाँ सिन्हः धूप दीप इत्यादि छाया पूजा-आजा यायेगु, पाठ यायेगु, मन्त्र तन्त्र धारणी आदि ब्वनेगु, द्योदिपिनिगु गुणगान याना भजन स्तुति यायेगु इत्यादि लिसे स्वापु दयाच्चंगु खनेदु ।

बुद्ध-धर्मय् धर्म शब्दया थःगु हे मूल्य व मान्यता दु । थन ईश्वर परमात्मा द्योदिलिसे स्वापु तयेमाःगु आवश्यकता खनेमदु । धर्म शब्द थः हे आधार भरोसाया रूपय् धस्वाये फूगु गुणदुगु शब्द खः । उकिं धर्म शब्दयात बुद्धवचन पालि ग्रन्थय् क्वय् च्वयार्थे अर्थ छयाना परिभाषितयाना तइतःगु खने दु ।

धम्मसद्दो पनायं परियत्तिहेतुगुणानिस्सत्तनिज्जीवतादि अत्थेसु दिस्सति । अर्थात्-धर्म शब्द परियत्ति, हेतु (कारण) गुण व निसत्त्व निर्जीवता आदि अर्थय् खने दु । आदि शब्द नं दनिगु जुया मेमेगु अर्थय् नं लगे जूनि धयागु भाव दनी ।

“धम्मं परियापुणाति सुत्तं गेय्यं गाथा. . . . आदि बुद्धवचनय् धर्म शब्द परियत्ति धर्मया अर्थय् खः । परियत्ति धयागु अध्ययन अध्यापन यायेमाःगु पालि बुद्धवचनत खः । “हेतुम्हि जाणं धम्मपटिसम्भदा आदिलय् हेतु अर्थय् खः ।

“न हि धम्मो अधम्मो च; उभो समविपाकिनो ।

अधम्मो निरयं नेति; धम्मो पापेति सुगतिं ॥ आदिलय् गुण
अर्थय् खः । “धम्मेषु धम्मानुपस्सी विहरति . . . आदिलय् सत्त्व मखु
जीव मखु धयागु निसत्त्व निर्जीव अर्थय् प्रयोग जुयाच्चंगु जुल । थुगु
रूपं धर्म शब्दया थीथी अर्थ दयाच्चवन ।

पालिकथं धम्म शब्दया मूल धातुरूप “धर” खः । धर
धारणे धका व्यक्त यानातःगु जुया “धर” धातुया अर्थ धारण यायेगु
खः । थ्व हे भावयात कया विभाविनी टीका, अट्टसालिनी अट्टकथा
आदि ग्रन्थय्—

“अत्तानं धारेन्ते चतूसु अपायेसु वट्टदुक्खेसु च अपतमाने
क्त्वा धारेतीति धम्मो” धका विग्रह यानातःगु जुल । थुकिया
शाब्दिक अर्थ खः - “थः धयागु धर्मयात धारण याइपिन्त नरक, तिर
श्चीन, प्रेत व असुर धयागु प्यंगू अपायय् व संसारचक्र दुःखय् कुतुं
मवनिगुकथं धारण याइगुजुया धर्म धाइ ।”

थुकी “धारेतीति धम्मो” मुख्य खः । धारण यायेसःगु, फूगु
धारण क्षमता दुगुयात धम्म अथवा धर्म धाइ । अनं लिपा सुयात
छुकियात धारण याइगु लय् ? धका न्ह्यसः ब्वलनिबले उकिया
लिसलय् च्वंवइगु खः - “अत्तानं धारेन्ते ।” मतलब खः- धर्म धयागु
थःत सुनां धारण याइ वयात धर्म धारण याइगु खः । गुकथं धारण
याइगु लय् ? लिसः खः- नरक, तिरश्चीन (पशुपंछी), प्रेत व असुर
धयागु प्यंगू अपायय् व संसारचक्र दुःखय् पतन मजुइगु कथं । अथे जुया
“थः धयागु धर्मयात धारण याइपिं सत्त्वपिन्त प्यंगू अपाय व संसारचक्र
दुःखय् कुतुं मवनिगु पतन मजुइगु कथं धारण याइगु क्षमतादुगु स्वभाव
गुणयात धर्म धाइ । भगवान् बुद्धं धम्मपदय् आज्ञा जुया बिज्यात -

“धम्मं चरे सुचरितं; न नं दुच्चरितं चरे ।

धम्मचारी सुखं सेति; अस्मिं लोके परमिह च ॥

अर्थ ख:- “सुचरित्र गुणं युक्तं जुयाच्चंगु धर्मयात आचरण यायेमाः । दुश्चरित्र कथं धर्मयात आचरण याये मज्जू । धर्माचरण यानाच्चनीमह धर्मचारी थुगु लोकय् नं उगु लोकय् नं सुखं चने दइ, च्वनेदइ ।” अथे हे- “धर्मयागु प्रीतिरस सेवन याना अतिकं प्रसन्नगु चित्तं जीवन हनीमह व्यक्ति सुखपूर्वक चनेदइ, च्वनेदइ । बुद्ध अरहन्त आर्यपिसं कना बिज्जाइगु धर्मय् पण्डितं न्ह्याबलें न्ह्याइपु तायेकाच्चनी ।”

“ब्यक्ति प्रमादी जुयाच्चने मज्जू; बरु सुचरित्र धर्मयात आचरणयाना जागरुकजुया च्वनेमाः । उजोमह धर्माचरण यानाच्चनीमह धर्मचारी थुगु लोकय् नं परलोकय् नं सुखं चनेदइ, च्वनेदइ ।”

“धर्मय् न्ह्याइपुका धर्मय् मज्जाताया धर्मय् बारबार चिन्तन मननयाना ध्यानबिया धर्मयात अनुस्मरण यानाच्चनीमह भिक्षु सद्धर्म परिहानी जुइका च्वनीमखु ।”

“गुमह भिक्षु एकान्त शान्तगु थासय् दुहाँवना चित्तयात शान्तयाना तयेधुंकीमह खः; सम्यक् रूपं धर्मयात विपश्यना भावनाद्वारा भावितायाना तयेधुंकीमह खः; वयात मनुष्य रतिं पुलावनाच्चंगु रति (न्ह्याइपु) दइगु जुल ।”

उजोगु धारण शक्ति दुगु धर्मया स्वरूप छु छु खः लय् ?

मार्ग धर्म प्यंगू- (श्रोतापत्ति, सकृदागामि, अनागामि व अरहत्तमार्ग); फलधर्म प्यंगू (श्रोतापत्ति, सकृदागामि, अनागामि व अरहत्तफल) व निर्वाण धयागु लोकोत्तर धर्म गुंगू अले थुकी सम्पूर्ण

बुद्धवचन परियत्ति समेतं दुथ्याका स्वरूप कथं थुपिं १०-गूयात धर्म धाइ ।

थुपिं भिगू स्वरूप धर्मय् छुकथंयागु धारण शक्ति दयाच्चंगु दु लय् सा ?

थुकीयात लिसः बी न्ह्यवः प्यंगू अपायय् व संसारचक्र दुःखय् पतन जुइकीगु छुकिं लय् ? धयागु खँयातनिं न्हापां थुइकेगु थन आवश्यक जू । थ्व संसारय्, सत्त्वपिं प्यंगू अपायय्, पतन जुइका च्वनेमाःगु संसारचक्र दुःखय् दुना च्वनेमाःगु मेता कारणं मखु; थःथःपिंके स्वच्चानाच्चंगु धर्मया विपरीतगु स्वभावतय्सं याना खः । इपिं अधर्मी स्वभावतय्त हे क्लेशत धका धाइगु खः । मूलकथं इपिं लोभ, द्वेष व मोहत हे जुल । थुमित हे बढेयाना यंकेबले क्लेशत जम्मा १,५०० (भिन्त्यासः) दु । थुपिं क्लेशतय्त हटेयाना चीका निर्मूल यायेमफयेकं सुं नं प्राणी प्यंगू अपाय व संसारचक्र दुःखं छुटेजुइ फइमखु; मुक्तजुइ दइमखु । थुपिं क्लेशतय्त स्वथी विभाजन याना तःगु दु । इपिं खः- वितिक्रमक्लेश, परियुष्ठानक्लेश अले अनुशयक्लेश । शरीर, वचन व मनं शारीरिक, वाचसिक व मानसिक दुष्कर्मतय्त याउँक अःपुक उल्लंघन जुइकीगु लोभ द्वेषादि क्लेशतय्त वितिक्रमक्लेश धाइ । सत्त्वपिंके विशेषतः सदाचरणया शिक्षा मन्त, शील सदाचरणयात धारण व पालन याना शरीर व वचनयात संरक्षण व संयम यायेगु बानिमन्त, स्वभावमन्त धाःसा पर हिंसादि शारीरिक व असत्य भाषण आदि वाचसिक दुश्चरित्र अधर्मकर्म उल्लंघन जुइकीगु लोभ द्वेषादि वितिक्रमक्लेशत लुयावइ ।

थःगु मनयात थःमं काबुइ कायेगु वशय् तयेगु एकचित्तयाना संरक्षणयायेगु समाधि शिक्षा मन्त धाःसा मनयात जंगली जनावरतथें

छारवा याना तोतातल धाःसा प्रत्येक सत्त्वया मनय् न्ह्याबलें धयाथें
 ब्वंब्वंदना तितिन्हुया इपां थिपां मदयेक मन हे ल्यहँल्यहँ दनीथेंच्वंक
 लोभ द्वेषादि परियुष्णानक्लेशत पिदना मानसिक दुश्चरित्र अधर्म
 स्वभावत लुइका बियाच्वनी ।

जीवनयागु यथार्थता व वास्तविकतायात खंके मफयेक थुइके सीके
 मफयेक अविद्या तृष्णादि क्लेशतयगु कारणं याना अन्धकार समानं
 मनस्थिति बुलुसे, ख्युँसे च्वंच्वनीगु अवस्थाय् न्ह्यो वःसू पहःदुगु
 अनुशयक्लेशत लुयावयाच्वनी । दकसिबे निश्क्रियगु क्लेशथें च्वना नं
 सर्वशक्तिमानगु क्लेशत हे अनुशयक्लेशत जुयाच्वन । विपश्यनाप्रज्ञा व
 मार्ग-प्रज्ञा पूर्ण रूपं जागृत मजुइगु अवस्थाय् थुपिं क्लेशतयसं सुला सुला
 सत्त्वपिन्त सास्ति यानातइगु खः । थुपिं स्वता क्लेशत आंशिक कथं तदंग
 व विष्कम्भण प्रहाणकथं व निर्मूल जुइक समुच्छेद प्रहाणकथं प्रहाण
 यायेगु क्षमता क्रमशः श्रोतापत्तिमार्गज्ञान, सकृदागामिमार्गज्ञान,
 अनागामिमार्गज्ञान व अरहत्तमार्गज्ञान धयागु थुपिं प्यंगू मार्गधर्मय् जक दु ।
 थुपिं मार्गज्ञानत लुया मवयेकं छुं नं क्लेशत पूर्णरूपं चिला वनीमखु ।

श्रोतापत्तिमार्गज्ञानं सम्पूर्ण अपाय पतन भयं व आंशिक संसार
 चक्रयागु दुःख भयं सदांया नितिं सत्त्वपिन्त मुक्तयाना बीगु खः ।
 सकृदागामिमार्गज्ञानं आंशिक कथं कामसंसारचक्रयागु दुःखभयं
 मुक्तयाना बीगु खः । अनागामिमार्गज्ञानं पूर्णरूपं कामसंसारचक्रयागु
 दुःखभयं व आंशिक रूपं रूपभव व अरूपभव रूपी संसारचक्र
 दुःखभयं मुक्तयाना बीगु खः । अले अरहत्तमार्गज्ञानं ला सम्पूर्ण संसार
 चक्रयागु दुःखभयं सदांया नितिं पूर्णतः मुक्तयाना बीगुजुल ।

तःसकं छ्वय्याच्वंगु मि स्याये साथं छत्थुं तुरन्त शान्तजुया
 पुइगु तनामवं । मि हे सिसां बाफ् ला दया हे च्वनीतिनि । पूर्णरूपं

शान्त यायेत हानं ठप लखं लुनाबिया च्वनेमानी । अले तिनि बाफ्
समेतं मदयेक शमन व शान्त जुयावनी । अथे हे मार्गज्ञानधर्म निर्मूल
जुइक प्रहाण याये धुकूगु क्लेशतयत् पूर्णरूपं शान्तयाना शान्त
स्वरूपयात प्रतिवेधयाना यंकीगु मार्गज्ञानधर्म प्यंगूया हे फलकथंयागु
फलधर्म प्यंगू नं दयाच्चनतिनि । थुकथं फलया रूपय् क्लेशत
विध्वंश जूगु शान्तावस्थाया प्रत्यक्ष दर्शन हे निर्वाण खः ।
शान्तिलक्षणं युक्तगु निक्लेश क्षीणाश्रव अवस्था । गुगु अवस्थाय्
संस्कृत स्वभाव धयागु बिल्कुल दइमखुत । उकिं निर्वाणयात
असंस्कृतधर्म धका धाइगु खः । परियत्तिधर्म थुपिं गुंगू धर्म उत्पत्तिया
उपाय अथवा कारण जुल । उकिं परियत्ति शिक्षाया रूपय्
शीलशिक्षा, समाधिशिक्षा व प्रज्ञाशिक्षा न्हापां अध्ययन यायेमाःगु
शिक्षा जुल । न्हापां अध्ययन मयायेकं छुं नं धर्मया श्रुतमय व
चिन्तामयज्ञान उत्पन्न जुइमखु । इमिगु अभावय् भावनामयज्ञान नं
शून्य जुयावनी । भावनामयज्ञानं विना विपश्यनाज्ञानया सृजना
जुइमखु । विपश्यनाज्ञान परिपक्वताय् मथ्यंकं मार्गज्ञान लाभ
असम्भव । मार्गज्ञान धर्मलाभं वञ्चित जुया गुकथं जक फलधर्म व
निर्वाणधर्मया दर्शन वा साक्षात्करण जुइफइ धका ! अथे जुया हे
क्रमबद्ध रूपं धर्मया स्वरूप भिता दु धका क्यनातःगु जुल । उकी
मध्यय् मार्गधर्म प्यंगू व निर्वाणयात निष्परियायधर्म (धात्थेंगु धारण
अर्थ लागू जूगु धर्म) धका व परियत्ति अले फलधर्म न्यागूयात
पर्यायधर्म अथवा फलूपचार व कारणूपचारकथं धर्म धाइगु खः ।

थुकथं भगवान् बुद्धं बियाबिज्याःगु सारा उपदेशत थुपिं हे
भिगू धर्मय् दुतिनाच्चंगु दु । अध्ययन अध्यापन यायेगुकथंयागु सम्पूर्ण
बुद्धवचन परियत्तिधर्मय् दुतिनाच्चंगु जुल । अध्ययनं लिपा धर्मया गुगु
आचरण अभ्यास व धारण पक्ष खः, व मार्ग, फल व निर्वाण लाभया

निंतिं जुल । मार्ग लाभया उद्देश्य व लक्ष्य हे क्लेशतयूत विध्वंशयाना
 छवयेगु खः । ध्वष्टजुइ धुंकूगु धर्मत हानं बाफ्या रूपयू तकं थहाँ
 मवयेक सी धुंकूगु मियात हानं लखं लुना छ्वाका बिल्कुल शमन
 जुइकथं शान्तयाना कीथें फलधर्म शमनयागु ज्या याइगुजुल । निर्वाण
 थुपिं फुककया मूल उद्देश्य व लक्ष्य हे जुल । थुगु रूपं प्यंगू अपाय
 दुःख व संसारचक्र दुःखं सदांया निंतिं छुटे जुइगु कथं उकिया मूहा
 जुयाच्चंगु क्लेशत धाक्वयात नष्ट भ्रष्ट जुइकाबीगु कथंयागु धारण
 शक्ति दुगु जुया इपिं भिगू धर्म हे धर्मया मूल स्वरूप जुल । अस्तु !

कल्याणकारी धर्म छु ?

प्राणी जगतया कल्याणया नितिं ध्व धरती महापुरुषपिनि प्रादुर्भाव जुड़गु खः । साधारण मनूतय्के दयेमफुगु गुणत दया असाधारणगु आन्तरिक व्यक्तित्व व क्षमतां जायाच्चनीपिं महापुरुष धायेल्वःपिं खः । उकीमध्यय् नं अत्यन्त विशिष्टम्ह महापुरुष महाकारूणिक तथागत खः । बुद्धत्व प्राप्तिं न्ह्यवः हे बोधिसत्त्वया रूप्य् च्वना कल्याणकारी गुणधर्मत दकसिबे न्हापां थःके पूर्णरूपं दयेकेगु कुतः वस्पोलं यानाबिज्यात । छगू छगू, गुणधर्म पूर्वकेत वस्पोलं गुलि गथे थःगु जीवनयात देछाना बिज्यात, समर्पणयाना बिज्यात, उकिया ल्याःचाः तकं सम्भव मजू ला धयाथें च्वं ।

कतः लिधंसाय् मम्वाःसे थःगु हे तुती धस्वाना गुणधर्म पूर्वकेगु धयागु साधारण अले ख्याः खँ मखु । न्ह्याथिंजाःगु कथंया वाफ्य् गोफ्य् चाकलाफ्य् वःसां न्हयाक्व हे भयंकर विध्वंसकारी पहलं बिघ्नबाधा भय अन्तराय आपत विपत वःसां उकियात अदम्य उत्साहं सामनायाना वास्तामतःसे, च्यूतामकाःसे परवाहमयाःसे हतोत्साहीमजूसे थःगु लक्ष्य पूरायायेत दृढपूर्वक इन्द्रकील समानजुया दत्तचित्तं न्ह्या बिज्यानाच्चंगु खः ।

महापुरुषयागु सद्गुण व सद्चरित्रयात खंकेत वस्पोलयागु बोधिसत्त्व अवस्थाया स्वंगू प्रण ख्यालयाये बहःगु विषय-वस्तु जुयाच्चन । न्हापांगु प्रण खः- “बुद्धो बोधेय्यं” । अर्थात् गुलि नं थःगु बुद्धिं थःगु ज्ञानं व थःगु प्रज्ञां बोध यायेमाःगु, बोधयाये ल्वःगु, बोधयाये

बहःगु सम्पूर्ण दुःख निराकरणया लागी अत्यावश्यकगु, महत्वपूर्णगु, दुदंगु, सारपूर्ण ज्ञानत खः, व फुक्क ज्ञानत बुद्धित बोधयाना न्हापां जि बुद्ध जुइ; अले जिं बोधनेय्य प्राणीपिन्त बोधयाये ।”

वस्पोलया निगूगु प्रण खः - “मुक्तो मोचेय्यं” । अर्थात्- दकसिबे न्हापां थःपिं सम्पूर्ण सांसारिक भवचक्र दुःखं सदाया नितिं मुक्त जुइ; अले मुक्त जुइथ्याःपिं, मुक्त जुइबहःपिं, मुक्त जुइ ल्वःपिं क्षमतावान् देवादि भनुष्यपिन्त भवचक्र दुःखं सदाया नितिं मुक्त यानाबी ।”

अन्तिम व स्वंगूगु प्रण खः वस्पोलया -“तिण्णो तारेय्यं” । अर्थात्-थःपिं संसार दुःखचक्र रूपी थुखे वारीयात पार तरेयाना दुःखया आभास तकं मदये धुंकूगु परम शान्तगु अवस्था उखे पारी धयागु निर्वाणपदस न्हापां थ्यंकवना अथे हे पार तरेयाये बहःपिं, पार तरेयाये माःपिं ल्वःपिं वेनेय्य सत्त्वप्राणीपिन्त नं पार तरेयाना बी ।”

थुकथं थुपिं स्वंगू प्रणयात पूर्णयायेकथं वस्पोलं दानादि विभिन्न पारमी कुशल-धर्मत सम्पन्न यायेगु यानाबिज्यात । गुकियात सम्पन्न यायेनितिं अत्यावश्यकगु महत्वपूर्णगु योग्यताया रूपय् क्वय् न्ह्यब्वथे त्यनागु गुणधर्मतय्त काये फु ।-

- (१) आचरणीय धर्मत आचरण यायेनितिं समर्थवान् जुइगु;
- (२.३) तप्यंमह ऋजु व तःतःसकं तप्यंमह सुऋजु जुइगु;
- (४) अववाद अनुशासन याये अःपुमह, धया खँ न्यनीमह सुवच स्वभाव दुमह जुइगु;
- (५) नाइसे छाइसे नरम व कोमलगु स्वभाव दुमह जुइगु;

- (६) अभिमानं याना धःधः मस्वाःम्ह जुइगु अथवा अतिमानी मजुइगु;
- (७) सन्तोषीम्ह जुइगु;
- (८) लालन पालन भरण पोषण याये अःपुम्ह जुइगु;
- (९) आपाः ज्या मदुम्ह अल्पकृत्य जुइगु;
- (१०) याउँसे हलुकाःगु सरल जीवन हनेगु दुम्ह जुइगु;
- (११) शान्त दान्तगु चक्षुरादि इन्द्रिय दुम्ह जुइगु;
- (१२) छिपे जूगु परिपक्वगु निरीक्षण प्रत्यवेक्षणज्ञान दुम्ह जुइगु;
- (१३) अशिक्षित असंस्कृत असभ्य पहः मदुम्ह जुइगु;
- (१४) घर गृहस्थीपिं लिसे प्यमपुंम्ह अनासक्तम्ह जुइगु;
- (१५) अले विज्ञ सत्पुरुष भलादमीपिनि पाखें निन्दा उपहास जुइगु चिचीचाधंगु तकं मभिंज्या मयाइम्ह जुइगु ।

थुपिं १५- ताः गुणधर्म सम्पन्न जुइफत धाःसा थःगु व्यक्तिगत जीवन जक मखु परार्थ चर्या नं पूपूर्वक वहन यायेफइगु जुयाचवन ।

चव्यु कना वयागु गुणांगतयत् छगू छगू विस्तृत व्याख्यायाना यंकल धाःसा रचना तःसकं ताहाक जूवनेफु । उकिं सारांशकथं जक थन छुं भति वर्णन यायेगु सान्दर्भिकथें ताया ।

- (१) धात्थेंगु अर्थ हित व कल्याणकारी ज्या-खँ थुइका सीका तःम्ह व्यक्तिं सम्पूर्ण दुःख शमन जुयाचवंगु परमोत्कृष्ट लक्ष्य निर्वाणयात प्रत्यक्ष दर्शन प्राप्तयाना चवनेगु इच्छा व आकांक्षा

तल धाःसा शील (सदाचारिता) समाधि (वीर्य, स्मृति व एकाग्रता) व लौकिक लोकोत्तर प्रज्ञा आचरणतयूत आचरण मयासें हे मगाः । इपिं आचरणतयूत आचरण यायेगु पूर्ण क्षमता व सामर्थ्य शक्ति अवश्यं दयेमाः ।

- (२.३) मदुगु गुणयात दुथें च्वंक पहःकया क्यनेयःगु कुटिलता मन्त धाःसा ऋजु तप्यंम्ह जुइगु व थःगु दोषयात त्वःपुया निर्दोषम्हथेंच्वंक छल कपट यायेयःगु माया स्वभाव मन्त धाःसा तःसकं तप्यंम्ह सुऋजु जुइगुखः । मेकथं धायेगु खःसा शरीर व वचनं कुटिलता मन्त धाःसा तप्यंम्ह ऋजु जुइगु व मानसिक कुटिलता मन्त धाःसा तःसकं तप्यंम्ह सुऋजु जुइगु जुयाच्वन । छंम्ह भलादमीयाके दयेमाःगु भलादमीया चिं थ्व खः ।
- (४) धया खँ न्यनीम्ह सुवच जुइगु धयागु अर्थ, हित व कल्याणकारी भावना तथा अववाद, अनुशासन व मार्ग निर्देशन बीगु अवस्थाय् उक्कियात लयल्यतातां स्वीकार याना अवरोध व प्रतिरोध खडा मयाःसे सधन्यवाद ग्रहणयाना कायेगु बानी खः । धया खँ न्यनी मखुपिं, हरेक खँय् विरोध याना जवाः सवाः यानाच्वनीपिं दुर्वच स्वभाव दुपिं धाइ । थःगु द्वंविद्वं थःथःमं खंके तःसकं थाकुइगुजुया थःगु भूलचूक द्वंविद्वं क्यना सुधार याना बीपिन्त लुँघः वा रत्नया खानी क्यनाब्यूपिं कल्याणमित्र भाःपी फयेकेमाः । अले तिनि सुवच जुइफइगु खः । थुकिं युक्त जुल धाःसा विनीत स्वभाव गुणं जाइगु जुल ।
- (५) नरम कोमल स्वभाव दुम्ह जुया छाइसे नाइसे च्वनीगु धयागु आचरणीय प्रतिपत्ति धर्मया क्षेत्रय् अलसी मचाःसे स्तब्ध

जुयामच्चंसे थाग्रां थाग्रां च्वंम्ह मजूसे याउँक अःपुक सरल
छाँटं आचरणयाना यंकेगुयात धाःगु खः । ध्व तःसकं
आवश्यक खः । अथे आचरण याये फइगु हे कोमलता खः;
मृदुता खः ।

(६) जाति, कुलवंश, गोत्र, सम्पत्ति, शिक्षा दीक्षा, बहुश्रुत व्यक्तित्व,
मान पदवी, अस्तित्व इत्यादिया कारणं मेपिन्त निखित्ति खना,
हेला, अपमान, अवहेलना, अनादर, अगौरव याना जुइगुलिं थःके
तःतःसकं च्वय्च्वय् धायेयःगु अतिमान उत्पन्न जुइयः । सद्गुण
प्रवर्द्धनया क्षेत्रय् ध्व स्वभाव अतिकं ग्यानापुगु बाधकतत्त्व
जुल । थुकिंयाना मनूत पतनोन्मुखी जुइगु स्वाभाविक
जुयाच्चन । सम्यक्सम्बुद्धया अग्रश्रावक प्रज्ञाय् एतदग्ग पद
प्राप्त आयुष्मान सारिपुत्र महास्थविरथे निराभिमानी जुइफत
धाःसा व तिनि धात्थे प्रज्ञावान् ज्ञानवान् गुणवान्पिनिगु शुद्ध,
स्वच्छ व निर्मलगु चरित्र जुइगु जुयाच्चन ।

(७) दुगुलिं सन्तोष जुइगु, थःगु चीजवस्तुद्वारा सन्तोष जुइगु,
अनुकूल व उचित कथं समभावय् च्वना सन्तोष जुइगु धयागु
मदयेकं मगाःगु सुखया लँपु खः । “असन्तोषी सदा दुःखी,
सन्तोषी सदा सुखी” धयागु धापू धात्थे चरितार्थ यायेमाःगु
धापू खः । असन्तोष ल्वापु ख्यापु व कचवंया कारण
जुयाच्चन । अथे जुया हे सन्तोष ल्वःवनापुसे च्वंगु सद्गुण
जुल ।

(८) गुम्ह व्यक्तियाके सन्तोषभाव दइ, उम्ह व्यक्तियात लालन
पालन भरण पोषण सेवा टहल याये अःपुइगु स्वभावसंगत
जुयाच्चन । प्राप्त चीजवस्तुइ क्खिना, ख्वाः पाउँका, ख्वाः

ज्याना न्हातिका कयेकुंका व मखु ध्व, ध्व मुख व याना च्वनीपिं जुल धाःसा इमिपाखें सुयातं मन याउँका बीफइमखु । श्रद्धा उत्पन्न जुइका बीफइमखु । ह्वना नये अःपुइ मखुगु जुल । अथे जुइगु उकिं दोष दुर्गुण जुल । उगु दुर्गुणयात चीका च्वनेसयेकेगु भिंगु व बांलाःगु सच्चरित्र जुल ।

- (९) धात्थें धात्थें सार्थकगु उपकारकगु हितकरगु दुःखं चिलावनेगु आकांक्षा तइम्ह मनू भंभट तन्ता अप्वःम्ह, माःगु म्वाःगुं ज्याय् तःतःमतः क्यंका जुयाच्वनीम्ह लिमलाःम्ह बहुकृत्यम्ह जुइमज्यू । उकिंयाना छखें मन न्ह्याबलें पिब्वाना च्वनीगु खःसा मेखें शान्ति कायेगु लँपु समेतं तना म्हमसिया च्वनीगु जुल । अथेजुया अल्पकृत्य ज्याखँ म्हो दुम्ह जुइका च्वनेगु नं छगू प्रकारया वृद्धिया लँपु जुल ।
- (१०) साथ साथय् चीजवस्तु परिष्कारत धयागु मात्राछि जक दुगु जुइमाः । भंगःतथें स्वतन्त्रं जुइच्वने फुपिं जुल धाःसा यक्व हे बोभ कम् जुइगु धन्दा सूता व च्यूतां मुक्त जुइगु जुयाच्वन । मखु धयागु जूसा प्यपलाः चिलेत हे नं वया नितिं थाक्या च्वनीगु जुयाच्वन । न्यवः घाका तःगु स्वया नं चर्को जुइगु जुयाच्वन । उकिं अःपुगु याउँसे हलुकाःगु जीवन वृत्ति दयेमाःगु जुल ।
- (११) अनं ल्यू मिखा, न्हाय्, न्हाय्पं, म्ये व शरीर धयागु थुपिं विषय वासनाया लुखाद्वाःत द्वाइ द्वाइति चायेका मंदुथे जुइका तल धाःसा उम्ह व्यक्तियागु भविष्य खतरनाक दर्दनाक व भयावह जुइगु अवश्यम्भावी जुयाच्वन । शारीरिक व मानसिक रोगं ग्रस्त जुइका धोबीका कुत्ता न घरका न घाटकाया अवस्थाय्

थ्यंका म्वाना नं सिना बराबर जुइकाचवने मालीगु जुयाचवन ।
अथेजुया चक्षुरादि इन्द्रियतयूत संयम यायेगु, शमन व दमन
याना शान्त दान्त अवस्थाय् तये फयेकेगु अति हे महत्वपूर्ण
जुयाचवन । उकिया लागी --

- (१२) भावितादुमह होशंजाःमह उद्योगीमह निरीक्षण परीक्षणय्
दक्षतादुमह अले आत्मालोचना यायेसःमह आत्मगवेषी जुइगु
मदयेकं मगाःगु गुण जुल ।
- (१३) गुलि गुलि आत्म निरीक्षण व आत्मगवेषणया बानी बसे
जुजुंवनी, उलि उलि हे जीवनयागु कमी कमजोरी मगा मचा
ह्वःप्वाःत गुलि गथे दयाचवन स्वये फइगु खंके फइगु लुइके
फइगु जुल । उकिंयाना न्हापा लिपा थःके दयाचवनीगु कडा
पहः, हारां पहः, मूल्याहा पहः, अशिक्षित, असंस्कृत व असभ्य
पहःतयूत चीका, पाःयाना, तंका, मदयेका छुवयेत आपालं
ग्वाहाली जुइगु जुयाचवन । गुकिंयाना थःपिं क्वह्यंका चवने
म्वःलीगु खः; तिरष्कारया शिकार जुइका चवने म्वःलीगु खः ।
थःगु शरीर, वचन व मनयागु अशिक्षित पहः तनेवं हे
आत्मसन्मान व आत्मगौरव वृद्धिजुइगु जुयाचवन । ध्व हे
आत्मानुवाद भयं मुक्त जुइगु सरल उपाय जुल ।
- (१४) इन्द्रिय संयम व आत्मदमनया कारणं मनस्थिति शान्त दान्त
जुयाचवनीगु इलय् घर गृहस्थीयागु अतिआसक्ति तापानावं
वनीगु जुल । गृहबन्धनं कस्सिक चीका स्वालि-प्वाँय् तयेका
चवनेम्वःलीगु जुल । सहज व सरल रूपं निरासक्त जुया
ज्यायाये सइबले न्हापा लिपा गुजोगु भारं क्वचिका चवनागु
खः; आः व भार कम जुया गुलि याउँक जुइ चवने खन धका

तकं महसूस याये खनीगु लिसैं अनासक्त स्थितियागु आनन्दया
मू व महत्व नं थुइके फइगु जुल ।

(१५) थुपिं उल्लिखित गुणांग धर्मत वृद्धि जूलिसे सत्पुरुष विज्ञ
भद्रभलादमीपिनि प्रतियागु आष्ठा, निष्ठा व विश्वासत भंभं
क्वातुया वइबले इमिगु मिखाय् धू समान जुया मत्वःगु ज्या-
खँत याये मछाला, ग्याना भय कया वये सइगु हिरी व ओत्तप्प
धयागु लोकपाल धर्मत नुगलय् ब्वलना ब्वलना वया
“विज्ञजनपिनि मिखाया धू छता ला जुइ म्वालेमाः” धका
चिचीचाधंगु द्विविद्वं भूलचुक अकुशलकर्मत समेतं यायेत
थाकुचाया वइगु, त्राशचाया मछालापुसे च्वनावइगु जुल । उगु
अवस्थाय् थःगु मनुष्य जीवनयागु मू गुलि जक थुया वइगु जुइ,
धयां मब्या ।

थुगु रूपं गबले मनूयाके मनूयात ल्वःगु उपर्युक्त मानवीय
गुणत जाया वइगु खः; स्वतः हे वयागु जीवन मैत्री, करुणा, दया
माया, सद्भावना, सहिष्णुता, सहानुभूति आदि उपकारक
कल्याणकारी धर्मतय्सं, शुद्ध चरित्र व स्वभावतय्सं जाया वइगु
जुयाच्चन । अस्तु ।

सकलसिकें कल्याणकारी धर्म चुलिजाया वयेमाः !

विपश्यना भावना ?

बुद्धोपदेशय- कुशलकर्म अथवा पुण्य-धर्म स्वथीकथं सारांश रूप्य ब्वथला: त:गु दु । दान, शील व भावना धका । भति च्वय्यागु तह:कथं वनेबले शील, समाधि व प्रज्ञा धका नं स्वथी दयाच्चन ।

नुग:स्याकुति मजूसे चक्कंगु लहा:दुम्ह जुया कतपिन्त दया, करुणा व मैत्री तथा उपकारया दृष्टिं लिच्च:या आशा मत:से कोमुलि जुया स्वच्छन्दं स्वलत्रं बीगु, त्याग यायेगु दान ख: ।

थ:थ:पिनिगु बानि व्यवहार, चाल चलन, स्वभाव व चरित्र भिकेत, सुसभ्य व सुसंस्कृत जुइकेत शरीर व वचन जुइगु मभिंगु ज्या व खँत याये मखु, लहाये मखु; शरीरं बाँला:गु भिंगु ज्या याये, वचनं बाँला:गु भिंगु खँ लहाये धका थुकथं मभिं ज्याखँ तोता भिंगु ज्याखँ याये निंतिं मन क्वातुका वारित्र व चारित्र नियमयात समादान यायेगु शील ख: ।

“भावेतब्बाति भावना” धया त:थें थ:गु सन्तानय् वा थ:के उत्पन्नयाना लुइके बह:गु अथवा अभिवृद्धि यायेबह:गु धर्म भावना ख: ।

भीथाय् नेपालय् अप्व: याना ध्यान शब्द लिसे जोडेयाना ध्यानभावना धका छ्चलेगु बानि दु, चलन दु । ध्यानयात पालिभाषां भान धाइ । भान-या अर्थ “कसिणादिआरम्मणं भायति उपनिज्भायतीति भानं” तथा “पच्चनीकधम्मं भापेतीति भानं” धका विग्रहयाना त:कथं “कसिण” आदि आलम्बनया धैर्यपूर्वक

क्वक्वजीक ध्यानयायेगु उपनिध्यानकृत्य तथा गुकिं प्रत्यनीक अर्थात-प्रतिपक्षी कामच्छन्दादि नीवरण धर्मतयत् छ्वयेकीगु भापनकृत्य खः, व भ्रान-ध्यान खः । (विसुद्धि -पौल्या १००)

उपनिज्भ्रान=उपनिध्यान धयागु ध्यानया कृत्य खः । थुकिया सम्बन्ध "एकाग्रता" धयागु ध्यानअंगलिसे दु । ध्व एकाग्रताया पर्याय खः; उकिं ध्व एकाग्रता प्रथमध्यानादि न्यागुलिं ध्यानय् संग्रहीत जू । एकाग्रता नं थः याकचा उपनिध्यानकृत्यय् समर्थ मजू, व वितर्क, विचार आदि ध्यान अंगत नापं सम्प्रयुक्त जुया हे जक च्वय् कनावयागु कृत्यया सम्पादन यायेगुली समर्थ जू । वितर्क आलम्बनय् सम्प्रयुक्त धर्मतयत् द्यतना बीगु, प्रतिष्ठित यायेगु खः । विचारं व हे आलम्बनया अनुमार्जन (बार बार विमर्श) याइगु खः । प्रीति चित्तया प्रसाद खः । सुख चित्तं सुखवेदनाया अनुभव याइगु खः । थुपिं प्यंगू ध्यानांगतय्गु अभिनिरोपण, अनुमार्जन, आदि कृत्यतय्गु सहयोगं तिनि एकाग्रता उपनिध्यान कृत्यय् समर्थ जुइगु जुयाच्वन ।

(विभावनी, पौल्या: ७०, परमत्थदीपनी पौल्या: ४७)

मेकथं छ्वथी- कसिण आदि आरम्मणतय्गु लिक्कवना स्वयेगु वा चिन्तन यायेगु उपनिध्यान खः । व उगु उपनिध्यान धयागु छु खः ? अभिनिरोपण यायेगु (द्यतना बीगु) बारबार विमर्श यायेगु, प्रसन्न तायेकेगु, सुखानुभूति व समाधानत खः । उगु हे कृत्य उपनिध्यानकृत्य खः । (मणिमञ्जू, प्र.भा., पौल्या: १८२).

ध्यानं प्रतिपक्षी धर्मतयत् छ्वयेकीगु मदयेका छ्वइगु जुयाच्वन । प्रतिपक्षी नीवरण धर्मत व इमित चीका छ्वइगु ध्यानअंगत मध्यय् वितर्कं स्त्यानमिद्ध (चित्त व चैतसिकया आलस्यपन) यात, विचारं विचिकित्सा (द्वन्द संशय) यात, प्रीतिं

व्यापाद (द्वेष) यात, सुखं औधृत्य कौकृत्य (चित्तयागु विक्षिप्त एवं चंचल पहः व पश्चाताप) यात अले एकाग्रता धयागु समाधिं कामच्छन्दयात छ्वयेका चीका छ्वइगु जुयाच्वन । (पेटकोपदेस)

च्वय् उल्लेख जूगु विभिन्न परिभाषाकथं ध्यान छु खः; बोधनीय जू ।

ध्यान अथवा भावना निधी दयाच्वन शमथ व विपश्यना ।

“किलेसे समेतीति समथो” अर्थात् कामच्छन्द आदि नीवरण क्लेशतयत् शमन याइगु धर्म “शमथ” खः ।

“पच्चनीकधम्मे समेतीति समथो” अर्थात्-प्रत्यनीक अथवा प्रतिपक्षी धर्मतयत् शमन याइगु धर्म ‘शमथ’ खः ।

-अट्टसालिनी पौल्या=४५; अभिधम्मसमुच्चय, पौल्या ७५।

महाकुशल व रूपकुशल प्रथमध्यानय् सम्प्रयुक्तगु ‘समाधि चैतसिक’ हे शमथ खः । गबले पृथग्जनं कम्मद्वान=कर्मस्थान भावना याइगु खः; अबले इमिके महाकुशल चित्त लुयावइगु जुयाच्वन; अले गबले कम्मद्वान सिद्ध जुयावनीगु खः; अबले ध्यान लाभजुइगु जुयाच्वन; अर्थात् इमिके रूपकुशल प्रथमध्यान चित्त लुया वइगु खः । थुपिं (महाकुशल अले प्रथमध्यान) चित्ततयसं नीवरण धयागु अशान्तिकारक एवं सन्तापदायक क्लेशधर्मतयत् उपशमन याइगु खः ।

थुपिं (च्वय् कनातयागु) चित्त चैतसिकत मध्यय् समाधि धयागु एकाग्रता हे मुख्य प्रधान जुयाच्वन । अरहन्तत्व प्राप्तिं तुरुन्त लिपा हानं लौकिक ध्यानत लाभ याये नितिं गबले (उम्ह अरहन्तं) प्रयास याइगु खः; अबले सन्तापदायक क्लेशधर्मतयग्गु ल्यंपुल्यं मदयेक न्हयवः हे प्रहाण जुइधुंकीगु जुया खः । उकिं ‘चित्तं समेती’

ति समथो' थथे धका विग्रह यायेमाः । अर्थात् - थीथीकथंया आलम्बनतयत् ग्रहण यायेगुली अशान्त जुयाच्वंगु चित्ततयत् उपशमन याइगु धर्म 'शमथ' खः । अथेजुया ध्यान लाभजुइ न्ह्यवः छ्गू हे आलम्बनय् चित्तयागु एकाग्रता सिद्ध जुइकेमाः । अरहन्त जूसां हे थीथी आलम्बनया कारणं चित्त अशान्त जुइफु, उकिं अरहन्तयात नं छ्गू हे आलम्बन दुगु चित्तयात शान्तपूर्वक दयेका तयेनिंतिं समाधि प्राप्त यायेगु आवश्यक जू ।

द्वितीयध्यान आदिस दयाचवनीगु समाधिया निंतिं क्लेशधर्मतयत् अथवा चित्ततयत् शमन यायेगु नं आवश्यक मदु; कारण थुपिं ज्यात प्रथमध्यान लाभ जूगु इलय् हे पूवने धुंकीगु जुयाचवन; खालि वितर्क आदि औडारिक (स्थूल) ध्यान अंगतयत् उपशमन यायेगु जक आवश्यक खः । उकिं "वितर्कादिओलारिकधम्ममे समेतीति समथो" धका विग्रह यायेमाः ।

"विसेसेन पस्सतीति विपस्सना"

अर्थात्-धर्मतयत् विशेषरूपं स्वइगु दर्शनयाइगु प्रज्ञा 'विपश्यना' (विदर्शना) खः । महाकुशल व महाक्रिया चित्ततय्के सम्प्रयुक्त जुयाच्वंगु प्रज्ञाविशेष हे "विपश्यना" खः ।

नाम व रूप धर्मतय्गु संघातं उत्पन्न जुइगु सविज्ञानक (सविञ्जाणक) द्रव्यय् सामान्य रूपं "ध्व मनु खः," 'ध्व देव खः,' 'ध्व ब्रह्मा खः,' 'ध्व तिरश्चीन पशु खः' इत्यादि संज्ञात; खालि रूपकलापतय्गु संघातं उत्पन्न जुइगु निर्विज्ञानक (अविञ्जाणक) द्रव्यय् 'ध्व छँ खः,' 'ध्व सिमा खः' इत्यादि संज्ञात तथा सविज्ञानक व निर्विज्ञानक नितां प्रकारया द्रव्यय् 'ध्व नित्य खः,' 'ध्व सुख खः,' 'ध्व आत्मा दुगु खः,' 'ध्व शुभ खः' इत्यादि संज्ञात उत्पन्नजुइगु

जुयाच्चन । विपश्यना धयागु ज्ञानं थुपिं च्वय् कना वयागु संज्ञातय्पाखें छखे चिला 'ध्व रूप खः', 'ध्व नाम खः', 'ध्व अनित्य खः', 'ध्व दुःख खः', 'ध्व अनात्म खः', ध्व अशुभ खः, - इत्यादि प्रकारं विशेष रूपं सीकिगु धर्म खः । अथेजुया "विसेसेन पस्सन्ति एतायाति विपस्सना; अनिच्चानुपस्सनादिका भावनापञ्जा" धका पर मत्थदीपनी, पौल्याः ३६० स धयातःगु खः ।

अथवा - "विविधेन अनिच्चादिआकारेन पस्सतीति विपस्सना" अर्थात्-धर्मतयत् थी थी -अनित्य, दुःख, अनात्म, अशुभ आदि आकारं स्वइगु खनीगु प्रज्ञा विपश्यना खः । "अनिच्चादिवसेन विविधेन आकारेन पस्सतीति विपस्सना ।" धका अट्टसालिनी, पौल्याः ४५; अभिधम्म समुच्चय, पौल्याः ७५ सं सं. उल्लेख याना तःगु दु ।

थुकथं भावना अथवा ध्यान शमथ व विपश्यना धका निथी दुगुली थःथःपिनिगु चरित्रानुकूल कसिणादि विभिन्न आरम्मणत मध्यय् अनुकूलगु छगू छगू कर्मस्थान आरम्मण भावितायाना प्रतिपक्षी नीवरण धर्मतयत् चीका चित्तयात शान्त दान्त व शमन याना तये फत धाःसा आकुल ब्याकुल पहःतना मनुष्यजीवन गुलिखे च्वन्त्याना च्वनीगु खँय् छँ शंका काये थाय् मद्दु ।

उलि जक मखुसे अपायादि व सांसारिक दुःखं हे सदाया नितिं मुक्तजुइगु प्रबल आकांक्षा व जिज्ञासा दत धाःसा विपश्यना भावनाय् ई दुबले हे अस्यः मचाःसे कुतःयाना वनेफयेकेमाः । आसेनि लानि; कन्हे याये का; छुया हथाय् ल्या; हथाय् मज्जुनि छु आदि धका थौयां कन्हे, कन्हेयां कंस याना अमूल्य मानव जीवनया ई सिद्धिं छुवया विपश्यना भावनाया सवाः तकं काये मखंका च्वनेमाल धाःसा लिपा तःसकं तःसकं पछुतावे चायेका

नुगःमछिंका च्वनेमालीगु खँ तथागतं स्वयं आज्ञादयेका
बिज्यानातःगु बुद्ध-वचनं थुइकेगु कुतः जुइमाःगु दु ।

“(मयासें मगाःगु क्लेशयात पुकीगु विपश्यना अभ्यास व
उद्योग यायेगु) महत्वपूर्णगु ज्या थौया थौ हे प्रयत्नपूर्वक यायेमाः ।
कन्हे तकं म्वानाचवनी तिनि अथवा सिनावनी, सुनां छु स्यू ? कारण
सुना नं लः, मि, विष, शस्त्र अस्त्र, रोगादिद्वारा मरण जुइके फूगुया
कारण आपालं शैन्यमूल समूह दुम्ह उम्ह मृत्युराजयात निश्चित ई
बियातःगु घुस उपहार बियातःगु प्रत्याक्रमणया नितिं शैन्य शक्ति
मुंकातःगु मद्दु । “(उपरिपण्णास, भद्देकरत्त सुत्त २२६)

“उकिं भिक्षुणिं, भाविता या, चायेका च्वं, शमथ विपश्यना
कार्य उद्योग या । प्रमादी जुइ मत्य । भावना अभिवृद्धि मयासें
च्वनेमत्य । धात्थेगु सुअवसर पुलावका लिपा धिक्कार जिगु जीवन,
सितिं हे वन, तःसकं द्वन धका पश्चाताप जुइका नुगःमछिंका
च्वनेमत्य । ध्व जिणिं तथागतपिनिगु अनुशासन खः ।” (मज्झिम -
१-१६७)

वस्पोल तथागतयागु उपदेश बांलाक सम्यकरूपं कनातया
बिज्याःगु सु-आख्यात गुणं नं पूवं । स्वयं थःपिसं ध्वदुइके व खंकेफूगु
सांदृष्टिक गुणं नं पूवं । ई ब्यःयात पियामच्वंसे तुरुन्त तत्क्षणय् फल
बीसःगु अकालिक गुणं नं पूवं । वा वा, अभ्यास व उद्योग याना स्व
वा; बाँला, ज्यू, भिं सियावइ धका प्रेरणा बीबहःगु, सःता क्यनेल्वःगु
एहिपशियक गुण इत्यादिं नं पूवं ।

“भिक्षु, छं दिपा मदयेक लिज्यां मवंसे माथं वंक अभ्यास व
उद्योगयाना भावना अभिवृद्धि या । बेहोश जुइका भुलेजुया
च्वनेमत्य । छंगु चित्तयात पञ्चकाम आलम्बनय् मज्जातायेका,

सवाःकया, न्ह्याइपुका तयेमत्य । बेहोश व प्रमादजुइका च्वनेलाइगुलिं अपाय दुर्गती कुतुंवका ह्याउँक राकेजूगु नँग्वारा मययेक मययेक नुनाच्चने म्वायेकेमाल । दुर्गतिया मिं ह्वाना ह्वानां छ्वयेका च्वनेलाना अहो ! थ्व ला गुजागु दुःख जुल धका लाय्लाय् बुया ख्वयाच्चने म्वायेके माल ।” (धम्मपद गाथा-३७१)

विपश्यना भावनाकार्यं मार्ग, फल व निर्वाण लाभ जुइगु खः । अपाय दुःख सांसारिक दुःखं मुक्तजुया पिहाँवने दइगु खः । हे सत्पुरुष ! मार्ग, फल व निर्वाण धयागु भव्य विशालगु फल बीकेफूगु विपश्यना कार्ययात तीब्ररूपं अभ्यास व उद्योग यायेमाल । थ्व विपश्यना साधारण मनूत, वनेफूगु लँ मखु । सम्पूर्ण बुद्ध, प्रत्येकबुद्ध आर्यपिं जक वनेफूगु लँ खः । अलसीपिं, क्वह्यपिं थ्व लँय् वनेमफु । थुगु लँय् वनीपिं बुद्ध प्रत्येकबुद्ध आर्यपिनिगु विशिष्टगुण विशिष्ट आचरणं छुं अंशय् पूवपिं खः ।

स्मृतिप्रस्थान देशनानुकूल अभ्यास व उद्योगयाना मार्ग व फलय् थ्यनेधुनिम्ह व्यक्ति राग, द्वेष, मोहादि क्लेशमल धाक्वलिं शुद्ध विशुद्ध जुइगु खः । शोक सन्ताप, आलाप, विलाप, प्रलाप परिदेवं पुलावनीगु खः । शारीरिक दुःखकष्ट मानसिक पीडाकष्ट दौर्मनस्य तना न्हना मदया वनीगु खः । मार्गज्ञान प्यंगुलिंयात दयेका सीकाच्चने धुंम्ह जुइगु खः । दुःखधाक्व निरोध व शान्त जुयाच्चंगु निर्वाणयात नं दृष्टान्त सीके खंके दइगु खः ।

उकिं स्मृतिप्रस्थान भावनायात “क्लेश विशुद्ध जुइगु, निर्वाणयात खंके सीके दइगु छपु मात्र लँपु छगू मात्र मार्ग धका तथागतं तःतःप्यंक क्यना कनाबिज्याःगु खः । उकिं धात्थें परमार्थ जुयाच्चंगु काय (रूप समूह, रूप पुचः), वेदना, चित्त व धर्मतय्त

चायेका, सीका, अभिवृद्धि जुइके माःगु स्मृतिप्रस्थान भावनायात हे चतुःसत्य कर्मस्थान धका; विपश्यना भावना धका; पूर्वभागमार्ग धका धाःगु खँय् निःसंकोच भाःपिमाल । अनं मेगु सम्यकप्रधान भावना, इन्द्रिय भावना, बोध्यंग भावना, मार्गांग भावना इत्यादि निर्वाणगामी भावना धाक्व नं थुगु स्मृतिप्रस्थान भावनाय् दुतिनाच्वंगु दु धका भाःपिमाल । काय, वेदना, चित्त, धर्मतय्त भावितायाना सीकेगु धयागु स्मृतिप्रस्थानं अलगगु निर्वाणगामी जुयाच्वंगु हानं मेगु विशिष्टगु भावना दनि धका भाःपि अवश्यं भाःपि मज्जुगु हे जुल ।

वस्तुतः प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पया दुने प्रादुर्भाव जुयाबिज्याकपि आपालं सम्यकसम्बुद्ध तथागतपिं, प्रत्येकबुद्धपिं, आर्यश्रावकपिं सकलैँ क्लेशमलतय्त स्मृतिप्रस्थान मार्ग हे जक सिला सफायाना धात्थेँ विशुद्धी थ्यंकबिज्यापिं खः धका व काय, वेदना, चित्त व धर्म मध्यय् छुं छगूयात तकं भाविता मयासे प्रज्ञाभावना लुयावये फइमखुः जकिं छगू पाद गाथा न्यने खना मार्ग, फलय् थ्यंपिं नं स्मृतिप्रस्थान मार्ग जक मार्ग फलय् थ्यंका शोक परिदेवतय्त पुलावंपिं खः धका आपालं अट्टकथाय् व्यक्त यानातःगु खः ।

अथे जुया मार्ग, फलय् थ्यनीगुया कारण जुयाच्वंगु विपश्यना भावना धयागु स्मृतिप्रस्थान देशनानुरूप यथार्थ परमार्थ जुयाच्वंगु काय, वेदना, चित्त व धर्मतय्त भावितायाना चायेका अभिवृद्धि यायेमाःगु स्मृतिप्रस्थान भावना हे खः । थुगु स्मृतिप्रस्थान भावनां मेगु हानं मेकथंयागु विशिष्ट जुयाच्वंगु मार्ग, फलगामी विपश्यना भावना, धयागु द हे मद्दु धका दृढ रूपं क्वात्तुक हे भाःपिमाःगु जुल ।

बुद्ध तथागतपिं निताजि खँ मद्दुपिं खः । निःसन्देह सत्य व तथ्यगु छता जक खँ लहाना बिज्याइपिं खः । पञ्चमारजित तथागतपिं

निरर्थकगु खँ दया विमज्याकपिं खः । निःसन्देह सार्थकगु खँ जक
ल्हाना विज्याकपिं खः । (बुद्धवंस)

“थुगु सत्यवचनया प्रभावं, थःगु धर्म समाज व देशया
अविस्मरणीय सेवक स्वर्गिय श्री साहु मणिहर्ष ज्योतिजुयात सम्पूर्ण
दुःखया निरोध व अन्त अवस्था निर्वाण ननानं प्राप्त जुयेमाः ।”
थ्व हे दुनुगलं निसैं पिज्वःगु शुभाकांक्षा प्वका वय्कःया पुण्यस्मृतिस
च्वयाच्वनागु थुगु च्वसु थनसं इति श्री याये ।

“निब्बानस्स पच्चयो होतु ।”

Dhamma.Digital

कल्प व बोधिसत्त्व

धौ कन्हे समाजय् आपालं आपालं विकारत ब्वलना वयाच्चंगु दु । थःके मदुगु गुणयात दुथेंच्वंक पहः कयाच्चनिगु, तःधं तायेकाच्चनिगु, फुरफुरे जुयाच्चनिगु । श्रद्धाधर्म मदुसां दुथें च्वंक, शील मदुसां दुथेंच्वंक, छुं मसः मस्युसां सःस्यूम्हथेंच्वंक, ध्यान भावनाया अभ्यास मदुसां दुम्हथेंच्वंक, ध्यान अभिज्ञा प्राप्त मजुसां जूम्हथेंच्वंक, सिद्धि मदुसां दुम्हथेंच्वंक, पूर्वजन्मया खँ मस्युसां स्यूम्हथेंच्वंक, पहःकया धयाजुइगु; फुइँयानाजुइगु, तःधंछु पहःयाना जुइगु । थुकिं याना श्रमण भिक्षु जूसां भिक्षुत्वं पराजित अवस्थाय् तकं थ्यनिगु तःच्वतं तःधंगु आपत्तिस लाइगु जुयाच्चन । गृहस्थीपिन्त नं तःधंगु अपराध दु, मृषावाद अकुशलकर्मय् दकसिबे तःधंगु अकुशलकर्म खः थुजोगु कर्म । थुकियात कुटिलता वा ब्यकोगु स्वभाव धका नं धयातःगु दु पुलां पुलांपिं आचार्य प्राचार्यपिसं । मनू धायेका थुजोगु क्वह्यंगु, निकृष्टगु, घृणितगुकर्म जीवन हनेगु गुलि भयावह, धायेमाःगु खँ मखु । मभिं धाक्व थुकी दुथ्याःवं । उकिं सत्पुरुषपिसं थुकीयात वांछ्वइगु जुयाच्चन ।

थुकिया पलेसा स्वच्छ, सरल, पवित्र सिदासादा जीवन मू वं । थ्व जीवन ग्यसुलाः, वजन दु । थुजोगु जीवन हने खनिगु मानव मात्रया नितिं तःधंगु सौभाग्य खः । तर थ्व जीवन थौयागु विकृतिं भयब्यूगु संसारय् हने अःपु मजू याउँक अःपुक दयामवः । थ्व दयेकेत तःधंगु कुतःमाः; धैर्य वीर्यमाः । निरीक्षण परीक्षण शक्तिमाः । बुद्धि

विवेकमाः । शमन व दमन शक्तिमाः । छन्हु निन्हुयागु कुतलं ध्व दया वइगु मखु । निरन्तर अभ्यास थुकीया नितिं जुयाच्चनेमाः । उकथंयागु अभ्यासयात हे बुद्ध-धर्मय् पारमिता पुरेयायेगु धाइ । विभिन्न क्षेत्रया बोधिसत्त्वपिसं कल्प कल्प तकयागु समय बिया दानादि पारमिता पूर्णयाना बिज्याइगु जुयाच्चन । छगू छगू पारमिता पूर्ण यायेत कम समयं गाःगु मखु । अथे नं थुगु कार्यया लागी संकल्पित वस्पोलपिसं भ्याःभतिचा धका उसिं तायेका बिमज्याः । निरुत्साहित जुया बिमज्याः । सतत प्रयत्नशील जुयाबिज्याइगु जुयाच्चन । उकिं पारमिताया क्षेत्रय् धयातःगु खः-

“पारमिता गुलि महान गुण खः; उलि हे ध्व पुरे यायेत उपाय वा कुशलता नं बल्लायेमाः, क्वातुयेमाः । ” थुकीया अंगकथं-

- १- छगू छगू पारमिता पूर्ण यायेबले दान आदि भिगू पारमिता छगू हे मत्वःतुसे सम्पादन यायेगु;
- २- आदर गौरव तथा सत्कार सन्मानपूर्वक दानादि भिगू पारमिता छसिकथं सम्पादन यायेगु;
- ३- टुटे मजुइक अखण्ड रूपं निरन्तर पारमिता सम्पादन यायेगु;
- ४- अले ताकालं निसैं पारमिता अभ्यासयाना सम्पादन यायेगु यायेमाः ।

पारमिता सम्पादन समय गुलि गथे धयागु बारय् क्वय्च्वंगु न्ह्यसः लिसलं स्पष्ट जुइ ।-

छन्हु आनन्द स्थविरं भगवान् बुद्धयाके न्यना बिज्यात ,

“भो भगवन्, बुद्धत्व प्रार्थना पूर्वकेत गुलि समय माली ?”

बुद्धं आज्ञा जुयाविज्यात, “बुद्धानं आनन्द, हेट्ठिमपरिच्छेदेन चत्तारि असंख्येय्यानि कप्पसतसहस्सानि, मज्झिमपरिच्छेदेन अट्ठ असंख्येय्यानि कप्पसतसहस्सानि, उपरिमपरिच्छेदेन सोलस असंख्येय्यानि कप्पसतसहस्सानि ।”

अर्थात्-आनन्द, कमसेकम निम्न परिच्छेदकथं प्यंगू असंख्य व छगू लाखमहाकल्प, मध्यम परिच्छेदकथं च्यागू असंख्य व छगूलाख महाकल्प अले उत्तमपरिच्छेदकथं भिंखुगू असंख्य व छगूलाख महाकल्प, समयं बोधिसत्त्वपिनि पारमिता सम्पादन सम्पूर्णजुइगु जुयाचवन ।

आः थुकी असंख्य व महाकल्प विषयय् छुं भति अध्ययन यायेगु आवश्यक जुइताया । पालि भाषं “कप्प” संस्कृतं “कल्प” धाइ । कल्पयात ल्याःचाःयाना निने फइमखु । अनुमानं जक सीकेमाःगु विषय खः । अनुमान कथं- हाकः, ब्याः व जा म्हतिं म्हतिं छगू छगू योजन दुगु गोदामया दुने तू जायेक तयेधुंका सच्छिद सच्छिदं दइबले छको छको छगः छगः तू लिकया वांछूवया यंकल धाःसा बरु उगु तू द्वं फुनावनी; तर छगू कल्प धयागु समय फुनावनी मखुनि । थथे धका अनुमानं सीकेमाः । थ्व अनुसार कल्प धयागु अतिकं तःहाकःगु समय जुयाचवन । उगु कल्प खुथी दयाचवन । गथे कि-

- (१) महाकल्प (२) असंख्येय्य कल्प (३) अन्तरकल्प (४) आयुकल्प (५) हायन (हास) कल्प व (६) वर्धनकल्प (वृद्धि कल्प) । थुकी मध्यय् (१) महाकल्प छगू छगूयात (क) संवर्तकल्प (ख) संवर्तस्थायीकल्प (ग) विवर्तकल्प व (घ) विवर्तस्थायीकल्प धका निर्धारित यानाक्यनेमाः । अथे धयागु (२) असंख्येय्यकल्प अनुसार (क) संवर्त असंख्येय्यकल्प (ख) संवर्तस्थायी असंख्येय्यकल्प (ग) विवर्त असंख्येय्यकल्प व

(घ) विवर्तस्थायी असंख्येय्यकल्प धका छुटे यायेगु खः । थुगु असंख्येय्यकल्प प्यंगूयात तिनि छगू महाकल्प धाइगु खः ।

उगु असंख्येय्यकल्प प्यंगू मध्यय् कल्प विनाशक वर्षा जूसेंनिसें मिं स्यना विनाश जुइगु कल्प जुल धाःसा मिया राप शान्त जुइबले तक; लखं विनाश जुइगु कल्प जुल धाःसा लः दिना वनीबले तक; फसं विनाश जुइगु कल्प जुल धाःसा फय् दिना वनीबले तकयागु समययात संवर्त-कल्प (विनाशजुया वनाच्वंगु कल्प) धका धाइ ।

मि, लः व फय् छगू मखु छगुलिं विनाश जुयावने धुंका कल्प उत्थानयागु वर्षा जुइबले तकया दुनेयागु समययात संवर्तस्थायी (विनाशजुगु अनुसारं च्वनाच्वनिगु) कल्प धका धाइ ।

कल्पउत्थान वर्षा जूसेंनिसें संसारय् सूर्य चन्द्र नक्षत्र तारात लुयावइबले तकया दुनेयागु समययात विवर्त (प्रगतिजुया वनाच्वंगु) कल्प धका धाइ ।

सूर्य चन्द्र नक्षत्र तारात लुया वःसेंनिसें हानं छको कल्प विनाशक वर्षा जुइबले तकया दुनेयागु समययात विवर्तस्थायी (प्रगतिजुया वनाच्वंगु अनुसारं च्वनाच्वंगु) कल्प धका धाइ ।

थुगु खँपुइ कल्पविनाशक वर्षा निथी दुध्याना च्वंगु दु । छथी - मिं विनाश जुइगु, लः व फसं विनाश जुइगु । यग्गु कल्प थजु, विनाश ई त्यल धायेवं वर्षा जुइगु स्वाभाविक जुल । गुकथं धाःसा-विनाश जुइगु लोकधातु छचाख्यरं फिजे जुइक घनघोर रूपं वर्षा जुइगु जुल । मनूतय्सं तःसकं वर्षा जूगुलिं बुँ बालि पिना सा द्दहँतय्सं नये त्वने जीक माचात बुयावये धुंका हानं छको वर्षा

मजूसे दिनावनिगु जुयाचवन । थ्व कल्प विनाश जुइत मूलकथं जूगु वर्षा खः ।

मेगु छथी- लखं विनाश जुइगु कल्पय् कल्प विनाश यायेत जुइगु वर्षा खः । उगु वर्षा-लः सामान्यकथंयागु लः मखु; ल्वहँयागु पहाड पर्वत हे जूसा नं थिल कि चुंचुं थले फूगु जलघन जुयाचवन । (मि, लः व फसं कल्प विनाश जुइगु विस्तृत विवरण विशुद्धि-मार्ग “पुब्बेनिवासानुस्सति अभिञ्जा” काण्डय् स्वयेमाली ।)

क्यनावये धुंगु संवर्तकल्पादि प्यथी समयया परिधिकथं समान जुयाचवन । थुपिं प्यथी मध्यय् छगू छगूया दीर्घकालीनतायात वर्षयागु ल्याःचाःकथं विभाजनयाना ल्याःचाः यायेफइमखु । उकिं थुपिं प्यंगू कल्पयात असंख्येय्यकल्प धाःगु खः । उगु असंख्येय्यकल्प प्यंगू जोडेयाःसा तिनि छगू महाकल्प जुइगु खः ।

(३) अन्तरकल्पादि

उगु असंख्येय्य प्यंगू कल्प मध्यय् विवर्तस्थायी असंख्येय्यकल्पया शुरु शुरुई मनूतयगु आयु असंख्य तक स्थिरजुइगु जुयाचवन । समय फुनावलिसे लोभ द्वेषादि अकुशलधर्मत दुहाँवया स्यंकीगुलिं याना बुलुहुँ बुलुहुँ आयु पाःजुजुं वना भिदँ तकयागु अवस्थाय् थ्यंकं पाःजुया वइगु खः । थुकथं पाःजुया वइगु समययात हायनकल्प अथवा हास-कल्प धाइ ।

हानं भिदँयागु अवस्थानिसें मैत्री ब्रह्मविहार कुशलधर्मत वृद्धिजुइका यंकीगुपाखें याना कुलवंश परम्पराय् तनंतं आयु वृद्धि जुयावया असंख्य आयु दइथाय् तक तःहाकः जुयावनिगु जुल । थुकथं भिदँयागु अवस्थां असंख्य दँ तकयागु अवस्थार्थ्यंक तःहाकः जुयावइगु

समययात वर्धनकल्प अथवा वृद्धिकल्प धाङ्गु जुल । (थुगु हायन, वर्धनकल्प विषयय् विस्तृतं सीके मास्ति वःसा दीर्घनिकाय ३- पाथिकवर्ग ३- चक्रवर्ती सूत्रय् स्वयेमाल ।)

थुगुरूपं मनूतय्गु आयु भिदँनिसें असंख्य दँ तक कुशलधर्म वृद्धिजुङ्गु अवस्थाय् थहाँ वना अकुशलधर्म सास्ति याइबले पाःजुजुं वना थला क्वला जुयाच्चनिगु जुल । थुकथं आयु थहाँ क्वहाँ जुयाच्चनिगु छज्वःयात छगू अन्तरकल्प धाङ्गु खः ।

अन्तरकल्प स्वथी

आदिकल्पय् असंख्येय्य कल्पनिसें भिदँ तक थ्यनेवं हे कल्प परिवर्तन जुङ्गु खः । आयु पाःजुया वङ्गुली विशिष्ट लोभं अभिभूत जुङ्का पाःजुया वङ्गु जुल धाःसा अन्तिम न्हेनुया दुने “दुर्भिक्षभय” उत्पन्न जुयावया मभिंपिं धाक्व सिना विनाश जुयावनेमाः । थुगु कल्पयात दुर्भिक्षान्तर-कल्प धाङ्गु ।

आयु पाःजुया वङ्गुली विशिष्ट मोहं अभिभूत जुङ्का पाःजुया वङ्गुजुल धाःसा अन्तिम न्हेनुया दुने “भयानक रोगभय” उत्पन्न जुयावया मभिंपिं धाक्व सिना विनाश जुयावनेमाः । थुगु कल्पयात “रोगान्तरकल्प” धाङ्गु ।

आयु पाःजुया वङ्गुली विशिष्ट द्वेषं अभिभूत जुङ्का पाःजुया वङ्गुजुल धाःसा अन्तिम न्हेनुया दुने परस्परय् शस्त्र अस्त्रं पाला स्याना मभिंपिं धाक्व सिना विनाशजुया वनेमाः । थुगु कल्पयात “शस्त्रान्तरकल्प” धाङ्गु ।

(विशुद्धि-मार्ग महाटीका अनुसार - विशिष्ट लोभं अभिभूत जुल धाःसा रोगान्तर-कल्प; विशिष्ट द्वेषं अभिभूत जुल धाःसाः

शस्त्रान्तरकल्प विशिष्ट मोहं अभिभूत जुल धाःसा दुर्भिक्षान्तर-कल्प आक्रमण जुडका मभिंपिं सिना विनाश जुडका वनेमाः ।)

थुकथं हायन, वर्धन, कल्प छज्वः छज्वःयात छगू छगू अन्तर कल्प धायेमाःगु विवर्तस्थायी असंख्येय्य महाकल्पया अन्तय् मि, लः व फसं पूर्णरूपं विनाशजुड न्ह्यवः भिदँयागु उमेरय् थ्यंक्व पतिकं दुर्भिक्षभय, रोगभय व शस्त्रभयपाखें मभिंपिं धाक्व सिना विनाशजुया वनिगुयात वःकया अतिब्यापक रूपं विनाशजुड न्ह्यवः बिच्चे बिच्चे जुयाच्चनिगु विनाश व परिवर्तन समय जुया खः धयागु तात्पर्य जुल ।

थुगु उल्लिखितं हायन वर्धन कल्प छज्वः छज्वः जुयाच्चंगु अन्तरकल्प ६४-गू दत धायेवं विवर्तस्थायी असंख्येय्यकल्प छगू व्वचाइगु जुल । वथें तुं संवर्त असंख्येय्यकल्प, संवर्तस्थायी असंख्येय्यकल्प व विवर्त असंख्येय्यकल्पय् नं अन्तरकल्प ६४-गू ६४-गू हे समय तःहाकःगुलिं विवर्तस्थायी असंख्येय्यकल्प लिसे समय समान जुयाच्चंगु दु धका मती तयेमाः ।

आयुकल्पः आयुकल्प धयागु मनुष्य जीवनय् स्थित जुयाच्चंगु उमेर लिना निर्धारण यायेमाःगु कल्प खः । मनुष्य आयु सच्छिदँ जुल धाःसा उगु सच्छिदँ छगू आयुकल्प खः । द्वःछि दँ जुल धाःसा उगु द्वःछिदँ छगू आयुकल्प खः ।

भगवान बुद्धं आयुष्मान आनन्दयात “आनन्द, जि तथागतं प्यंगू ऋद्धिपादयात भाविता यानातये धुन । जि तथागतया इच्छा दत धाःसा छगू कल्प तक नं वा वयासिबे अप्वः नं च्वना बिज्यायेफु धका धया बिज्याःगुली कल्पया स्वरूप आयुकल्पयात कायेमाः । आयुकल्प धयागु उगु उगु समयया मनूतयगु आयु प्रमाण हे खः । अथे जुया जि तथागतया इच्छा जुल धाःसा सच्छिदँ दँ वा छुं भति

अप्वः च्वना बिज्यायेफु धका आज्ञा जुयाबिज्याःगु खँ अष्टकनिपात
अंगुत्तर अट्टकथाय् वर्णन यानातःगु दु ।

महासीव स्थविरं धाःसा- “भट्टक” धयागु महाकल्पयात
कायेमाः धका धयाबिज्यात । (अथे धया बिज्याःगु बोधिसत्त्वपिनि
अन्तिम बुद्ध जुयाबिज्याइगु जन्म प्रतिसन्धिफल उत्पादन जुइकीगु
कर्म असंख्येय्य दँ तक दीर्घायु जुइका तयेफूगु शक्ति दयाच्चन धका
हृदयंगम याना तथागतपिनि आयुसंस्कार धयागु जीवित सन्तति स्वापु
प्यदना मवनिक्थं मरम्मतयाना संरक्षण बी फूगु आयुपालक
फलसमापत्ति जुया उगु फलसमापत्ति जीवितयागु भयउपद्रवयात
चीका रोकेयाना तयेफूगु खँ पाली वयाच्चंगु कारणं याना
धयाबिज्याःगु खः ।) उम्ह स्थविरयागु वादयात अट्टकथा आचार्यपिसं
स्वीकार याना बिमज्याः ।

महाकल्प भेद

महाकल्प निथी दु । (१) सून्यकल्प व (२) असून्यकल्प ।

उकी तथागत बुद्धपिं प्रादुर्भाव जुयाबिज्याइगु म्दुगु कल्पयात
सून्यकल्प धाइ । तथागत बुद्धपिं प्रादुर्भाव जुयाबिज्याइगु कल्पयात
असून्यकल्प धाइ । तथागतपिं सून्य मज्जुगु कल्प । सून्य कल्पय्
तथागत सम्यक्सम्बुद्धपिं जक प्रादुर्भाव मज्जुगु खः । प्रत्येकबुद्ध व
चक्रवर्ती जुजुपिं प्रादुर्भाव जुइफूगु विषय अपदान पालि प्रथमवर्ग
उपालिथेर सुत्त-आदियात वःकया सीके दु ।

असून्यकल्प न्याथी दु ।-

- (क) छम्ह जक तथागत उत्पन्न जुइगु कल्पयात सारकल्प धाइ ।
- (ख) निम्ह तथागत उत्पन्न जुइगु कल्पयात मण्डकल्प धाइ ।

- (ग) स्वम्ह तथागत उत्पन्न जुइगु कल्पयात वरकल्प धाइ ।
 (घ) प्यम्ह तथागत उत्पन्न जुइगु कल्पयात सारमण्डकल्प धाइ ।
 (ङ) न्याम्ह तथागत उत्पन्न जुइगु कल्पयात भद्रकल्प धाइ ।

थुकथं कल्पयागु बारय् सीके धुंका आः बोधिसत्त्व प्रकार यात नं सीकायंके । बोधिसत्त्वपिं स्वथी दु १- सम्यक्सम्बोधिसत्त्व २. प्रत्येकबोधिसत्त्व ३. श्रावकबोधिसत्त्व । अथे हे ज्ञान नं स्वथी दु १- १. सम्यक्सम्बोधिज्ञान । (२) प्रत्येकबोधिज्ञान व (३) श्रावकबोधिज्ञान । (१) गुरु मदयेक स्वयं थःमं प्यंगू सत्ययात स्यूगु वासना सहितगु क्लेशतयूत हटे यायेफूगु शक्तिविशेष दुगु मार्गज्ञान प्यंगू सम्पूर्ण (संस्कार, विकार, लक्षण, प्रज्ञप्ति व निर्वाण) ज्ञेय धर्मतयूत ल्यंपुल्यं मदयेक सीके खंकेफूगु सर्वज्ञता ज्ञानयात सम्यक्सम्बोधिज्ञान धाइ । (२) गुरु मदयेक स्वयं थःमं प्यंगू सत्ययात स्यूगु मार्गज्ञान प्यंगूयात प्रत्येकबोधिज्ञान धाइ । अले (३) गुरु दःसा तिनि प्यंगू सत्ययात स्यूगु मार्गज्ञान प्यंगूयात श्रावकबोधिज्ञान धाइ ।

(१) सम्यक्सम्बोधिज्ञानय् चाहना छन्द दुगु कुशलछन्द तीब्र जुयाच्चंपिं उत्तम पुरुषपिन्त सम्यक्सम्बोधिसत्त्व वा सर्वज्ञबोधिसत्त्व धाइ ।

(२) प्रत्येकबोधिज्ञानय् चाहना छन्द दुगु कुशलछन्द तीब्र जुयाच्चंपिं उत्तम पुरुषपिन्त प्रत्येकबोधिसत्त्व धाइ ।

(३) श्रावकबोधिज्ञानय् चाहना छन्द दुगु कुशलछन्द तीब्र जुयाच्चंपिं उत्तम पुरुषपिन्त श्रावक-बोधिसत्त्व धाइ ।

उकी मध्यय् सम्यक्सम्बोधिसत्त्व ३-थी दु ।

(१) प्रज्ञाधिक बोधिसत्त्व (२) श्रद्धाधिक बोधिसत्त्व व (३) वीर्याधिक बोधिसत्त्व ।

सर्वज्ञताज्ञान लाभ जुड़गुयात हे बुद्धत्व धाइ । उगु ज्ञान लाभया नितिं गवेषकपिनि चित्त सन्तती प्रज्ञाबीज अत्यधिक रूपं दइगु जुयाचवन । प्रज्ञाबीज अत्याधिक रूपं दइगु धयागु नं न्हयागु क्षेत्रय् थजुइब्यु, सम्पूर्ण क्रियाकलापय् विचार विमर्श याना ज्या यायेगु बानि हे खः । थुकथं जन्मजन्मान्तरय् प्रज्ञाबीज प्रबल परि पक्व जुया प्रज्ञा धाक्वया मूर्धन्य अवस्था सर्वज्ञताज्ञानय् दुत्युं वने अःपुइगु खः ।

प्रज्ञाधिक बोधिसत्त्वपिसं पारमी पूर्ण याइगु अवस्थाय् सदा नं प्रज्ञाज्ञान दुतिनाचवनीगु जुया ४ असंख्य व छगूलाख कल्प पारमी पूर्णयाना तिनि बुद्ध जुइगु जुल ।

गुलिं बोधिसत्त्वपिसं . . . “पारमी पूर्णयात कि बुद्ध जुइफु” धका विश्वास याइगु खः । वस्पोलपिंके अत्यधिक श्रद्धा दइगु जुयाचवन । श्रद्धा स्वया प्रज्ञा कम जुइगु जुया वस्पोलपिन्त श्रद्धाधिक बोधिसत्त्व धाइगु खः । वस्पोलपिं ८-गू असंख्य व छगूलाख कल्प पारमी पुरे याना तिनि बुद्ध जुइगु खः ।

“कोशिस याःसा बुद्ध जुइ” धका वीर्ययात न्ह्यचीका पारमी पूर्ण याइगु जुया १६-गू असंख्य व छगूलाख कल्प दयेका तिनि बुद्ध जुइगु खः । उकिं वीर्याधिक बोधिसत्त्व धाइ । उकिं थुपिं नांत बोधिसत्त्वपिनि नां धका होश यायेमाः ।

पारमी पूर्ण अवस्थाय् “प्रज्ञाधिक बुद्ध जुइ दयेमाः” धका प्रार्थना यात कि प्रज्ञाधिक बुद्ध जुइ । अथे हे श्रद्धाधिक व वीर्याधिक

बुद्ध जुइ दयेमा: धका प्रार्थना यात कि थ:थ:पिनिगु प्रार्थना अनुरूप श्रद्धाधिक व वीर्याधिक बुद्ध जुइ ।

अर्थकथा आचार्य महाधम्मपाल महास्थविरयागु वादकथं - विमुक्ति परिपाचनीय धइगु धर्मत तीक्षण जू, मध्यस्थ जू, कमजोर जूगु अनुसार पारमीपूर्ण समयावधि पानाच्चंगु दु । थुकियात भति विस्तृत याये-

बुद्धत्व प्रार्थना नियत भविष्यद् व्याकरणया अवस्थाय् हे बोधिसत्त्वपिं (१) उग्घाटितञ्जू (२) विपञ्चितञ्जू व (३) नेय्य धका स्वथी दु ।

(१) उग्घाटितञ्जू बोधिसत्त्व यदि श्रावक बोधिज्ञान निश्चित भविष्यद् व्याकरण प्राप्त जुइगु उगु जन्मय् प्राप्तयाना कायेमास्तिव:सा तथागतया पाखें प्यंगू पाद दुगु धर्मगाथा न्यनीबले स्वंगूगु पाद अन्त जुइ न्ह्यव: हे खुगू अभिज्ञा प्यंगू प्रतिसम्भदा (अर्थ, धर्म, निरुक्ति व प्रतिभान) सहित अरहत्तफलय् थ्यंक वनेगु, लाभ यायेगु क्षमता उपनिश्रय कारण दुम्ह जुइ ।

(२) विपञ्चितञ्जू बोधिसत्त्व यदि श्रावक बोधिज्ञान निश्चित भविष्यद् व्याकरण प्राप्त जुइगु उगु जन्मय् प्राप्तयाना कायेमास्तिव:सा तथागतया पाखें प्यंगू पाद दुगु धर्मगाथा न्यनीबले प्यंगूगु पाद अन्त जुइ न्ह्यव: हे खुगू अभिज्ञा सहित अरहत्तफलय् थ्यंक वनेगु, लाभ यायेगु क्षमता उपनिश्रय कारण दुम्ह जुइ ।

(३) नेय्य बोधिसत्त्व यदि श्रावक बोधिज्ञान निश्चित भविष्यद् व्याकरण प्राप्त जुइगु उगु जन्मय् प्राप्तयाना कायेमास्तिव:सा तथागतया पाखें प्यंगू पाद दुगु धर्मगाथा न्यनीबले उगु गाथा अन्त

जुइवं हे खुगू अभिज्ञा सहित अरहत्तफल्य् थ्यंक वनेगु, लाभ यायेगु क्षमता उपनिश्रय कारण दुम्ह जुइ ।

उपर्युक्त कथन अनुसार उगघाटितञ्जू बोधिसत्त्वं विमुक्ति परि पाचनीय धर्मत तीक्ष्ण प्रबल जूगुजुया भविष्यद्वाणिं लिपा ४-गू असंख्य व छगूलाख कल्प तक जक पारमी पूर्ण यायेमाः ।

विपञ्चितञ्जू बोधिसत्त्वं विमुक्ति परिपाचनीय धर्मत मध्यस्थ जूगुजुया भविष्यद्वाणिं लिपा ८-गू असंख्य व छगूलाख कल्प तक अले नेय्य बोधिसत्त्वं विमुक्ति परिपाचनीय धर्मत सिथिल व कमजोर जूगुजुया भविष्यद्वाणिं लिपा १६-गू असंख्य व छगूलाख कल्प तक पारमी पूर्ण यायेमाःगु जुल । उकिं उगघाटितञ्जू व प्रज्ञाधिक विपञ्चितञ्जू व श्रद्धाधिक अले नेय्य व वीर्याधिक बोधिसत्त्वपिं समान जुयाच्चन ।

थुकथं कल्प व बोधिसत्त्वपिनि विषययात कया थुइका यंकेमाल ।

बुद्धधर्म्य् सकसितं बुद्ध जुइत थाय् बियातःगु दु । तथागतपिं ह्वयाच्चंगु स्वाँथें खः । बुद्ध जुइगु आकांक्षा तइपिं मुखूगु स्वाँथें खः । बुद्ध अंकुर बुद्ध जुइगु शक्ति प्राणीपिके मदुगु खइमखु । तर व शक्ति गुणधर्म विना पिज्वइ मखु । उकीयात गुणधर्म पूर्वकेमाः ।-कारण गुणधर्म हे जक बुद्ध जुइ, अथें अथें मखु ।

चिरं तिइतु सदम्मो !

लोभ

“लुब्धतीति लोभो” गुगु (स्वभाव धर्म) आलम्बनय् आशक्त जुइगु खः, व गुकिया कारणं सम्प्रयुक्त धर्मत आशक्त जुइगु खः, अथवा खालि आशक्ति (स्वभाव) मात्र लोभ खः । आलम्बनयात ग्रहण यायेगु थुकिया लक्षण खः । आलम्बन ग्रहण मात्र थुकिया मतलब मखु; बरु उत्कट लगनशीलतापूर्वक आलम्बन ग्रहण खः । अथे जुया लोभं आलम्बनयात ग्रहण याइगु माकलं मक्कटालेप (मर्कटालेप) [थकुराथें जाःगु छता प्रकारया लस्सा दुगु पदार्थ] ग्रहण यायेथें खः थथे धका धया तःगु दु । माकःयात पालिभापं मक्कट (मर्कट-संस्कृत) धाइ । माकः (मक्कट) अति हे लोभी व चञ्चल जुयाचवनीगुलिं याना गबले वं मर्कटालेप ज्वनेनिंतिं उकियात छपाः लहातिं थीगु खः, अबले वया लहाः उकी हे प्यपुं वनीगु जुल । अले वं मेपाः लहातिं नं उकियात ज्वनीगु । अबले वयागु मेपाः लहाः नं उकी हे प्यपुं वनीगु जुल । अनं ल्यू वं तुतिनिपां व छचौं नं उकी छचलीगु । अबले वया म्ह छम्हं हे पूर्णरूपं उकी तासे जू वनीगु । थुकथं हे लोभं नं खुगू रूपादि आलम्बनय् छुकियात नं मत्वःतुसे दक्कदक्कं छक्कलं ग्रहण यायेमास्ति वयेकीगु जुयाचवन । थुगु उपमाय् मर्कटालेपयात लोभ धका व माकःयागु शरीरया अंगतय्त आलम्बन धका मती तयेमाः ।

आलम्बनय् आशक्ति थुकिया ज्या खः; कृत्य वा रस खः । गथे पूगु भाजनय् वांछ्वया बीगु लापाय् उकी हे प्यपुं वनीगु खः, अथे हे

आलम्बनय् आशक्त जुड्गु थुकिया ज्या खः । ध्व त्यागयाइ मखुगु स्वभावदुगु धर्म खः - थथे योगीया ज्ञानय् अवभासित जुड्गु खः । गथे चिकनय् बुला तःगु अजः छुं गुगुं वसः आदी क्यूवन धाःसा उकियात अःपुक (उकिं) त्वःति मखुगु खः, अथे हे लोभ नं गबले छुं गुगुं आलम्बनय् क्यूवनीगु खः, अबले वयात अनं चीका छ्वयेगु वा व अनं चिला वनीगु अति अति हे थाकुसे च्वंच्वनीगु जुयाच्वन ।

कामरागादि भिक्ता प्रकारयागु संयोजन धर्मतय्गु आलम्बन जुयाच्वंगु धर्मय् आस्वाद-दर्शन-थुकिया सत्तिगु उत्पत्ति कारण खः । अशुभयात शुभ धका भाःप्युसातिनि हे लोभ (तृष्णा) उत्पन्न जुड्गु खः । उकिं आस्वाद-दर्शन हे थुकिया उत्पत्ती सत्तिगु कारण जुड्गु जुयाच्वन ।

इच्छा जुड्गु, चाहना यायेगु, कामना यायेगु, ल्वःवंकेगु स्वभाव लोभ खः । “इच्छा, चाहना, कामना” धाःसा नं (पञ्च) कामगुण सम्बन्धी इच्छा वा चाहनाथे जाःगुयात जक लोभ धाइ । निर्वाण कामना यायेगु, धर्मया चाहना यायेगु, ग्रन्थ साहित्य सयेके मास्ति वड्गु, दुःखी दरिद्र दीन हीनपिन्त बी मास्तिवया चीजवस्तुत इच्छा यायेगु आदि भिंगु क्षेत्रय् इच्छा यायेगुथे जाःगु ला लोभ मखु, व मात्र छन्द स्वभाव जक खः ।

चित्तयागु आलम्बनयात ग्रहण यायेगु कामना मात्र छन्द खः; ध्व आसक्ति स्वभाव मखु । आलम्बनया लालच वा आसक्तिपूर्वक आलम्बनया चाहना यायेगु लोभ खः । छन्द, आलम्बनया ग्रहण यायेगु कामना स्वभाव मात्र जूगुलिं, लोभ स्वया वःमलाः-थथे भाःपी मज्युः बरु गुगुं गुगुं थासय्, गन छन्द अधिपति प्रत्यय जुड्गु खः, अन ध्व लोभ स्वया नं गुलिखे वःलाना च्वने यः ।

थुगु लोभयात प्रेम, तृष्णा, राग वा समुदय धका थीथी नांबिया धायेगु व्यवहार यायेगु चलन दु । प्रेम धयागु नां काय् म्हायाय् तःकेहें दाजु किजा कलाः भात आदि परिवार परस्परय्, थःथिति ज्ञातिबन्धु परस्परय् स्नेह तयेगु, माया यायेगु, थःथिति इष्टमित्र समानं दयेकेगुली व्यवहार जुइगु नां खः । प्रेम धयागु शब्दय् “ययेकेगु, मिले जुइगु, माया यायेगु, हेमखेम दयेकेगु” धयागु अभिप्राय दु । थुजोकथं ययेकेगुयात हे “संयोजन” धका नं छथी व्यवहार याःनि । संयोजन धयागु शब्दय् “खिपः” धयागु अभिप्राय दु । खिपतं चिना तइबलेथें छम्हं मेम्हसित बाय् मफयेक, मछायेक कस्सिक चिनातयेगु धयागु भाव खः ।

रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्श-थुपिं न्यागूयात आपालं प्राणीपिसं ल्वःवंका चाहना याये बहःगु जूयानितिं “पञ्च कामगुण” धाइगु खः । [काम=ल्वःवंके चाहना यायेबहःगु +गुण=बन्धन ।] पित्याइगु-प्यास चाइगुथें तुं उगु उगु कामगुण आरम्भणतय्त सामान्य चाहना जुइगुकथं जक मखुसे, स्वस्वताकक कक्कतिक प्यासः चाइगुयात “तृष्णा” धका व्यवहार याइगु मात्र मखुसे; मिजं मिसा परस्परय् छम्हं छम्हसित त्वःफिकां त्वःफिके मफयेक क्वात्तुकं प्यपुना व हे धूनय् लगेजुया च्वनीम्हसित “तृष्णा-वें” धका तकं धाइगु जुयाच्वन । तृष्णा धयागु शब्दय् “प्यपुनेगु, आशक्त जुइगु, प्यास चाइगु” धयागु अभिप्राय दु । इपिं कामगुण आलम्बन न्यागुली स्पर्श आलम्बन (मैथुन क्रिया) यात अतिकं ल्वःवंकेबले “राग” धका हानं प्रयोग याइगु जुयाच्वन । राग धयागु शब्दय् “तासे जुइगु, ल्यसे जुइक प्यपुनेगु” धयागु अभिप्राय नं दयाच्वन । (राग-वसःयात रंगं छिबले वसतय् (कापतय्) रंग तासे जुया च्वनीबलेथें छम्हं छम्हसिगु प्रति तासे

जुया च्वनीगु लोभ) : ध्व ग्रन्थ प्रयोग मखु; व्यवहार प्रयोगया अनुशरण याना छुटे यायेगु खः] ।

प्यंगू सत्ययात विभाजन यायेबले धाःसा थुगु लोभयात “समुदय” धका नं व्यवहार व प्रयोग याइगु जुयाच्वन । समुदय धइगु शब्दय् “दुःख उत्पत्ति कारण भावीदुःख” धका नं अभिप्राय दयाच्वन । क्यना वये धुंगु प्रेम, तृष्णा, राग धका धायेमाःगु लोभं अलग जुइफइ मखुगु जूया नितिं जक संसारय् दुःख लिसे सम्प्रयुक्त जुया चाःचाःहिला च्वनेमाःगु खः । थौकन्है न्त्याम्हसिनं ध्वःदुइका च्वनेमाःगु तःधं चीधंगु थीथी दुःखत थुगु तृष्णा, लोभ समुदयया कारणं जक दयावयाच्वंगु खः- “लोभ तःधं जूलिसे दुःख तःधं; लोभ चीधं जूलिसे दुःख चीधं; लोभ फुत कि दुःख नं मन्त” धयागु मतलब खः । थुगु लोभलिसे उत्पन्नजुइगु चित्तयात ‘लोभचित्त, तृष्णाचित्त, रागचित्त, संयोजनचित्त” धया मनूयात नं “अतिलोभी, तृष्णागुलु, रागगुलु, संयोजन अप्वःम्ह” धका धायेमाःगु जुयाच्वन ।

थुगु तृष्णा, प्रेम, समुदय, संयोजन धका व लोभ धका धयातःगु लोभयात, सहीधर्मद्वारा संयम व दमन यायेमफुसे उकियागु इच्छा छन्द अनुसार जक प्राथमिकता ब्युब्यु वनाच्वन धाःसा गबलें नं व लिकुना लिज्याना च्वनीमखु । पाःजुया वनीमखु । मचाचाःम्ह द्वहँचिया नकतिनि जक बुयावःगु न्येकू तःधि जूलिसे तःहाकः जुयावं वइगुथें प्रतिसन्धि अवस्थां निसें हे पुसा दयावये धुंकूगु थुगु तृष्णा लोभ नं गुलि गुलि उमेर चढे जुल उलि उलि हे अप्वः अप्वः दयावइगु खः । उकथं लोभयात रोकेयाये मफूपिं जीर्णशीर्ण व बृद्धातय् नितिं “छर्चौं तग्वः जुल कि क्वछुइ, मनू वृद्ध जुल कि मूर्ख जुइ” धका धापू दयेका तःगु जुइमाः ।

बुसैनिसें मां-बौपिन्त ययेकेमाःगु थःथिति ज्ञातिबन्धुपिन्त
ययेकेमाःगु कथं ययेकेगु जग स्वना सृजनायाना छुं समय लिपा
म्हितेपिं पासापिं थवथवय् ययेकेमाःगु, पासापिं धका हे ययेकेमाःगु
आदिद्वारा प्वाथनिसें दयावःगु धर्मता नियामधर्म प्रेमया लँपु
क्यनाचवनीगु जूयानितिं लःत्वने प्याःचाया चिलः त्वनेलाना त्वनेवं तुं
भंभं प्याःचाः प्याःचाःगुलिं भंभं त्वं, त्वं लिसे त्वलिसे भंभं
प्याःचाः जुयाचवनीथे कामगुण आरम्मणतय्त प्याःचाया सेवन
याःलिसे भं जक प्याःचाया वया, अवगुण खंके मफुसे हे प्रेम समुद्रया
भमरी चाःचाःहिला च्वनेमालीगु जुयाचवन ।

“प्रेम प्रेम याःलिसे भं प्रेम-प्रेम प्रेम प्रेम मव्यं ।

चिलः चिलः त्वलिसे प्याःचा-त्वं लिसे त्वलिसे प्याःचाःमतं ।

उकथं हे खः प्रेमया क्षेत्रतृष्णां पाचिना दोष मखं ।

याये नं मफु अले निरीक्षण, पुलां-ज्ञापिनिगु दृष्टिकथं ।

प्रेमं न्ह्याइपु यइपु भाःपा; प्रेमया पुसात पिना पिना,

प्रेमया लँपुत ज्याना ज्याना, न्ह्याइगु जुयाचवन लिना लिना ।

लोभयात कुशलया सहयोग मदयेक व मुक्कं तया बिचाः यात
धाःसा चीधंचाःगु लोभं नं अपायय् क्वफायेफु । उपमा-ल्वहँचा, जुल
धाःसा दकसिबे चिकिचाग्वःगु पू छपू हे जूसां लखय् क्वसिनावनीथे
खः । उकिं सित्ययेका मिसा मिजंप्रति आशक्त जुइगु; काय् म्थ्याय्
धन सम्पत्ति छुं छगूप्रति आशक्त जुइगुया कारणं याना प्रेत जूवनीपिं
आपालं दयाचवन । भी तथागतया पालाय् भिक्षु छम्ह न्हूगु
चीवर छपुप्रति आशक्तजुया वंगुलिं चीवरय् वया सी जुइकाच्वने-
माल । न्हेन्हू दयेका तिनि सीयागु जन्मं मुक्त जुयावन धाइ ।

छम्ह मेम्ह प्रति प्रेम यायेगु धयागु तृष्णाप्रेम लुयावया च्वंसा नं कुशलकर्मया सहयोग दयाच्वन धाःसा अपाय दुर्गती क्वफाये फइमखु । उपमा - ल्वहँचा छग्वः व मुक्कं जुल कि लखय् क्वसिना वनीगु जूसा नं डुंगायागु सहयोग दत धाःसा क्वसिना मवंसे डुंगायागु चाहना अनुरूप डुंगाया द्योनेच्वना ल्यूल्यू लिनावयाच्वनिगुथें खः । अथे जुया जातक कथावस्तुइ तृष्णाप्रेमं परस्पर अलग मजूपिं घनिष्टपिं रूपय् प्रतिफल बिया पारमी-पूरक सहचारीपिं जुयाच्वनिगु खः ।

कलाः भातपिं मन मन मिलेजूपिं स्वभाव मिलेजूपिं जुयाच्वनीगु अवस्थाय् वं वयात वं वयात त्वःफिका च्वनेमंमदु संसारय् नाप नापं पारमी पुरेयाना निर्वाण ध्वःदुइका कायेमास्ति वः । बोधिसत्त्व सुमेधया जन्मय् भावी यशोधरा “सुमिन्ता” नां दुम्ह कुलुपुत्री बोधिसत्त्व लिसे बाय् म्वायेक नाप नापं जन्म जुइमास्ति वः धका प्रार्थना यानावल । भावी आयुष्मान महाकाश्यप व मय्जु भद्रापिसं यक्वं यक्व कल्पतक नापं नापं पारमी पूर्णयानावल । थुकथं जुया वःगुली “छन्दयागु स्वभाव ला तृष्णाप्रेम लोभयागु स्वभाव ला” बिचाः यायेबहः जू ।

च्वय् कनावयागु घटनाक्रमय् दुध्याःपिं महानुभावपिं ला धात्थें हे सत्पुरुषपिं खः । सत्पुरुषपिं नापं तनंतं सहवास यायेमास्ति वयेकेगु ला आलपं प्रार्थना यायेमाःगु भिंगु कुशल छन्द हे खः । वस्पोल महानुभावपिं पारमी उदचोग यानाच्वंपिं शीलवानपिं नं खः । साहित्य वाङ्मयय् “शीलवानपिनि प्रार्थना यक्व पूवनेफु । छन्द जक दत धाःसा न्ह्यागु सिद्ध यायेफु” धयागु धांपु दु । उकिं वस्पोल आयुष्मानपिकें परस्परय् बाय् म्वायेक प्यपुना च्वनेगु तृष्णाप्रेम दया च्वनीगु जूसा नं विशाल कुशल छन्दया कारणं याना वस्पोलपिनि

चाहना कथं संचय याक्व कुशल कर्मतयसं सहभागी सम्प्रयुक्त जुया व्यवस्था याइगु जूयानितिं ख्यय् नं तःमज्या, स्वःनं मस्यंक पारमी पूर क सहचारीपिं जुयाचवनेदुपिं जुल ।

इज्भति भिबखवे सीलवतो चेतोपणिधि, विसुद्धत्ता=भिक्षुपिं, शीलवान्या (वयागु थःगु कामना विशुद्ध जुयाचवनीगु जूयानितिं) कामना मनं तुनाथे पूवनीगु जुयाचवन ।

बुद्धकालीन अवस्थाय् “नकुलपिता” व “नकुलमाता” धका नांदपिं गृहपति व गृहपतिनीपिं दयाचवन । इपिं न्हापान्हापायागु आपालं आपालं जन्मय् नाप नापं जन्मकया वःपिं खः । अथे जुया थुगु वर्तमान जन्मय् भगवान् बुद्धयात न्हापां दर्शन यायेदुबले हे श्रोतापन्न जुइदुपिं जुयाचवन । इपिं निम्हतिपुलिं हे आपालं आपालं जन्मय् बोधिसत्त्वया मां-बौया रूपय्, तब्बा-तमांया रूपय्, पाजु व निनीया रूपय् नापं चवना वयेधुंकूपिं जूगुलिं भगवान् बुद्धयात काय्थे हे ययेका हेमखेम दयेका तःसकं घनिष्टपिं जुयाचवन । उकिं निवेदन यायेमास्ति वक्व खँ ल्यंपुल्यं मदयेक निवेदन यायेगु बानि दयाचवन । अथे जुया छको गृहपतिं निवेदन याःगु गथे धाःसा.....

“जिं नकुलमातायात मचाबलेनिसें हे थःगु अधीनय् तयावया । वयात अधिकारय् काये धुंसेंनिसें मेम्ह (मय्जु) छम्हसित शरीरं ला छखे हे ति मनं तकं नं अपराध याये मनं । नकुलमातायात थुगु जन्मय् नं न्हयाबले स्वयाचवने मास्ति वः; संसारय् नं न्ह्याबले स्वयाचवने दयेके मास्ति वः” धका जुल ।

व खँ नकुलमातां तायेवं थःत नं कम खंके मब्युसे वया थःगु मनय् दुथे निवेदन याःगु गथे धाःसा.....

“जि मचाचा तिनिबलेनिसें हे नकुलपिताया छैं लिना च्वंवया । उगु अंवस्थानिसें मेम्हसित मनय् कल्पना तकं याये मनं । नकुलपितायात थुगु जन्मय् नं न्ह्याबले स्वयाच्वने मास्ति वः; संसारय् नं न्ह्याबले नापं स्वये दयेकाच्वने मास्ति वः” धका जुल ।

इपिं निम्हतिपुयागु खँयात तथागतं हानं आज्ञा दयेका बिज्याःगु गथे धाःसा.....

“थुगु जन्मय् मन मिले जुइका स्वभाव मिले जुइका परस्पर प्रसन्न तायेकाच्वनीपिं स्त्री-पुरुषपिं लिपा लिपायागु जन्मय् बाय् म्वायेक नापं उत्पन्नजुइ मास्तिवःसा छम्हं मेम्हलिसे श्रद्धा, शील, त्याग, प्रज्ञा थीथी क्षेत्रय् समानता दयेका च्वनेमाः” धका जुल ।

गृहपति श्रद्धाधर्म बांलाम्ह जूथें गृहिणी नं शील परिशुद्धम्ह जुइमाः । छम्हं मेम्हसिया दान प्रदान याये मास्ति वल धाःसा बाधा बी मज्यु; “मय्जुं ब्युसा भाजु लय्ताः; भाजुं ब्युसा मय्जु लय्ताः” जुइका च्वनेमाः । ज्ञान बुद्धि विवेक व प्रज्ञाय् नं थी थी परस्परय् समानता दयेका च्वनेमाः धका मुख्यकथं उपदेश बियाबिज्याःगु जुयाच्वन । थुगु अभिप्राययात उद्देश्य तथा हे पञ्चावुध काब्य रचनाय्.....

मनुष्य भूमि ध्व भूमण्डलय्
निम्हतिपुसिनं उद्देश्य ज्वः लाका ।
काये सयेका वरदान उत्तें ग्यंक;
दान शील व श्रद्धा चूलाका ।
कीर्ति भाग्य दिनि दिनि भिंका
मेघदेव व रोहित अप्सरा
अजू चायेमायेक ह्वनाच्वने दुथें
संसार उखे तकं प्रेमपास मब्यंक
तःहाःगु जीवन स्वाके दयु ।” धया तल ।

थुगु कथावस्तुइ श्रोतापन्न जुइ धुंकूपिं निम्हतिपु परस्परय्
यःत्यः जुया हेमखेम दयेकाच्वंगु पहः न्हापालाक विचाः याये
ल्वःजू । उकथं पूपूर्वक यःत्यः जुया हेमखेम दयाच्वंगुलिं थःथःपिं
तोता मेपिंलिसे स्यनीगु बारय् मनय् तकं कल्पना मलू । उलि तक
मनोभावना विशुद्ध जुया च्वंगुलिं नं भं जक मानेयाना ल्वःवंका
संसार ज्वःछिं हे बायाच्वने मंमदयेक न्ह्याबलें न्ह्याबलें ध्वःदुइका
स्वयाच्वने मास्तिवःगु जुयाच्वन । थुकथं स्वयाच्वने मास्ति वःगुली
लोभ मूल जुयाच्वंगु छन्द हे लुया वयाच्वंगु जूसा नं इपिं
सत्पुरुषपिनिगु तृष्णाप्रेम लोभं इपिं, परस्परय् बाय् म्वायेक बन्धनं
चिना, याक्व याक्व कुशल पुचलं भिंगु क्षेत्रय् थ्यंकाबियाच्वनी हे
तिनि ।

सन्दर्भ ग्रन्थत

१. अभिधम्मत्थसंगहो (हिन्दी संस्करण)
२. विभावनी टीका (पालि)
३. व्यावहारिक अभिधर्म (बर्मी)
४. परमत्थदीपनी (पालि)
५. संग्रह भाषा टीका (बर्मी)

द्वेष

प्रचण्ड स्वभाव द्वेषया लक्षण खः । गथे हाकुम्ह कालसर्प ध्वयेवं धीवं थःगु प्रचण्ड स्वभाव वयनीगु खः, अथे हे गबले चित्त चैतसिक धर्मतय् छुं गुगुं अनिष्ट (मयइपुगु, लुइमखाःगु) आलम्बन लिसे चूलाइगु खः; अबले थुकिया प्रचण्ड स्वभाव सीदया वइगु खः । काय (नामरूपया पुचः) व चित्तयात गुकिं दूषित याइगु खः, अर्थात् विकृत याइगु खः वा नष्ट याइगु खः, व द्वेष खः; अथवा गुकिया पाखें काय व चित्त दूषित जुइगु खः, व द्वेष खः; अथवा दूषित जुइगु मात्र द्वेष खः ।

थःगु निश्रय वा आश्रय जुयाच्चंगु काय व चित्तयात दाह यायेगु थुकिया कृत्य वा ज्या खः । गथे मिं थःगु आश्रययात छ्वयेकीगु खः; अथे हे गबले द्वेष लुयावइगु खः, अबले सम्प्रयुक्त धर्मत छ्वये लगे जुइगु खः । सम्प्रयुक्त धर्मत छ्वयेवं उगु उगु सम्प्रयुक्त धर्मतय्पाखें लुयावइगु चित्तज (चित्तं याना दयावइगु) रूपत नं थुगु हे द्वेषया कारणं दाहजुया वनीगु खः । तथा उगु दहन धातु संक्रमण जुइवं उगु उगु चित्तज रूपतय् लिक्क लिक्क दयाच्चनीगु कर्मज, ऋतुज एवं आहारज रूपत नं दहन जुया छ्वये लगे जुइगु खः; अले थुकथं दक्कदक्कं काय छ्वये लगे जुइगु खः । उकिं द्वेष लुयावइगु इलय् म्ह छम्हं ह्याउँसे चवनावया खाये लगेजुइगु खः । यदि द्वेषया वेग क्वात्तुसे चवन धाःसा मनः प्रदोषं याना मनःप्रदोषक देवतापिंथें जीवन सन्तति तकं त्वाः हे दलावनीगु जुयाच्चन । अथवा-विष चढे जुइथें फिजे जुयावनीगु ज्या दुगु थ्व धर्म खः ।

अवसर चू लाःम्ह वैरीथें ध्व काय व चित्तयात नष्ट याइगु धर्म खः । थये धका योगीया ज्ञानय् अवभासित जुइगु खः । आघातवस्तु (द्वेष वस्तु) थुकियागु सत्तिगु उत्पत्ति कारण खः ।

आघातवस्तु भिगू दु-जित अनर्थ व अहित यात, जित अनर्थ व अहित यानाच्वन, जित अनर्थ व अहित याइतिनि; जिमि आत्मीय प्रियजनपिन्त अनर्थ व अहित यात, यानाच्वन, याइतिनि; अले हानं जिमि मयःपिं, अप्रिय अनिष्ट जन (शत्रुतय्त) पिन्त अर्थ व हित यात, यानाच्वन, याइतिनि, थुकथं आघातवस्तु गुंगू दु; अले छ्रगू अस्थानकोप थुपिं भिगू आघातवस्तुत खः । अस्थानकोप- अकारण कोपयात धाइगु खः । ध्व तःसकं वा वः मवः, तःसकं फय् वइगु मवइगु, निभाः तःसकं थीगु मथीगु आदिद्वारा लुयावइगु कोप वा तँ खः । थुकथं थुपिं भिगू आघातवस्तु थुकियाःगु उत्पत्तिया सत्तिगु, लिक्कलाःगु कारण खः ।

थुगु द्वेषयात विष ल्वाकज्याःगु ध्वरिगगु पिसाबथें धका भाःपिमाः ।

द्वेषं थः उत्पन्न जुइम्ह व्यक्तियात व मेपिन्त विनाश याये सः । ल्हातिं मलमूत्र कया मेपिन्त कयेकेगु अवस्थाय् उगु मलमूत्र मेपिन्त कये नं फु मकये नं फु तर थःगु ल्हातय् ला अवश्यं हे कीगु जुइथें तुं यद्यपि द्वेषं मेपिन्त नं विनाश याये फु धाःसा नं मेपिं विनाश जुइ नं फु मजुइ नं फु तर थः उत्पन्न जुयाम्ह व्यक्तियात ला विनाश मयासें च्वनीमखु । कमसेकम रूप बांमलाना वनीगु, स्यनीगु, हिला पाना वनीगुकथं विनाश याइगु हे जुयाच्वन । किं द्वेष मलमूत्रथें खः । ग्वानाच्वंगु ह्येगवाःमि पूगु खरानीथें नं खः । उलि जक मखु, वन पर्वतयात छ्वयेकीगु वनदाहथें अले नैयात खतँ नयेकीगु नं-खिथें नं खः ।

चित्तयागु छाःगु, क्वाचुगु, कडागु, हारांगु प्रचण्ड स्वभाव द्वेष
 खः । छाः हारां, कडा धयागु भागरां भुगरं, दांगदांग दुडुडु फुई
 फुई-सुई सुई यायेकथं छथी जक मखु चित्त बुलुसे च्वंच्वन, नुगः
 वंचुसे च्वंच्वन धाःसा यचुगु चित्तथे छाइसे नाइसे मच्वं; चित्त प्रवृत्ति
 ग्वांध्याङ्ग गिंध्याङ्ग जुया क्वाच्चुसे किच्चुसेच्वना चित्त भुलुसुलु
 दनिगु, चित्त कमजोर व सिथिल जुइगु, ग्याइगु, त्राश चाइगु नं
 द्वेषयागु हे स्वभाव खः ।

सारांश कथं-मन दिक्क ताइगु, मन सुख मदइगु, ग्याइगु,
 घच्चाया पुइगु, मन स्यनीगु, मन व्यक्वइगु, तँ पिहाँ वइगु, दागा
 तयेगु, म्हुतु ल्हायेगु, व्वःबीगु, ख्याच्चः बीगु, हमला यायेगु, कतः
 स्यनीकथं सीकथं ग्वसाः ग्वयेगु दक्वं हे द्वेष मुक्कं खः । त्राश चायेगु,
 ग्यायेगु, हारां जुइगु निथिं हे द्वेष दुध्याना च्वनीगु जुया तँ मभिना
 नुगः छाःम्ह, प्रचण्डम्ह ब्यक्ति ग्याये मालीबलय् नं तःसकं ग्याये
 अःपु । उजापिं व्यक्तिपिन्त होश तथा तालबाल स्वये सयेकेमाः ।

च्वय्क्यना वयागु द्वेषतय्गु पूवकं धयाथे भोगेयाना वनेमाःम्ह
 मय्जु छम्हसिगु भारतय् जुयावंगु घटनायात द्वेष स्वभाव सीके दइगु
 जक मखुसे, नव यौवनात परस्परय् प्रेमयागु सन्तुलन मदयेक
 जवरजस्तिं विवाह यानाबीगु चलन दुपिं माँ-बौपिन्त सचेत जुइके
 बी मास्ति वयेकेथे नं जुया न्ह्यब्वये त्यना ।

थुगु कथावस्तुइ दुध्याःपिं निम्ह नवयौवनातय्सं छम्हसिनं
 मेम्हसिगु स्वभाव मस्यु । सीकेगु कुतः नं जू ख्वाःमवः । विशेषतः
 भाजु पक्षं । निखलः माँ-बौपिनिगु सहलहकथं विवाह जुइ धुंकूपिं
 जुयाच्च्वन । भौमचा मय्जुं कुलायनी भलादमी म्हाय्मचा जुया
 च्वंकथं स्थिर व प्रसन्न जुया थःगु कर्तव्य पूवकं सेवायाना च्वंगु

खः । तर भाजु युवकं न्ह्याकथं याःसां भिंकथं भाःमप्यु । माया ममता मदु ।

थःमं सेवा याना नं भातं थःत च्यूता मका वास्ता मतःगुलिं भमचा मयजुया बुलुहुँ बुलुहुँ मन स्यनेलगे जुल । दिक्दार जुयावल । मनय् शान्ति मन्त । बार बार भुगलुं भुगलुं च्वंच्वनीगु जुल । न्हापा हे सन्तोष मजूम्ह भातःम्हं उकथं मयइपुसे च्वंच्वंगु पहः खनीबले भं दकले कुचायेका घःचायेका गबलें गबलें छाक्क नं व्यवहार यानाहल । मयजुया भंभं चित्त दुःखेजुल । भातं याःगु व्यवहार प्रति सह याये मजिल । अथे नं छुं याये मफूगुलिं थःगु कर्तव्य पूवंक छु यायेमाःगु खः, याना हे यंका च्वंच्वन ।

तर चाः ल्वहँथें मखुसे चित्तविज्ञान सहितगु स्कन्ध शरीर जुयाच्वंगुलिं बरोबर थःगु जीवनलीला अन्तयाना छ्वयेगु ग्वसाग्वल । थुकथं तं पिहाँ वइगु दिक्दार जुइगु, मानसिक कष्ट जुइगु, द्वेषयुक्त घृणात लिसे स्वापुतया सांसारिक नर्कभोग यायां मचात निम्ह दतले तक वाक्कुछिना सहयाना च्वना नं अन्तिमय् सहन व संयम यायेगु सामर्थ्य मदया वःसँलि ज्या छगू दया मेगु शहरय् वनाच्वंम्ह भातयाथाय् पौ छपौ ध्यंक वःगु क्वय्थें जुयाच्वन ।

“स्वामि, माँ-औपिसं विवाह याना ब्यूम्ह भात हे जूसा नं छित धात्थें ययेका छिगु प्रेम नं दयेका काये निंतिं धात्थें धात्थें कुतःयाना वयागु खः । तर जिगु प्रयासत निष्फल जूगु जक मखुसे” नकचरी, पहःगुलु धका तकं भाःपिका च्वनेमायेका तःसकं चित्तदुःखे जूगुलिं जीवन लीला अन्त यायेत बारबार विचाः याना नं मस्तय्गु ख्वाःपालं याना सिद्धजुइ मफुत । आः ला स्वाकं जीवन हनावंसा नं दिक्दार जक

जुइकाच्चने मालिगु जूगुलिं थुगु पौ च्वये धुंका मस्तयंसं नइगु मरीचरी विषतया जिगु जीवन अन्तयाना छ्वयेधुंगु जुल ।”

च्वय् व्यक्त यानाकथंयागु पौ ल्हाती लाये धुंका लिपा भात जूम्ह मिजनं नं थः कलाःयागु भिंपहःत दक्कदिक्कं नुगलय् खनेदयेक वःसेंलि काचाकाचां लिहाँ वंबले छैं तलय् तयार याना तःगु स्वम्ह परिवारपिनिगु लाश जक सामना याये माःगुलिं न्ह्योनेसं तयार दुगु तुपतं थःगु जीवनलीला समेतं अन्त जुइका छ्वःगु जुल ।

वस्तुतः थुगु घटनायात बःकया कारणवश ध्वःदुया मिलन जुयाच्चने मालीगु अवस्थाय् नुगः तःफाः याना मन तब्ब्याः याना समस्या मवयेक कथंहनीकथं प्रयास यायेगु याना यंकेमाः । द्वेष दुष्परिणाम बांलाक थुइके माल । बुद्ध-वचन लुमंके माल ।

मदयेकी क्रोध, अभिमान मदयेकी,
पार जुया हुँ दक्क फुकक बन्धनं ।
जुइ मत्य आसक्त नामरूपय्,
विरागी व्यक्तैत जुइ मखु दुःख ॥

गुम्हसिनं याइ रोके क्रोध-भ्रान्त रथैतथें थन ।
वैत हे तिनि धाये सारथि, मेपिं ला खालि ज्वनीपिं खिपः ॥

अक्रोधं त्याकेमाः क्रोध, मभिं त्याकेमाः भिं याना ।
नुगः स्याः, त्याकेमाः दानं, सत्यं भूठैत नं अथे ॥

ल्हा खँ सत्य तँ म्वये मत्य;
भतिचा सां ब्यु फ्वनीबले ।
ज्याः खँ याःपिं थुपिं स्वंगू,
देवपिं लिक्क थ्यनी जुल ॥

अहिंसकपिं मुनिपिं; नित्य कायं नं संयमी ।
क्वब्बाये म्वाःथाय् ध्यानी इपिं; गन थ्यंका शोक जुइ मखु ॥

कायप्रकोप रक्षा या; काय संयमी नं जुया ।
कायदुश्चरित्र तोता; काय सुचरित्र नं याना ॥

वची प्रकोप रक्षा या; वाक संयमी नं जुया ।
वाक् दुश्चरित्र तोता; वाक सुचरित्र नं जुया ॥

मनःप्रकोप रक्षा या; मन संयमी नं जुया ।
मनो दुश्चरित्र तोता; मन सुचरित्र नं याना ॥

काय संयमीम्ह धीर; अले वचन संयमी ।
मनं संयमीम्ह धीर; पुपिं धात्थें सुसंयमी ॥

सन्दर्भ ग्रन्थतः

च्वय् च्वंगु “लोभ” शीर्षकय् उल्लिखित ग्रन्थत हे खः ।

Dhamma Digital

“दोष”

“दोष” शब्द द्विविधं भूलचुक गल्ती अर्थय् प्रयोग जुइगु नं दु । अथे हे स्यंकीगु दुषित याइगु प्रचण्ड स्वभाव धयागु ब्यापाद, कोप, क्रोध, रिस, आघात तँ धयागु अर्थय् प्रयोग जुइगु नं दु । थुगु लिपायागु अर्थकथं “दोष” यात कायेगु जुल धाःसा थ्व छगू मभिंगु मानसिक अकुशल स्वभाव खः । मभिं ज्याया मूहाः स्वंगू दुगुली छगू मूहाः थ्व नं खः । शरीर, वचन व मनयागु प्रचण्ड स्वभाव उत्पत्ति कारण खः थ्व । गौमन सर्पयात कथिं घ्वायेबले सुइँ सुइँ फुइँ फुइँ याना दना हयेका वइगुथें मयइपुसेच्वंगु अनिष्ट आलम्बन अथवा विषयवस्तु चूलावल कि सुइँ सुइँ फुइँ फुइँ याना शरीर, वचन व मनं नं छानावया क्रोध जागेजुयावइगु थ्वया लक्षण खः । थुकिं याना शरीर व मन नितानायात नष्ट भ्रष्ट यानाबीगु थुकिया ज्या जुयाच्वन ।

दोष लुया वइबले मिखां छुं हे खनि मखु । अर्थ अनर्थया वास्ता हे दइमखु । धर्म अधर्मया नं ख्याल दइमखु । कांम्हथें हे जुइगु जुयाच्वन । करपिन्त भ्यातनालं कयेकेगु स्वइम्हसिनं अथवा मलमूत्रं इलेगु ताःतुनिम्हं करपिन्त भ्यातनालं लाके नं फु मलाके नं फु । मलमूत्रं इले नं फु मइले नं फु । तर दकसिवे न्हापां थःगु ल्हाती भ्यातना वा मलमूत्र कीके मालीगु ला प्रत्यक्ष हे जुल । उलितकं वयाके तमं याना ख्याल दइमखुगु जुयाच्वन । क्वाःगु पूगु खरानी ज्वं वनीम्ह मनू हे धायेमाल । थःत निं न्हापां च्वत्तुक पुकाच्वनीगु जुल ।

थःत थुकथं सास्ति यायेगु ध्वया स्वभाव खःथें थःलिसे सम्पर्क
दुपिन्त नं पुकेगु दाह जुइकेगु ध्वष्टयायेगु ज्या थ्वं याइगु जुयाच्वन ।
जंगल छ्वयेकीगु मिं थःगु आधार भरोसा जुयाच्वंगु जंगलयात नं
छ्वयेका बीथें हे । अले हानं नंखिं थःगु आधार भरोसा जुयाच्वंगु
नयात नं नया छ्वइथें । खतं नका बीथें ।

दूषित प्रदूषित यायेगु ध्वयागु प्रक्रिया हे जुल । मनोप्रदूषिक
देवतापिन्त इमिगु क्रोधं याना इमित तुं भष्म यानाछ्वइथें धायेमाल ।

गुलि गुलि दोषयागु प्रभाव तच्चः जुल उलि उलि हे उकिं थःत
नं थःगु आधारय् च्वनीपिन्त नं दुनेयात नं पिनेयात नं घाःपाः
लाकिगु जुयाच्वन । शारीरिक वाचसिक क्रियाकलापत सीदयेक हे
विपरीत जुयावनीगु जुयाच्वन । मिखा ह्याउँका ख्वाः च्यानावइगु ।
नये नयेथें याना स्वइगु । ल्हाः तुति म्ह समेतं थरथर खाना वइगु ।
म्हुतु ह्वारा ह्वारा छ्वारा छ्वारा च्वनावइगु । शस्त्र अस्त्रत माला
जुइगु । मुक्का मुक्की च्लेयाना हइगु । गुलिं नं दोषलिसे पासा याना
जुइपिनिगु स्वभावत खः खुं डाखुं, मुल्याहा बदमासतलिसे पासायाना
जुइपिथें हे दोषया बशेवना प्रचण्ड प्रचण्ड स्वभावत लुयावइगु ।

दोषं सम्पूर्ण शरीरय् हे अनावश्यक अनिष्ट रूपतय्त
उत्पत्तियाना हइगु । दोषया आश्रयय् च्वनाच्वंम्ह ब्यक्ति व वयागु
हृदयवस्तु हे पुकाबीगु भष्मयाइगु । दोष पिहाँवल कि मुटुइ च्वंगु हि
ग्वाराग्वारादाया भय्बियावइबले हाइप्रेसरत थहांवया नशातय्त हे
चफ्फुना बी फूगु । मनोप्रदूषक देवतापिं तं पिहाँवल कि सिनावनीगुथें
जीवन अन्तजुइगु । मनूत नं मुटु तज्याना सिनावनीगु जुयाच्वन ।

दोषं अभिभूत जुइका तइबले विचाःबाचाः दक्वं भूमिचां
यंकूथें यंकाबीगु जुया म्वाःम्वाः म्दुगु धाक्व यायेयः । जात्रा उत्सव

इत्यादिलय् ल्याय्महचा ल्याय्महचातय् दथुइ घोराघोर जुइका
चवनीगु थुकिया हे चिं खः । घटना प्रसंग छगू-

निम्ह तःकेहेपिं छथासं ज्या यानाचवंबले ततामंहं ज्यावागु ज्या
केहेमंहं तुरुन्त यानामब्यू । थ्व हे भौकं ततामंहं कयेका छवःगु कैचि
केहेमंहसिगु छाति लाना थहरी हे सिनावने माःगुथें जाःगु घटनात
थुकिया हे परिणामत जुल ।

दोषं मेपिन्त स्यंके नृत्यबः थःतनिं न्हापां स्यंकीगु खः । उगु
कथंया दोषयात ला छखे हे ति, कमजोरगु दोषं याना दिक्दार जुइगु,
मन क्वतुनिगु, ग्याइगु, शोक जुइगु, नुगः मछिनिगु, ख्वये मालीगु,
विलाप जुइगु, मन स्यनीगु, तःतःसकं नुगःपुइगु डाह जुइगुलिं
गुलितक स्यंके यः दृष्टान्त घटनात खः ।

दिक्दारजुया मनस्यनाचवनीगु इलय् ख्वाःस्यनीगु, मिखास्यनीगु,
विपरीतजुइगु कमजोरीगु दोषया कारणं अनिष्ट रूपत लुयावइगु
खः । भरखर भरखरया ल्यायेमंह ल्यासेसु वइगु उमेरय् सँ तुइगु,
मिखां मछुइगु, रूप लावण्यत जीर्ण शीर्ण खनेदइगु आदि दोषं
सतेयाना शरीर गलेजुया वनीगुया चिन्हत खः ।

दोष जंगलमिथें खः । जंगल-मिं थःगु आधार जंगलयात
छवयेका छवइगुथें दोषं नं थःगु आधार जुयाचवंह ब्यक्तियात
छवयेका छवइगु ।

दोषं थः कतः निखलसितं नाशयाये यःगुजुया छ्वालि प्वाचं
दरवार मि नइगु स्थिती मध्यनिकथं छ्वालि मिया अवस्थाय् हे
दोषयात स्याना छवयेमाः । दोषया प्रतिपक्षी अदोष (मैत्री) खः ।

दोषया पर्यायत आपालं दु :- आघात, प्रतिघात, विरोध, कोप,

क्रोध, व्यापाद, उपनाह, म्रक्ष, अनुशय, क्लेश, संयोजन, आदि । उकिं दोषयात होशतया मदयेके माल ।

द्वंबिद्वं भूलचूक गलती अपराध अर्थय् प्रयोग जुइगु दोष विशेषतः स्वथी कथं दु - शरीर पाखें जुइगु कायिकदोष, वचनं जुइगु वाचिकदोष अले मनं जुइगु मानसिकदोष । थुकियात हे कायद्वारं, वचीद्वारं व मनोद्वारं जुइगु अपराध धाइ । थुकियात क्षमापवना क्षमाबिया माफीबिया निराकरण याये ज्यू । गुलि गुलि विशुद्ध व पवित्र व्यक्तिप्रति दोष याये लाइगु खः, उलि उलि हे उकियागु दुष्परिणाम नं झ्यातुयावनीगु तच्चःया तच्चःयावनीगु खः ।

थुपिं नितानं प्रकारयागु दोषयात वसपोल तथागतं बोधिवृक्षमूलय् बोधिज्ञान प्राप्तयाना बिज्याये धुसेंनिसें हानं छको ल्यहेंदना वये मफइकथं समुच्छेदप्रहाण शक्तिद्वारा निर्मूल जुइक वासना समेतं ल्यंपुल्यं मदयेक अन्तयाना नाशयाना छ्वयाबिज्याये धुंकूगु जुल । उकिं वसपोलयात वीतदोषी धका प्रशंसा यानातःगु खः ।

दोष धात्थेंगु धू खः, पिनेयागु धू धात्थेंगु धू मखु । उकिं “धू” धयागु नां दोषयागु खः । थुगु धूयात प्रहाणयाना छ्वया धू मदुगु बुद्ध-शासनय् बुद्ध श्रावकपिं बासयाना चवनीगुजुल ।

जिनसासनं चिरं तिष्ठतु

छु, छं नं नुगः मुइ यः ला ?

डाह, जलन, सहयाये मफइगु, असहिष्णुता, नुगः मुइगु, अस्वीकार्य स्वभाव ईर्ष्या खः । थुकियात दकसिबे न्हापां ग्रन्थकार पिनिगु मिखां गुकथं खंका तल, वनिं न्हापां छको वालास्वये । पालि त्रिपिटकय् दुथ्याःगु अभिधर्म विभङ्ग पालिं न्ह्यसः व लिसःया रूपय् थये धयातःगु दु- “ईर्ष्या धयागु छु ? गुगु परलाभ-सत्कार गरुकार, मान वन्दना-पूजाय् ईर्ष्या, ईर्ष्या जुइगु, ईर्ष्या स्वभाव, सह मयायेगु, असह्य पहः असह्य स्वभाव दु, थुकियात ईर्ष्या धाई ।”

“धात्थें खः, उगु ईर्ष्या मेपिन्त स्वाभाविक रूपं लाभ जूगु सम्पत्ति खना वा न्यना सह याये मफु, वयागु सम्पत्तिया विपत्तियात इच्छा याइगु जुयाच्चन, आकांक्षा तइगु जुयाच्चन । “फलानाम्हेसितं थुजोगु लाभ जुयाच्चन” धका तायेका नं सह याये मफुः वयागु अलाभया इच्छा याइगु जुयाच्चन, आकांक्षा तइगु जुयाच्चन । उकिं “उगु ईर्ष्यायाके परसम्पत्ति प्रति सह याये मफुगु लक्षण दयाच्चन” धका धया तःगु खः । परमत्थदीपनी ।

“परसम्पत्यमर्षणमीर्ष्या”- मेपिनि सम्पत्ति डाह जुइकेगु नुगःपुका चवनेगु ईर्ष्या खः । - वि.प्र.वृ.पृ. ३०९”

ईर्ष्या पर सम्पत्तौ चेतसो व्यारोषो लाभसत्काराध्यवसितस्य लाभ सत्कार कुलशील- श्रुतादीन् गुणविशेषान् परस्योपलभ्य द्वेषांशिको मर्षकृतश्चेतसो व्यारोष ईर्ष्या ।” त्रिंभा.पृ.३०”

“ईर्ष्या- धयागु मेपिनि सम्पत्ति प्रति चित्तया तच्चःगु रोष (तंम्बः पहः, मयः पहः) खः । मेपिन्त लाभ जुइगु लाभ सत्कार कुल शील श्रुत आदि गुण विशेषतायात खना द्वेषया अंश जुयाच्चंगु डाह जुइगु जलन जुइगु नुगः मुइगु चित्तय् उत्पन्न जुइगु तच्चःगु तँयात धाइ ।” असहिष्णुता वा असह्य स्वभावयात ईर्ष्या धाइगु खँ उगु उगु ग्रन्थोक्तिद्वारा स्पष्ट जुयाच्चंगु दु ।

थनं ल्यू लक्षणादिद्वारा नं ईर्ष्या स्वभावयात सीका यंकेगु वेश जू । थौयागु युग ईर्ष्या डाह व जलनं युक्त जुयाच्चंगु दु । थुकियागु वास्तविकतायात थुइके मफया हे थौयागु संसार पलाः चा पतिकं छ्वयाच्चंगु दु । निम्ह त्यपुया दथुई नं थ्व मि च्यानाच्चंगु दु, ग्वानाच्चंगु दु । थ्व मि इमित छ्वयेकाच्चंगु दु । दाजु-किजाया दथुइ, तता-क्येहेया दथुइ, पासा-भाइया दथुइ, नेता नेताया दथुइ, पण्डित-पण्डितया दथुइ, मूर्ख-मूर्खया दथुइ, धनी धनीया दथुइ, गरीब गरीबया दथुइ, त्वाः त्वाःया दथुइ, गां-गांया दथुइ, शहर-शहरया दथुइ, राष्ट्र राष्ट्रया दथुइ थ्व मि च्यानाच्चंगु दु, ग्वानाच्चंगु दु । थ्व मि सकसितं छ्वयेकाच्चंगु दु । प्रतिस्पर्धाया खापालं पुया थ्व मि न्ह्यग्वानाच्चंगु दु । थ्व मि छ्वल कि मिखां छुं खनी मखु । रोष व क्रोध जक बृद्धि जुयाच्चनी । कुँ खिनेगु बानि जक बसे जुयाच्चनी । कपाः कयेकुंका न्हातिका ख्युंसेच्चंका म्हुतुसि प्ययेखुला खाः फस्वयेका जुइगु स्वभाव भंभं उप्वः जुया वनाच्चनी । कत निन्दा व परउपहासय् थःच्वन्ह्याथें तायेका च्वनी । आलोचक समालोचक धायेकेगुली तःधं तायेकाच्चनी । बकं फुसुलु शब्द रचनाय् दंग जुयाच्चनी । थःगु खाःपालय् हाकलं इला मेपिन्त ह्यये स्यायेगुलि पल्के थुया च्वनी । उकिं थौयागु समयसापेक्षतायात ध्यानतया थ्व ईर्ष्या धाःगुया लक्षणादियात सीका तयेगु छु ल्वः मजू ला ? अथे जुया

ग्रन्थय् ईर्ष्याया लक्षणादियात थथे धका वर्णन याना तयातःगु
दयाच्वन -

“इस्सतीति इस्सा ।

अञ्जसम्पत्युस्सुयलक्खणा ।

तथा परसम्पत्तियानभिरति रसा ।

ततो विमुखपच्चुपट्टाना; परसम्पत्ति पदट्टाना ।

अर्थात्- “इस्सतीति इस्सा” धयागु वचनार्थं विग्रह कथं गुगु
स्वभाव धर्मया कारणं मेपिनि सुख ऐश्वर्य श्रीसम्पत्ति बृद्धि जूगुयात
स्वया डाह जुइगु, जलन जुइगु, पुइगु स्वःमफइगु, मयइपुसे च्वनीगु,
नुगः काताकातां मुइगु, न्हातिका कयेकुना, म्हुतुसी प्ययेखुला ख्वाः
फः फः स्वयेकीगु खः; उगु धर्म स्वभाव ईर्ष्या खः । मेपिनि श्री
सम्पत्ति वा उत्कर्ष खना स्वया न्यना तायेका असहिष्णु जुइगु-थुकिया
लक्षण खः । मेपिनि उत्कर्षय् न्ह्याइपु, यइपु व लय्ताये मफइगु
थुकिया कृत्य अथवा रस खः । कतः सम्पत्तिं विमुख जुइगु,
अन्यमनष्क जुइगु, विरोधय् वनेगु स्वभाव दुगु जुयाच्वन- थथे
योगीया ज्ञानय् अवभासित जुइगु खः । कतः सम्पत्ति हे थुकिया
उत्पत्ति जुइगु सःतिगु कारण जुयाच्वन ।”

मेपिं थःस्वया जिया भिंना वःगु, सुख जूगु, पूर्ण जूगु स्वये मफुः
मयः । धनसम्पत्तिपाखें थःजु, मित्र बन्धु पासा भाई परिवारपाखें थजु,
रूप लावण्य पाखें थजु, ज्ञानबुद्धिपाखें थजु, शिल्प विद्यापाखें थजु,
थःस्वया च्वन्त्या धयागु स्वये मफु, मयः । न्यने मफु । विशेषतः
थःलिसे जन्मगत समानता दुपिंः ज्याः खँ मिले जूपिं; गुणय् मिले जूपिं
जुल धाःसा वा थः मयःपिं नं जुल धाःसाः उजापिं ब्यक्तिपिं पूर्ण जूगु

बृद्धि जूगु, उन्नत जूगु विकाश जूगु प्रगति जूगु भं हे स्वये मफये यःगु जुयाच्चन । न्यने मफये यःगु जुयाच्चन । मचा मचा लिसे, ल्याय्म्ह ल्याय्म्ह लिसे, ल्यासि ल्यासि लिसे, मिजं मिजं लिसे, मिसा मिसा लिसे, बिद्यार्थी बिद्यार्थी लिसे, गुरू गुरू लिसे, नेता नेता लिसे, कर्मचारी कर्मचारी लिसे भिक्षु भिक्षु लिसे, भिक्षुणी भिक्षुणी लिसे थः स्वया च्वय् थहाँ वन धायेवं स्वमफये यःगु जुयाच्चन । ईर्ष्या जुइ यःगु जुयाच्चन ।

धन जन सम्पत्ति परिपूर्णपिनि प्रति धनजन सम्पत्ति मदुपिनि ईर्ष्या जुइयः । गामय्-थामय् ला थःपिनि बुँ बालि ज्या खँ कथंहनाच्चपिं खना कथंमहपिनि ईर्ष्या जुइ यः । मान पदवी थहाँ वनाच्चपिं खना थहाँ मवंपिनि ईर्ष्या जुइयः । भाग्यवान्पिनि प्रति भाग्य मदुपिनि ईर्ष्या जुइयः । खँ-खिँ कने सःम्ह खना खँ-खिँ कने मसःपिनि ईर्ष्या जुइयः । थुकथं स्वये मफये यःगु, नुगः मुइगु ईर्ष्या जुइ यःगु ला यक्व यक्व हे दु । धात्थें ला थ्व स्वभाव थह्यंपिनिगु, च्वन्त्यापिनिगु शिष्ट व सभ्यपिनिगु स्वभाव मखु; थ्व स्वभाव क्वह्यंपिनिगु क्वन्त्यापिनिगु अशिष्ट व असभ्यपिनिगु अकुशल, अधर्म युक्त पापी स्वभाव खः ।

बाँबाँलाकक निरीक्षण व परीक्षण याना बुद्धि व विवेक छ्यला क्वथीक क्वथीक दुवाला स्वल धाःसा कतःपिं खना ईर्ष्या जुइगु व ईर्ष्या यायेगु धयागु छुं छुं हे नये मदु, त्वने मदु, उपभोग याये मदयेक हे मुककं बेफ्वाँके अकुशल बृद्धि जुइका च्वनेगु खः । ईर्ष्या जुल धायेवं हे मनय् नं अथे याये थथे याये मदयेक सुख मदयेका नुगः पुका च्वनेमाः । म्वाःसां म्वाःसां तँ पिकया च्वनेमाः । तँ प्वः थःके धन प्वः मेपिंके जुइका च्वनेमाः । भ्याःभतिचा हे थःत लाभ जुइकीगु स्वभाव मदु । उकिं ईर्ष्यालु स्वभाव धयागु थःत थःमं दुःख कष्ट

जुइका सास्ति याका च्वनेगु खः । अले हानं “उगु नुगः मुइगु अकुशलकर्म याना अपाय दुर्गती नं कुतुं वनेयः । हानं मनू धायेक वःसा नं परिवार पासा भाई हीन जुइका हा ना मदयेका अनाथ जुइका च्वनेमालियः” धयागु खँ चूलकर्म विभंग सूत्रय् तथागतं आज्ञा दयेका तथा बिज्याःगु दु ।

उगु ईर्ष्या धयागु नुगः मुइगुया प्रतिपक्षी ला मैत्री, करुणा, मुदिता व उपेक्षा धयागु ब्रह्मविहार धर्म प्यंगुली दुध्याःगु “मुदिता” धयागु ब्रह्मविहार धर्म खः । मुदिता धयागु कतःपिं वृद्धि जूगु, उन्नति जूगु, विकास जूगु, प्रगति जूगु, सुख जूगु यः ताइगुः कतःपिन्त सुख सुविधा दूगु स्वये न्यने सीके दत धायेवं यथावत् आःथें हे वृद्धि जुया च्वनेमाः, सुख जुया च्वनेमाः, धका नुगलं चायेका लय्लय् ताइगु स्वभाव खः । मुदिता गुणं युक्तम्ह ब्यक्तिया नुगः कतःपिनिगु उत्कर्ष, गुण, भोगविलास, ऐश्वर्य व सुख सम्पत्ति-आदि खना व स्वया न्यना व तायेका सौमनस्य एवं प्रीतिं जाया च्वंच्वनी । उगु मुदिता ला धात्थें हे भिंगु कुशलधर्म खः । अथे जुया मुदिता उत्पन्न जुइका च्वनीम्ह ब्यक्तियात शरीर व मन नितां सुख जुयाच्वनी । अति हे यइपुसे सिच्चुसे च्वंगु धर्म खः । अले हानं “कतपिं सुख जूगु वृद्धि जूगुयात प्रसन्न व प्रफुल्लित तायेका च्वनीगु कुशलकर्म याना सुगति स्वर्गलोक्य नं जन्म काः वनेदइ । मनू जुया हानं जन्म कावल धाःसा नं परिवारपिं यक्व दया प्रभावशालीम्ह ब्यक्ति जुइ दइगु जुयाच्वन धयागु खँ चूलकर्म विभंग सूत्रय् हे तथागतं आज्ञा दयेकातया बिज्यात ।

उकिं “ईर्ष्या मदु परिवार, लयतां यशस्वी जुइ जुल” धयागु उक्तियात दुनुगलं निसें वा चायेका कतःपिं ईर्ष्यालु जुयाच्वनीगु थासय् जिपिं ला प्रसन्न प्रफुल्लित प्रमुदितपिं जुयाच्वने । क्लेशपाः

जुइकीगु आचरणयात आचरण याये । थुजागु चित्तयात उत्पन्न
जुइके । ईर्ष्यालु कुमार्ग- यात प्रसन्न प्रमुदित मुदिता सुमार्ग छले
याये । मुदिता सुमार्गद्वारा श्रेणी तहाँ वंके । ईर्ष्या क्लेश मियात मुदिता
शुद्ध लखं शमन याये” धका प्रण याना अशिष्ट व असभ्य स्वभावयात
शिष्ट व सभ्य स्वभावं जायेका जीवन हनावने दयेमाः फयेमाः धयागु
शुभ आशिष न्ह्यब्वया च्वना ।

Dhamma.Digital

मनूया धर्म ?

मनुष्य जीवन अतिकं मू वंगु जीवन । ध्व जीवन थौ भीत लाभ जुयाच्चंगु दु । बुद्धोत्पाद नवम-क्षणया अवस्था ध्व । थुजोगु अवस्था भीत तःधंगु शौभाग्यं जक प्राप्त जुइगु खः । महान कुशल पुण्यसंस्कारया प्रतिफलकथं जक । सितिबितिं दइगु ध्व अवसर मखु ।

थुजोगु पवित्र अमूल्य पावन अवसर भीत दयाचवन नं थुकीयात भीसं ग्यसुलाक्क छचलायंके मफुत धाःसा ध्व भीगु नितिं तःसकं तःसकं दुर्भाग्यपूर्ण जूवनी । उकिं भीसं ध्व थुगु अमूल्यगु जीवनयात छु गुकथं सारपूर्ण जुइके फइगु खः, उखे पाखे दुग्ययेक ध्यानछवये माःगु आवश्यक दु ।

उकिया नितिं बुद्धोपदेशयात गम्भीर रूपं दुचायेक चिन्तन मनन याना उकीयात व्यावहारिक जीवनय् छचला प्राप्त जीवनयात गुलि फत उलि भंभं च्वन्ह्याका च्वजायेकावं यंकेमाःगु अपरिहार्य जुयाच्चंगु दु ।

थौकन्हेयागु सर्वसाधारण जनजीवन अले बाह्य वातावरण व परिस्थितिपाखे ध्यानतया मिखाव्वया स्वयायंकल धाःसा ध्व थुगु अमूल्य मानव जीवन अस्तब्यस्त अवस्थाय् थ्यनाच्चंगु खने दु । एकपक्षीय भौतिकवादी सिद्धान्तं याना मानव चिन्तन व्यक्तिपरक जुयावं वनाच्चंगु दु, स्वार्थपरक जुयावं वनाच्चंगु दु । लोभ, द्वेष, रीस राग, ईर्ष्या, मात्सर्य, मोह, मान, मद आदि विकृतितय्गु जगजगी मचे जुयाच्चंगु दु । नैतिकता धयागु तनावं वनाच्चंगु दु । शील सदाचारिता

धयागु न्हनावं वनाच्चंगु दु । उच्छेदवादी सिद्धान्तयागु बाहुल्यतां याना सम्यक्संकल्प, सम्यक् धारणा, सम्यग्दृष्टि मानव मनमस्तिष्कं तापानावं वनाच्चंगु दु ।

उकिया पलेसा मिथ्यासंकल्प, मिथ्याधारणा व मिथ्यादृष्टिं थायूकाकां वनाच्चंगु दु । गुकिया फलस्वरूप असार तत्त्वयात सार व सारतत्त्वयात असार भाःपाः वास्तविक सारतत्त्वं भंभं हे विमुख जुजुं वनाच्चंगु दु । संकल्प मिथ्या जुइवं हे वयागु सोचाई वयागु धारणा सही जुइ फइमखुत । धारणा द्वने साथं पाये साथं दृष्टि नं पाना वनीगुली शंका कायेमाःगु हे मन्त । दृष्टि द्वन कि ला न्ह्यागुं उलटापुलटा जूवनीगु अःखः जूवनीगु स्वाभाविक हे जुल । गुकिंयाना स्यायेगु, खुइगु, काम मिथ्याचार, व्यभिचार, असत्य भाषण मादक पदार्थ सेवन थुपिं फुककं धर्मया हलज्वलं जूवनीगुली अजूचाये माःगु छुं कारण हे मन्त । अबले अधर्म धाक्व धर्म जूवना धर्म धाक्व अधर्म जूवनीगु विधि विधायक विधान हे जुइगु जुल ।

उकिया हे परिणामकथं थौकन्हे वस्पोल तथागत अर्हत् सम्यक्सम्बुद्धयागु सार्वदेशिक, सार्वभौमिक, सर्वकालिक, सार्वजनिक, लोककल्याणकारी मौलिक उपदेश सामुक्कसिक देशना आधुनिक धाःगु युगयात ल्वःगु मजूगु, युगयात पुला वने धुंकूगु, बाजु बराजुपिनि पालायागु पुलांगु सिद्धान्तथें जूवने धुंकल । Out of date धका भाःपी धुंकल । खाराखारा गंगु न्ह्यये थाकूगु लस्सा मदुगु छुचुं मरीथें तायेके धुंकल । उकियात न्हूगुढंगं न्हूधाःयाना न्हूगु परिस्थिति अनुकूल जुइकेगु, आधुनिकतायात ल्वयेकेगु धका न्हू जमानाया पण्डित विद्वान धाःपिसं रमभमया माध्यम, मदमस्तिया साधन याना रसरंगया न्ह्याइपु ख्वापलं पुइका

लस्सा दयेक स्निग्ध जुइक न्हून्हूगु कथंयागु पद्धतितं थःथःपिनिगु हे तालं सृजनायाना हयाच्चवने धुंकल । पंचमकार युक्तगु सिद्धान्त तिति युग सुहाउँदो जुइ धुंकल । सामाजिक प्रतिष्ठा वृद्धि कारण हे मत्स्य, मांस, मद्य, मैथुन आदि इत्यादि जुइ धुंकल ।

अले धात्थेंगु सुख हे नसा, त्वंसा, पुंसा, च्वंसा, स्वास्थ्य व दंसा जुइ धुंकल । साक्क भिंक नयेगु त्वनेगु, तःजिक पुनेगु, मौसमयात ल्वयेक साधन सुविधा जोरे याना याउँक च्वनेगु, फुइँ फुइँ सुइँ सुइँ च्वंक चनेगु, फयांफक्व शरीरयात धिसिमिसि धायेक बल्लाका तयेगु, यौन सम्पर्कं तृप्ति दयेका च्वनेगु; थुलि जुयाच्चन धायेवं सर्गतय् थ्यना च्वथें भाःपीगु जुल । वयां अप्वः छु मानी । मोजमज्जा हे याये मखंगु जीवन छु जीवन ? थुलि दयेवं इमिगु निंतिं सकतां सकतां पूवं तायेकीगु जुल । मानो इपिं निर्वाणय् हे थ्यंगु तुल्य जुल । लोकनिर्वाण इमित लाभ जुल । छु ध्व हे धात्थें मानव जीवन लाभया लक्ष्य जुल ला ? यदि थथे खःसा मनू व प्यपां चूपिनि दथुइ छु हे पाःगु दत ? थुपिं ज्या खँत ला पशु धाःपिं प्राणीपिसं नं थःनाला कयाच्चंगु हे दत; यानाच्चंगु हे दत ।

धात्थें ला मानव जीवनयागु विशेषता हे ज्ञान बुद्धि विवेक, शिक्षा, विद्या व प्रज्ञा हे खः । थुगु विशेषतां जाःपिं मनूतय्सं थुगु जीवनयात छगः मिखां जक स्वइ मखु; निगलं मिखा दयेका स्वयेगु याइ । अथे धयागु थुगु वर्तमान जीवनयागु उपादेयता छु खः, अले भविष्य जीवन गुकथं जुइमाली ! दूरदर्शी दृष्टि दयेका स्वयेगु याइ । थथे स्वइबले इमिसं न्याता कामवासनायागु तृप्तिया साधन बाह्य धन जन सम्पत्ति वैभवत धयागु ला लः, मि, खुँ-डाखुँ, अन्यायी अत्याचारी भ्रष्ट शासकपिं अले थःगु हे कुलयात मि तइपिं हाशनाश

याइपिं कपुत कुल-अंगार सन्तानपिं, थुपिं न्याता प्रकारया शत्रुतलिसे स्वापु दया इपिंलिसे सम्बन्धितगु जूया नितिं दान हे निःसारगु धनया सार खः धका थुइका त्यागमय जीवन हना उदार चित्त दयेका थः कतः निखलःसितं उपकार जुइगु ज्याय् थःगु सम्पत्ति उपयोग याना सार पिकया च्वनी ।

अथे हे थ्व जीवन धयागु नं आपालं आपालं ल्वय्तयगु छेंथें जुयाच्चंगु जुया छुं ईया लागी स्वस्थथें च्वनाच्चंसा नं छसिकथं चा व न्हि दिं व ला दिपा मदयेक हिला पाना वनाच्चनीथें हिला पाना वना छन्हु थी थी ल्वचं कयेका ल्वगी जुया सने स्वये मफयेका च्वनेमालीतिनिगु वाचायेका लिपा पशता चाये म्वायेक धका थःके मानवीय मूल्य व मान्यता मान सन्मान गौरव प्रतिष्ठा कायम जुया च्वनीकथं इलं लाःअले हे थःगु सद्गुण, सच्चरित्रता सद्ब्यवहार सदाचारितायात सुरक्षित याना नैतिकगुणं पूवका भिंमह मनू, शीलवान् सदाचारी साधु सन्त सत्पुरुष धायेका वनेगु कुतलय् थःगु जीवन छचला वनाच्चनी ।

उलि जक नं मखुसे, मानव जीवनयागु महत्ता थुलिं जक नं मयाः, थ्व सिबे नं च्वन्त्याइगु गुण दयेका थःगु अस्तित्व थःल्ट्वना वनेमाः धका नं वाचायेका सचेत जुया गुलि फत उलि उद्योगी, परिश्रमी व क्रियाशील जुया थःगु मनस्थितियात समेतं परिष्कृत याना तये फयेकेया नितिं थःत थःमं न्यागू इन्द्रिययात संयमयाना बशेतया स्थिरचित्त शान्तचित्त संयमितचित्त दुम्ह जुयावं वनाच्चवेया नितिं तःआयु दुम्हजुया म्वानाच्चनाथें समाधि भावनाय् लगेजुया थुगु शरीर यात बांलाक छचला मानसिक सन्तुलन वृद्धियायां सार पिकयावं वनाच्चनी ।

अले हानं छसिकथं जीवनयागु यथार्थता थुइकेकथं प्रज्ञाभावना
 अथवा विपश्यना-भावनाय् मनछ्वया अभ्यासयाना गुकथं थ्व जीवन
 धयागु न्यागू उपादानस्कन्ध पुचःयागु क्षण क्षण पतिकं लुया बिना
 लुया बिना वनाच्चनीगु स्वभावयात समेतं क्वाक्वातुक वाचायेका
 स्मृति सम्प्रजन्यं युक्तजुया अनित्य दुःख व अनात्म स्वभाव धयागु थये
 खनि का धका थःगु प्रत्यक्ष अनुभवज्ञानं थुइका शोक सन्ताप आलाप
 प्रलाप विलाप डाह जलनत तकं चीका धात्थेंगु सुख, आनन्द व
 शान्तिया अनुभवयाना जीवनया वास्तविक सारयात लुइका थःत
 थःभ्रं धन्य तायेका वनाच्चनी ।

थुकथं थ्व मू वंगु जीवनयात भ्रं मूवनीगु कथं जीवन हनावने
 फत धाःसा तिनि थ्व थुगु मनुष्य जीवन धारण यानाच्चनागु सार
 युक्तगु, दुदंगु ग्यसुलाःगु महत्तां जाःगु अस्तित्वपूर्णगु जूवनी । थये थ्व
 जीवनयात सदुपयोग यानावनेगु सारपूर्ण जुइकेगु शिक्षा वस्पोल
 तथागत अर्हत् सम्यक्सम्बुद्धं बियाथका बिज्याःगु जुल । थुकियात थः
 नाला कःघाना वनेगु मानव मात्रया कर्तव्य खत, धर्म जुल । थ्व हे
 धर्म तिनि मानवयात कल्याण जुइ, भिं जुइ । सुख दइ; शान्ति दइ,
 आनन्द जुइ ।

थुगु खँय्, नमूना कायेत प्रमाण न्ह्यव्वयेत मौलिक आधार हे
 बुद्धवचन खः । वस्पोलं गुकथं थःगु सन्देश थ्व मानव जगतयात
 बिया बिज्याना तल; उकी छको क्वथीक दुग्ययेक दुचायेक मिखा
 व्वया स्वयेनु-

बुद्धवचन थुकथं खः- “गुम्ह व्यक्ति दुःशील असमाहित
 चित्तम्ह, दुष्प्रज्ञम्ह, अलसी हीनवीर्यम्ह, लुया बिना वनाच्चंगु संसार
 यागु यथार्थतायात खंके मसःम्ह, अमृतपद (निर्वाण) यात स्वये

मसःम्ह उत्तमगु (मांग, फल, निर्वाण) धर्मयात मिखा ब्वये मसःम्ह जुया यद्यपि सच्चिदं तक हे सासः लहाना म्वानाच्चंगु छाया थःमजुइव्यु; तर वयागु व म्वानाच्चंगु छुं हे ग्यसुमलाः; दुमदं; ख्यले मद्दु, श्रेयष्कर मजू ।”

“अथे मखुसे यदि सुं गुम्ह व्यक्ति सुशील, सुसमाहित चित्तम्ह, प्रज्ञावान्, श्रद्धावान्, आरब्ध वीर्यवान्, लुया बिना वनाच्चंगु संसार यागु यथार्थतायात खंके सःम्ह, खंम्ह; अमृतपदयात स्वये सःम्ह, खंम्ह; उत्तमगु धर्मयात मिखाब्वया स्वये सःम्ह, खंम्ह, जुल धाःसा यद्यपि व छन्हु जक म्वाये दुम्ह छाया थःमजुइव्यु; वयागु व म्वायेगु ग्यसुलाः; अतिकं ग्यसुलाः; तच्चतं दुदं; तःसकं ख्यले दु, मू वं; च्वन्ट्या; श्रेयष्कर जू ।”

वस्तुतः सही दृष्टि दयेका, सम्यक्संकल्पयात गौचर याना, शारीरिक वाचसिक शुद्धता लिसें सही जीवन निर्वाह पद्धति कःघाना मानसिक कल्मषत, विकारत, दुरावस्थात, क्लेशतयूत हटे याना चीकाछ्वयेगु निंतिं व उकिया थासय् भिंगु, शुद्धगु, स्वच्छ पवित्रगु मानसिक अवस्थाया वृद्धि अभिवृद्धिया निंतिं निरन्तर उद्यमी, परिश्रमी, पराक्रमी जुया सतत सतर्क, सचेत, जागरुक स्मृतिमान् धायेका शान्त, शमित, स्थिर, संयमित, दृढ मनस्थिति ब्वलंका यंकाच्चनेगु हे धात्थें धायेमाल धाःसा मानव कल्याणकारी धर्म धायेमाल ।

सकासियां धर्ममिखा चक्कना वयेमाः !

अभिधर्म-म्हसीका

भगवान् गौतम बुद्धं प्यंगू असंख्य व छगूलाख कल्प तक दानादि ३०-गू पारमिता पूर्ण याना बिज्यात बोधिसत्त्वया रूप्य च्वना । २६२५-दँ न्हयवः सिद्धार्थ गौतम धायेका स्वाँया पुन्हीया पवित्र दिंखुनु नेपालया पश्चिमी क्षेत्र लुम्बिनी शालोदधानय् जन्म जुयाबिज्यात । वस्पोलं २९-दँ तक भौतिक सुखशयलय् दुबिना संसार यागु भयावह स्थितियात वाचायेका उकिं मुक्तिया लागी राजपाट वैभव सुखशयलत दक्वं हाकुतिना गृहत्यागयासे किंकुशलगवेषी जुया खुदँ तकया समय प्रचलित धर्मधाःगुया परीक्षणय् दुब्बाना म्वाइ हे मखुत धायेक असह्य कष्ट सहयाना दुष्करचर्याय् तल्लीन जुयाबिज्यात । स्वानुभूतिं हे दुष्करचर्यायागु निस्सारता व निरर्थकतायात क्वक्वजीक प्रत्यक्षीकरण यायेधुंका उकीयात तिलाञ्जलीबिया मध्यम-मार्ग धयागु शील, समाधि व प्रज्ञाया लँपु ज्वना ३५-दँया उमेरय् अविदद्यायात छयाना विदद्या उत्पादनयासे अरहत्तमार्गज्ञानं मभिमज्यू धाक्वयात पाचुसेच्वंका निर्मूलरूपं उच्छेदनयाना सर्वज्ञताज्ञान सहित सम्यक्सम्बुद्धत्व प्राप्तयाना कयाबिज्यात । थःत प्राप्तजूगु, थःमं हे आविष्कारयाना लुइका बिज्याःगु विमुक्ति-सुखयात अनुभवयासे पुनरावृत्तिकथं थतुं क्वतुं निरीक्षण, परीक्षण, विश्लेषण, विभाजन, परिचालन, परिशीलन व परिमार्जनयाना बिज्याःसे बोधिवृक्षनिसै कया बोधिवृक्षया जःखः न्हेगू थासय् छगू छगू सप्ताह च्वनाबिज्याना विमुक्ति-सुखया अनुभवयाना बिज्यात । धर्म गम्भीरताया मर्म थुइका बिज्यात ।

ध्व हे इवल्य् प्यंगूगु सप्ताह रत्नाघर चैत्य्य् बितेयाना बिज्यात । ध्व हे उगु थाय् धाई, गुगु थासय्चवना वस्पोलं गम्भीर तिगम्भीर जुयाच्वंगु अभिधर्म सम्बन्धी परमार्थ दर्शनया चिन्तन मननयाना बिज्यात । ध्व हे अवस्थाय् तिनि वस्पोलया शरीरं नील, पीत, लोहित, अवदात्, मञ्जिट्ट, पभस्सर ६-गू रश्मि प्रज्वलित जुल । थबलेनिसें हे अभिधर्म प्रत्यक्षीकरण तथागतया मानसय् जुद्धुंक्गुजुल । गुकीयात मानसिकदेशना धका धाइ । लिपा न्हेगूगु वर्षावासया इलय् श्रावस्ती कण्डम्ब वृक्षमूलय् तीर्थकर दमनार्थ यमकप्रातिहार्य प्रदर्शनं लिपा त्रयस्त्रिंशत् देवलोकय् बिज्याना मातृदेवपुत्र सन्तुस्सित प्रमुख दशसहस्र चक्रवालय्च्वंपिं सम्पूर्ण देवलोकया देवब्रह्मापिन्त वर्षावास स्वलायंकं अट्टरूपं निरन्तर ताब्युसे अभिधर्मया देशाना याना बिज्यात धयागु खँ पिटक-ग्रन्थय् उल्लिखित जुयाच्वंगु दु ।

मानव शरीरयात ब्वलंकेया लागी निर्मित बुद्धयात देशनाक्रम न्ह्याकातयेया नितिं प्रबन्ध याना वस्पोल तथागत मनुष्यलोकय् बिज्याना भिक्षाटनादि दैनिक-चर्या पूर्वका बिज्याये धुंका थःमं देवलोकय् देशनायाना बिज्यायेधुंगु उपदेशया सारांश थःमह जपल्हाः शिष्य आयुष्मान सारिपुत्र स्थविरयात न्यंका बिज्याइगु जुल । वस्पोलं हानं थः शिष्यपिं न्यासःमह भिक्षुपिन्त देशनायाना उगु अभिधर्म देशना मनुष्यलोकय् नं नाति विस्तृत नाति संक्षिप्त रूपं प्रतिष्ठापितयाना बिज्यात । थुगु रूपं अभिधर्म देशनां लिपावया अभिधर्म-पिटकया रूप कावंगु जुल ।

धर्मस्कन्ध हिसाबं विनय व सूत्रपिटक याना ४२-द्वः धर्मस्कन्ध दुसा अभिधर्म पिटक छगुली हे ल्यंगु ४२-द्वः धर्मस्कन्ध समाहित

जुयाच्चंगु जुल । यदि अभिधर्मं पिटकयात छुखे चीकल धा:सा ८४-द्वः
धर्मस्कन्ध गुगुंकथं नं दःवये फइमखुगु जुल । स्वंगुलिं पिटक विनय, सूत्र
व अभिधर्मं जोडेजुया तिनि धर्मस्कन्ध ८४-द्वः दयाच्चंगु जुल ।

उकिं अभिधर्मया निदानय् कौशल्य अथवा दक्षता दयेकेया
निंतिं थुपिं क्वय्यागु न्ह्यसः व लिसःया प्रति ध्यानाकर्षित जुइमाःगु
जुल ।

न्ह्यस : थुगु अभिधर्म धयागु छुकिं प्रभावित जुयाच्चंगु दु ?

लिस : बोधिप्रार्थना श्रद्धां प्रभावित जुयाच्चंगु दु ।

न्ह्यस : गन परिपक्व जूगु लय् ?

लिस : ५५०- पु जातकय् परिपक्व जुयाच्चंगु दु ।

न्ह्यस : गन अधिगम जूगु लय् ?

लिस : बोधिवृक्ष मूलय् अधिगम जूगु खः ।

न्ह्यस : गबले अधिगम जूगु लय् ?

लिस : बैशाख पुन्हीया दिं खुनु ।

न्ह्यस : सुनां अधिगम याःगु लय् ?

लिस : सर्वज्ञ बुद्धं ।

न्ह्यस : गन निरीक्षण जूगु लय् ?

लिस : बोधिमण्डपय् ।

न्ह्यस : गबले निरीक्षण जूगु लय् ?

लिस : रत्नाघर सप्ताहय् ।

न्ह्यस : सुनां निरीक्षण याःगु लय् ?

लिस : सर्वज्ञ बुद्धं ।

- न्ह्यस : गन देशनायाना बिज्या:गु लय् ?
 लिस : त्रयस्त्रिंशत् देवलोक्य ।
 न्ह्यस : सुया नितिं देशनायाना बिज्या:गु लय् ?
 लिस : देवतापिनि नितिं ।
 न्ह्यस : छाया् देशनायाना बिज्या:गु लय् ?
 लिस : प्यंगू ओघं (बाढी) तरे जुइका बीया नितिं ।
 न्ह्यस : सुनां सुनां ग्रहण यानाका:गु लय् ?
 लिस : देवतापिसं ।
 न्ह्यस : सुनां सुनां स्यना सयेकाकाइगु लय् ?
 लिस : शैक्षपिं न पृथग्जनपिसं ।
 न्ह्यस : सु सु शिक्षित शिक्षादुपिं ख: लय् ?
 लिस : अरहन्त क्षीणाश्रवपिं ।
 न्ह्यस : सुनां सुनां धारणा यानाकाइगु ख: लय् ?
 लिस : गुपिन्त आवश्यक जू, इमिसं धारणा यानाकाइगु ख: ।
 न्ह्यस : सुयागु बचन ख: लय् ?
 लिस : भगवान् अरहन्त सम्यक्सम्बुद्धयागु ।
 न्ह्यस : सुनां न्ह्याका ह:गु ख: लय् ?
 लिस : आचार्य परम्परां न्ह्याका ह:गु जुल ।

ध्व थुगु अभिधर्म ग्रन्थया ल्याखँ -

- (१) धम्मसङ्गणी (२) विभङ्ग (३) धातुकथा (४) पुग्गलपञ्चत्ति
 (५) कथावत्थु (६) यमक (७) पट्टान धका न्हेगू ग्रन्थ दु ।

उकी मध्यय् (५)-गू कथावत्थु सम्यक्सम्बुद्ध तथागत परिनिर्वाणं २१८-दं लिपा मोगगलिपुत्तत्तस्स स्थविरया पाखें स्थापितजूगु ग्रन्थ जुल । व नं शास्तां बियाबिज्याःगु मातिका नययात बःकया देशनायाःगु जूयानिंतिं मधुपिण्डिक सूत्रादि मेमेगु सूत्रत श्रावक-भाषित हे जूसां तथागतं समर्थनयाना बिज्याःगु सूत्रत जुया बुद्धभाषितया रूपय् ग्रहण यानातःथें थुगु ग्रन्थयात नं बुद्धभाषितया रूपय् ल्याखय् वंकातःगु जुल । अभिधर्म न्हेगू ग्रन्थया संक्षिप्त परि चय थुकथं सीके माल ।

धम्मसङ्गणी-अभिधर्मया न्हापांगु ग्रन्थ जुल । थुकी परमार्थ धर्मयात थुइका बीया निंतिं प्यब्बः ब्वःथलातःगु दु । (क) चित्तविभाजन (ख) रूपविभाजन (ग) निक्षेपराशी व (घ) अर्थोद्धार धका । (क) चित्तविभाजनय् ८९-गू चित्तयात भूमिजाति आदिकथं विभाजनयाना क्यनातःगु दु । (ख) रूपविभाजनय्-रूपयात महाभूत, उपादा रूपादिकथं थीथी रूपविभाजनयाना क्यनातःगु दु । (ग) अनंलि मूल, स्कन्ध, द्वार, भूमि, अर्थ, धर्म, नाम, लिंग आदि कथं निक्षेप याना निक्षेप राशीयात क्यने धुंका (घ) अन्तय् त्रिपिटक बुद्धवचनयागु अर्थोद्धार प्रकाशयासे गम्भीर शूक्ष्म बुद्धदेशना न्ह्यब्वयातःगु दु ।

- (२) निगूगु विभङ्ग प्रकरणय्-स्कन्ध, आयतन, धातु, सत्य इन्द्रिय आदि १८ ता प्रकारयागु विभङ्गतयत् उल्लेखयाना परमार्थ धर्मयात विभाजनयाना क्यनातःगु दु ।
- (३) धातुकथालय्-सङ्ग्रह, असंग्रह आदि धका धर्मतयत् १४-ता प्रकारं विभक्त यानातःगु दु ।
- (४) पुग्गलपञ्चत्तिलय्- स्कन्धप्रज्ञप्ति, आयतन, धातु, सत्य, इन्द्रिय व पुद्गलप्रज्ञप्ति धका खुथीकथं विभक्तयाना धर्मतयत् थुइका बियातःगु दु ।

- (५) कथावस्तुल्य-स्वपक्ष्य न्यासःगू सूत्रत, परपक्ष्य न्यासःगू सूत्रत थुकथं द्वःछि सूत्रत समावेशयाना विभाजन यानातःगु दु । न्त्यसः लिभःया रूप्य न्त्यावनाच्चंगु थ्व ग्रन्थ खः ।
- (६) यमकलय- मूलयमक, स्कन्ध, आयतन, धातु, सत्य, संस्कार यमक आदि धका १०-गू यमक छुटेयाना क्यनातःगु दु ।
- (७) अन्तिमगु पद्धान ग्रन्थ खः । थ्व सफूया दृष्टिं छगू छगू भाग्य प्यसलं मयाक पेजत दुगु न्यागू भागया ग्रन्थ खः । हेतुप्रत्यय आलम्बनप्रत्यय आदि नीप्यंगू प्रत्ययधर्म कथं न्हापां विभाजन याना अनं २२-गू तिक, १००-गू दुकयात बःकया तिकपद्धान, दुकपद्धान, दुकतिकपद्धान, तिकदुकपद्धान, तिकतिकपद्धान, दुकदुकपद्धान धका खुथी छुटेयाना छगू छगुलि हानं अनुलोम, पच्चनीय, अनुलोमपच्चनीय, पच्चनीयानुलोम धका प्यथी समावेशयाना अनुलोमपद्धान खुगू, पटिलोमपद्धान खुगू, अनुलोमपच्चनीयपद्धान खुगू, पच्चनीयानुलोमपद्धान खुगू; थुकथं नीप्यंगू पद्धानत प्रदर्शन यानातःगु दु । धर्मया ल्याखँ थ्व अति हे शूक्ष्म व गम्भीरगु ग्रन्थ खः ।

वस्तुतः अभिधर्मयात म्हसीका बीगु धयागु अःपु मजू । अभिधर्म साधारणजनपिसं ब्यूगु व्यावहारिक कथंयागु प्रज्ञप्ति सत्य्य लिधनाच्चंगु उपदेश मखु । पूर्णरूपं हे परमार्थ धर्मया उपदेश खः । खालि न्यं जक न्यना विचाः जक याना, तर्कना व कल्पनाया भरे थुइके फइगु उपदेश नं थ्व मखु । धात्थें हे विपश्यना भावना धर्म्य दुतिना भावनाया ज्ञान परिपक्व जूसातिनि थुइके फइगु उपदेश खः । अनुभूति व साक्षात्कारद्वारा प्रत्यक्ष खने दयेका काये फुसा जक अभिधर्म धात्थें बुद्धोपदेश खः खनि धका स्वीकार यायेफइ । अन्यथा

तर्क वितर्क वादविवादयात हे गम्भीर दर्शन भाःपिपिनि नितिं अभिधर्म
उपयोगी सिद्ध जुइमखु । वनय् जया जुइम्ह चलाचां मणि हे खंसां व
मणि वया नितिं घाँयति हे मूल्यवान् जुई फइमखु धायेरें जक जुइ ।
अस्तु ।

अय् मन् !

छंगु दायित्व छु खः ?

अय् मन् ! छ् छाया माःसां म्वाःसां इतिइतिं न्हिला जुयाच्चना ? खिसि यायेथें, ह्यये स्यायेथें । छ् छाया इपां थिपां मदयेक न्यासि न्यासि चाया जुयाच्चना ? छ् छाया तुतिं बँय् मचुइक च्वय्च्वय् धाया जुयाच्चना ? छु छं थःत थःमं म्ह मस्यूला ? छु छं थःत थःमं वा मचाः ला ? छु छं थःत थःमं मखं ला ? छ सु ? छ गुजोम्ह ? छंगु दायित्व गुजोगु ?

छु छं छंगु जीवनयाप्रति भतिचा हे बिचाः यायेगु मयाना ला ? छु छं मथूला छंगु जीवन ख्युंगु ख्वातुसेच्वंगु सुपाचं भुनाच्वंगु दु धका ? ह्वाना ह्वाना च्यानाच्वंगु मि- प्वाःथेंच्वंगु छंगु जीवन धका छं मती मवं ला ? ख्युंसे अन्धकारं त्वःपुया तःगु छंगु जीवन जुया नं छु छं मतजः माःवने म्वाःला ?

अन्धिभूतो अयं लोको, तनुके'त्थ विपस्सति ।

सकृणो जालमुत्तो' व, अप्पो सग्गाय गच्छति ॥

थुकिया हिला भाय् खः - “ध्व थुगु लोक संसार अन्धा जुया कां जुयाच्वंगु दु । विशिष्ट विभेद निरीक्षण ज्ञानं स्वये सःपिं थन म्हो जक दु । जालं मुक्त जुयावनीपिं भंगःत म्हो जक दइगुथें सुख दुगु च्वजाःगु जीवन सर्गतय् वनीपिं थन म्हो जक दु ।”

को नु हासो किमानन्दो, निच्चं पज्जलिते सति ।
अन्धकारेण ओनद्धा, पदीपं न गवेस्सथ ॥

थुकिया नं हिला भाय् ख:- “छु न्हिला जुयाच्चनागु ? छु (फुसुलुगु) आनन्द कयाजुया च्वनागु ? ख्युंसेच्चंगु अन्धकारं छन्त त्वःपुया तये धुंकल । अझ नं छं मतजः माःवने म्वाःला ? मतःजः माः वनेगु ई मजूनि ला? ई मत्यःनि ला ?”

बुद्ध-वचन छको छं लुमंका स्वःसा, छु धया तल ? थौं छ मनु धायेका च्वना छु छं सदा नं मनु हे जुयाच्चने दइ धका भाःपिया च्वनागु ला ? थये गबलें जुइ फइ मखु । थौं छ मनु जुया च्वना नं छं थःतः थःमं खंके मफु, भाःपि मसः, वा चायेका मकाः । थःगु ख्वाः थःमं गथे च्वं धका स्वये मसः धयागु खःसा कन्हे कर्मगति कालगतिं छन्त वाःफसं गो-फसं अन ला थन ला मदयेक पुइक यंकीगु गंगु लप्ते हःयातथें पुइक यंकीबले छंगु छु गति जुइगु जुइ, स्वःसा !

(किच्छो मनुस्स पटिलाभो) =धात्थें ला मनु धायेक वये तःसकं तःसकं हे थाकू । भतिचा जक थाकूगु मखु । भिंभिंगु कर्म पुसा पिनातःगु मन्त धाःसा कपाः तछ्छाःसां मनु धायेक वये फइ मखु स्यूला छं ? छं स्वये अथें अथें हे छुं छां म्वाःक छ मनु जू वये दुगु धका च्वनी ! गुलि गुलि चीजवस्तुत तःतःजीगु जुइ, उलि उलि हे इपिं चीजवस्तुत दयेके थाकुइगु स्यू ला ?

मू-मा मवंगु, दुमदंगु, ग्यसुमलाःगु, प्वाःफःगु फुसुलुगु चीजवस्तुत उलाय् फुलाय् जुइक दयावया च्वनीगु खःसां मू वंगु, दुदंगु, ग्यसुलाःगु, ज्याख्यले दुगु सकसियां ल्वःवनीगु चीजवस्तुत उलि हे दयावये थाकुयाच्चनी । पशु पंछी, भंगः भिंगत, की-पटंगत सलंसः

द्वलंढ्रः लखंलख दया नं वयाच्चनी, मदया नं वनाच्चनी; इमिगु दयावइगु मदया वनीगुया ल्याःचाः तकं दइमखु । सुना नं परवाह तकं काइमखु; च्यूता तकं तइमखु । तर छु मनु अथे खः ला ? गबले हे मनु धयाम्ह अथे जुइ फइमखु । छाया ? मनु धयाम्ह ला सर्वश्रेष्ठ सर्वोत्तमम्ह प्राणी । वयागु अस्तित्वथा मापदण्ड सुना नं काये फूगुमदु ।

छं थौं छको बांलाक नुगलं वायेका न्हकुइ ल्हाः तया विचाःयाना स्वःसा ! छंगु न्ह्योने गुलि नं मनूतयसं पुज्याये बहःपिं धका मानेयाना तःपिं पूजा याकाच्वंपिं द्यो द्यो धाःपिं दुनि, इपिं फुकं मनु धायेक मवःपिं जूसा थौं इपिं द्यो द्यो धायेका च्वने दइ धका ला ! नां नं मदु । अथे जुया द्यो जुइपिं नं मनूत हे । ज्यो जुइपिं नं मनूत हे । च्यो जुइपिं नं मनूत हे का !

थःपिन्त बांलाक छचला यंकूपिं मनुखं थौं संसारय् याये मफूगु छु दु ? थौयागु वैज्ञानिक युग धाःगु युगय् गुलि नं सुख सुविधात मनुखं उपभोग यानाच्चन; व फुकं सुनां दयेकल ? सुं ईश्वर, परमेश्वर, परमात्मा धाःपिसं दयेका क्यंगु दु ला ? अहँ, मदु । दक्वदिक्वं हे मनु धाःपिसं दयेकूगु, निर्माण याःगु, आविष्कार यानाहःगु । हानं गुलि छु निर्माण याइतिनि, दयेकीतिनि, आविष्कार याइतिनि ल्याःचाः हे दुगु मखुनि । दँय् दसं हे न्हून्हूगु सुख सुविधाया सामानत साधनत उपभोग्य चीजवस्तुत छगुलिं ल्यू मेगु मेगुलिं ल्यू मेगु खने दयावं वयाच्चन । थाःगाः काये फूला ? काये फइ ला ? गबले तक मनुखं मनूयागु थःगु प्रतिभा जयेकावं वनाच्चनी, अबले तक आविष्कारया लँपु चाला हे वनाच्चनी, तिना वनीमखु । मनु सृजनशील प्राणी नं खत ।

वैचारिक विभिन्नतां याना चिन्तन प्रणालीयागु अन्तरं याना सुख सुविधाया लँपुत चायेकावं वनेगु ज्या मनुखं यानावं वनाच्चंगु

दुथें स्यंकेगु ज्याय् नं इमिसं अथे हे ल्हाः जयेकावं वनाच्चंगु दु ।
 आणविक परमाणविक जैविक शस्त्र अस्त्रत निर्माण याना मनुखं थौं
 विश्वयात हे ध्वष्ट जुइकीगु विध्वंशकारी साधनत हलं ज्वलंत नं
 दयेकावं वनाच्चंगु दु । मानव मात्रयात त्रिशित भयभीत व आतंकित
 यानातःगु दु । थुकथं ध्व मनु धयाम्ह प्राणी अतिकं अजूचाया पूम्ह
 प्राणी जुयाच्चंगु दु ।

व हे इवल्य् च्वंम्ह छ नं छम्ह मनु मखुला ? उकिं छं थुइके
 म्वाःला ? छ सु खः ? छ छु खः ? छ गुजोम्ह खं ? छंगु दायित्व छु
 धका ? आमथे गबलें इति इतिं न्हिला, गबलें न्यासि न्यासि चाया,
 गबलें च्वय्च्वय् धाया गबलें धाःसा भोसुना भुग्लुं च्वना ल्हाः प्वः
 चिनाच्चना छं थःगु इज्जत वंका च्वनेगु ला ? मछालापु मजू ला धया
 छन्त ? खालि नयेत, त्वनेत, पुनेत, च्वनेत, दनेत, खालि न्ह्याइपुका
 रसरंगय् भुलय् जुया मौजमज्जा जक याना जुइत अले गबलें धाःसा
 ख्वयेत, हालेत, ल्वायेत, घ्वायेत, च्वायेत जक ला छ मनु जू
 वयागु ? अथे ला अवश्यं खइ मखु ।

अथे जुया अय् मनु ! छं थःगु अस्तित्व न्हंके मत्यः, तंके
 मत्यः । छंके दुगु ज्ञान, छंके दुगु बुद्धि, छंके दुगु विवेक, छंके दुगु
 प्रज्ञायात भगवान् बुद्धंथें वस्पोलया श्रावक शिष्यपिसंथें न्हापा
 न्हापायापिं ऋषि मुनिपिसंथें आः दयाच्चंपिं सन्तसत्पुरुष व
 विवेकशील दूरदर्शी व्यक्तिपिसंथें सदुपयोग याये सयेके माल ।

थौं छ मनु जुयाच्चना नं छं मनुष्यत्वयात रक्षा मयात
 मानवतायात ब्वमलंकल धाःसा कन्हे जक मखु थौंया थौं हे नं छ
 पशु स्वया नं ल्याखय् वनीमखु । नरपशु धायेका म्वाये स्वया ला मनु
 हे जू मवःसां वेश जू । तर थौं छ मनु धायेक वया नं मनूया ल्याखय्

मवंक छं थःगु जीवन सिद्धिं सिद्धिं खेर छ्वयेगु थ्व छंगु धर्म मखु;
कर्तव्य मखु; थ्व छंगु दायित्व मखु ।

थःगु उत्तरदायित्वयात गम्भीर रूपं विचाःयाना मनुष्यत्वं
पतन मजुइगु कुतुं मर्वनिगु ज्या छं याये माल । थः कतः निखलःसितं
भिं जुइगु, कल्याण जुइगु, उपकार जुइगु, अर्थ हितं युक्तगु ज्या छं
थुगु वर्तमान जीवनया लागी नं याये माल । भविष्य जीवनया लागी नं
याये माल । अले तिनि छ च्वजाइ, च्वन्ट्याइ । छंगु उन्नति जुइ,
प्रगति जुइ, विकाश जुइ । मनुष्य अवस्थां पुला छ दैवत्वय्
थ्यंकवनी । छ द्यो जुइ । द्योयां द्यो जुइ, महा महा महाद्यो नं जुइ । अले
तिनि छंगु न्हिला धात्थेगु न्हिला जुइ । मखुसा आमथे खिसिया पहलं
इति इति न्हिलां छंगु न्हिला ग्यसुलाई मखु । छ च्वय्च्वय् धाःगु
थातय् लाइमखु । न्यासि न्यासि चायाजूगु न्हासय् लुफिं हायेकेत जक
जुइ । वँय् उईं धायेकेत जक जुइ । उकिं अय् मनू ! होश ति छं ।
न्त्यलं चायेकी छं । थःगु दायित्व वा चायेकी छं ।

जय जुइमाः !

Dhamma * Digital

सम्पादिकाया पिकाक सफूत :

- १) बुद्धयात गथे म्हसीके गू ?
- २) रचना संग्रह
- ३) च्वसु मुना